

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BOLU MENGEN YÖRESİ HALK KÜLTÜRÜNDE GELENEKSEL
BİLGİNİN DERLENMESİ VE İNCELENMESİ

EBRU SAYGIN KÜSMÜŞ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. ŞERİFE SEHER EROL ÇALIŞKAN

BARTIN-2023

T.C.

**BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**BOLU MENGEN YÖRESİ HALK KÜLTÜRÜNDE GELENEKSEL BİLGİNİN
DERLENMESİ VE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ebru SAYGIN KÜSMÜŞ

BARTIN- 2023

KABUL VE ONAY

Ebru SAYGIN KÜSMÜŞ tarafından hazırlanan “BOLU MENGEN YÖRESİ HALK KÜLTÜRÜNDE GELENEKSEL BİLGİNİN DERLENMESİ VE İNCELENMESİ” başlıklı bu çalışma, 01.09.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../20... tarih ve 20...../.....-..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mustafa Sabri GÖK
Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kuralına göre Doç. Dr. Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “BOLU MENGEN YÖRESİ HALK KÜLTÜRÜNDE GELENEKSEL BİLGİNİN DERLENMESİ VE İNCELENMESİ” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

01.09.2023

Ebru SAYGIN KÜSMÜŞ

ÖNSÖZ

Bu uzun ve zorlu sürecimde başta benden maddi ve manevi desteğini yıllardır bir an olsun esirgemeyen babam Zekeriya SAYGIN ve annem Dilek SAYGIN'a; sevgisiyle her zaman olduğu gibi bu sürecimde de sarıp sarmalayan, bana olan inancını bir an olsun kaybetmeyen ve her pes ettiğimde tutup ayağa kaldıran yol arkadaşım, eşim Alper KÜSMÜŞ'e; her zaman yanımda olan, eğitim hayatım boyunca hep beraber yol aldığım gibi bu yola da beraber çıktığım dostum Burcu VARUL ÖZDEMİR'e; ne zaman ihtiyacım olsa sabırla ve sükûnetle bana her daim destek olan değerli hocalarım Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN ve Müzeyyen SAĞLAM GÜMÜŞ'e; tez çalışmam için arşivinden fotoğraflarla beni destekleyen Foto Varlık ve Aydın ERÇELİK'e; çalışma sürecimde yanımda olan ve bana inanan herkese teşekkürü borç bilirim.

Ebru SAYGIN KÜSMÜŞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

BOLU MENGEN HALK KÜLTÜRÜNDE GELENEKSEL BİLGİNİN DERLENMESİ VE İNCELENMESİ

Ebru SAYGIN KÜSMÜŞ

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN

Bartın-2023, sayfa: 180

Kültür; toplumların var olmalarını ve ayakta durabilmelerini sağlayan, insanoğlunun toplum içinde bir kimlik edinebilmesinde rol oynayan bir değerler bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek maddi gerekse manevi birçok ögeyi içinde barındıran geçmişin günümüze bıraktığı bir mirastır. İnsanların birbirleriyle kurduğu etkileşim sonucu doğan ve gelişen kültürler gelenek-görenek, örf ve adetlerin üreticisi ve aynı zamanda düzenleyicisidir. Günümüzde küreselleşme ve teknolojik gelişmeler sebebiyle bu kültürel ürünler bazı toplumlarda çağa ayak uydurarak asimile olmuş, bazı toplumlarda ise unutulmaya yüz tutmuştur. Kültürün korunması ve yaşatılması ise onun gün ışığında tutulmasıyla mümkündür. Bu sebeple toplumların kültürel yaşantılarını kayıt altında tutmak, kültürel öğelerin tamamıyla yok olması ve unutulmasının da önüne geçmektedir. Zira kültürel öğelerin kaybolması demek kültürde yozlaşmaya sebep olmak demektir. Kültürel öğelerini yitiren kişi kimlik kaybı yaşamakta ve böylece kültürel aktarım bozularak gelenek, görenek, örf ve âdet gibi kültürel öğelerden geleceğe bir iz kalmamaktadır. Literatür taraması yapıldığında Bolu ilinin Mengen ilçesi daha çok özel anlamda ele alınmıştır. Çalışmalarda yemek kültürü ve giyim-kuşam gibi yöreye ait kültürel öğeler ön planda tutulmuş, bu durum ise diğer kültürel öğelerin gölgede kalmasına sebep olmuştur. İlçenin kültürel öğeleri daha genel anlamda incelendiğinde ise oldukça

zengin bir halk kültürüne olduğu görülmüştür. Bazı kültürel öğeler tüm toplumsal değişimlere karşın halen eskisi gibi diri tutulmaya ve geçerliliğini korumaya devam etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Mengen bölgesinin geleneği devam ettirmeye çalışan bir bölge olduğu görülmektedir. Özellikle evlilik ve dini bayramlar gibi özel günlerde örf ve adetler yaşatılmaya çalışılmaktadır. Ancak bunun yanında zamana yenik düşerek unutulmuş veya günümüzde değişerek varlığını devam ettiren geleneklerin de varlığı söz konusudur. Bu çalışmanın amacı Mengen ilçesinde kültürel zenginliğin birer ögesi olarak örf, adet ve gelenek-göreneklerin neler olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, derleme ve inceleme çalışmalarında kullanılan “Gözlem Yöntemi” ve “Görüşme (Mülakat) Yöntemi” kullanılarak yürütülecektir. Görüşme hususunda kültürel zenginliği ortaya koyabilmek amacıyla olabildiğince çok sayıda kaynak kişi dinlenecek ve yitirilen kültürel öğelerin neler olduğu, geçmişten günümüze taşınan öğelerin ise ne şekilde değişim göstererek kültürel aktarımını tamamladığı kayıt altına alınarak ortaya koyulacaktır. Ayrıca yörede yapılan kültürel festivaller, köy düğünleri, ölüm adetleri ve dini bayramlar gibi geçiş dönemi öğeleri de doğal ortamında gözlemlenecektir. Kuramsal yöntem olarak ise halk biliminin çalışma alanını genişleten ve dinamizmini ortaya koyan, bağlam merkezli kuramlardan “Performans (İcrâ) Kuramı” kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bolu, gelenek, kültür, Mengen, örf ve adetler

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

COMPILATION AND EXAMINATION OF TRADITIONAL KNOWLEDGE IN THE FOLK CULTURE OF BOLU MENGEN REGION

Ebru SAYGIN KÜSMÜŞ

Bartın University

Graduate School

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Şerife Seher EROL CALIŞKAN

Bartın-2023 pp: 180

Culture: emerges as a set of values that enable societies to exist and survive and play a role in helping humankind acquire an identity in society. It is a legacy left by the past, which includes many material and spiritual elements. Cultures, that are born and developed as a result of the interaction of people with each other, are the producers and organizers of customs and traditions. Today, due to globalization and technological developments, these cultural products have been assimilated or sunk into oblivion in some societies and couldn't keeping up with the times. The preservation and survival of culture is possible by keeping it in the foreground. Therefore, keeping the cultural lives of societies under record prevents the complete disappearance of cultural elements. Because the loss of cultural elements means to cause corruption in the culture. The person who loses his cultural elements experiences a loss of identity and thus, cultural transfer deteriorates so there is no trace of cultural elements such as customs and traditions for the future. When the literature is reviewed, specifically Mengen district of Bolu province has been handled. In most studies, cultural elements of the region such as food culture and clothing were kept in the foreground, and this caused other cultural elements to be overshadowed. When the cultural elements of the district are examined in a more general sense, it is seen that it has a prosperous folk culture. Despite all social changes, some cultural elements still continue to

be kept alive and maintains its validity as before. From this point of view, it is seen that the Mergen region is a region that tries to continue its tradition. Especially customs and traditions on special days such as marriage and religious holidays are tried to be kept alive. However, there are also some traditions that have been sunk into oblivion by the time or continue their existence by changing according to today's needs. The aim of this study is to reveal the traditions and customs as an element of cultural richness in Mergen district. For this purpose, the study will be executed using "Observation Method" and "Interview Method"; which are used in research, compilation and review studies. In order to reveal the cultural richness in the interview, as many source people as possible will be interviewed and it will be revealed by recording that which cultural elements are lost and how the elements carried from the past to the present-day have changed and completed their cultural transfer. In addition, transitional elements such as cultural festivals, village weddings, funeral customs and religious holidays in the region will be observed in their natural environment. As a theoretical method, "Performance Theory" will be used which is one of the context-centered theories that expands the field of study of folklore and reveals its dynamism.

Keywords: Bolu, culture, customs, Mergen, tradition,

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	iv
BEYANNAME.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1. Çalışma ile İlgili Genel Bilgiler	1
1.1. Konu, Kapsam ve Literatür Özeti.....	1
1.2. Amaç ve Hedefler	2
1.3. Yöntem	2
İKİNCİ BÖLÜM.....	4
ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	4
2.1. Mengen İlçesi Tarihçesi ve Coğrafi Konumu	4
2.2. Ekonomik Faaliyetler	6
2.3. Doğal Güzellikler.....	7
2.3.1. Şirinyazı Göleti.....	7
2.3.2. Hızarderesi Göleti	8
2.3.3. Mengen Çayı.....	8
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	9
GEÇİŞ DÖNEMLERİ VE KUTLAMALAR	9
3.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ.....	9
3.1.1. DOĞUM.....	9
3.1.1.1. Doğum Öncesi.....	11
3.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme.....	11
3.1.1.1.2. Aşerme.....	14
3.1.1.1.3. Cinsiyet Tayini/ Cinsiyet Belirleme	16
3.1.1.1.4. Gebe Kadının Kaçınması Gerekenler	18

3.1.1.2. Doğum Sırası	20
3.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum Ânı.....	21
3.1.1.2.2. Çocuğun Eşi	23
3.1.1.2.3. Çocuğun Göbeği ve Göbek Bağı Kesme.....	25
3.1.1.2.4. Tuzlama ve Yıkama	27
3.1.1.3. Doğum Sonrası	28
3.1.1.3.1. Lohusalık.....	29
3.1.1.3.2. Kırk Basması/ Alkarısı/ Albastı	32
3.1.1.3.3. Kırklama	33
3.1.1.3.4. Ad Koyma	34
3.1.1.3.5. Çocuğun Yaşaması İçin Yapılan Uygulamalar	36
3.1.1.3.6. Çocukta İlkler.....	39
3.1.1.3.7. Konuşamayan Çocuk.....	41
3.1.1.3.8. Yürüyemeyen Çocuk.....	42
3.1.1.3.9. Huy Alma/ Huy Kesme	43
3.1.1.3.10. İlk Süt, Sütten Kesme ve Çocuğun Beslenmesi	43
3.1.2. EVLENME	44
3.1.2.1. Düğün Öncesi Uygulamalar	45
3.1.2.1.1. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı	45
3.1.2.1.2. Evlenme İsteğini Belli Etme	46
3.1.2.1.3. Kısmet Açma.....	47
3.1.2.1.4. Gelin/Güvey Seçimi.....	47
3.1.2.1.5. Görücülük/Kız İsteme.....	49
3.1.2.1.6. Söz Kesme	53
3.1.2.1.7. Nişan	55
3.1.2.1.8. Çeyiz	57
3.1.2.2. Düğün Esnası	59
3.1.2.2.1. Davet/ Düğün Duyurma.....	59
3.1.2.2.2. Kına Gecesi	61
3.1.2.2.3. Gelin Alma	64
3.1.2.2.4. Gelin İndirme	66
3.1.2.2.5. Düğün	68
3.1.2.2.6. Duvak	72

3.1.3. ÖLÜM	74
3.1.3.1. Ölüm Öncesi	75
3.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler	75
3.1.3.1.1.1. Hayvanlarla İlgili Ölüm Belirtileri	75
3.1.3.1.1.2. Ev, Ev Eşyası, Araç-Gereç ve Yiyeceklerle İlgili Ölüm Belirtileri ...	76
3.1.3.1.1.3. Rüya ile İlgili Ölüm Belirtileri	77
3.1.3.1.1.4. Hastadaki Değişimlerle İlgili Ön Belirtiler	78
3.1.3.2. Ölüm Esnası.....	79
3.1.3.3. Ölüm Sonrası	79
3.1.3.3.1. Ölünün Bekletilmesi.....	81
3.1.3.3.2. Ölümün Duyurulması	83
3.1.3.3.3. Ölünün Yıkanması	83
3.1.3.3.4. Ölünün Kefenlenmesi	85
3.1.3.3.5. Cenaze Namazı	86
3.1.3.3.6. Cenazenin Taşınması	87
3.1.3.3.7. Gömme ve Mezarlık İşlemleri.....	88
3.1.3.3.8. Cenaze Evi ve Ölü Yemeği	90
3.1.3.3.9. Ölünün Belli Günleri Yapılan Uygulamalar	91
3.1.3.3.10. Yas Tutma ve Ağıt Uygulamaları	92
3.1.3.3.11. Ölen Kişinin Eşyalarıyla İlgili Uygulamalar	93
3.1.3.3.12. Mezarlar ve Mezar Taşları.....	93
3.1.3.3.13. Mezarlık Ziyaretleri.....	94
3.2. BAYRAM KUTLAMALARI.....	95
3.2.1. Dinî Bayramlar	96
3.2.1.1. Ramazan Bayramı.....	96
3.2.1.2. Kurban Bayramı	97
3.2.2. Millî Bayramlar	100
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	101
HALK İNANIŞLARI VE BUNA BAĞLI PRATİKLER	101
4.1. Yatırırlarla ve Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar	101
4.2. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar	103
4.3. Hayvanlarla İlgili İnanç ve Uygulamalar	104
4.4. Bitkilerle İlgili İnanışlar	105

4.5. Eşyalarla İlgili İnanışlar	105
4.6. Rüyalarla İlgili İnanışlar	106
4.7. Vakitlerle İlgili İnanışlar	107
4.8. Olağanüstü Varlıklarla İlgili İnanışlar	108
4.9. Nazarla İlgili İnanışlar	109
BEŞİNCİ BÖLÜM	110
HALK MUTFAĞI VE AŞÇILIK GELENEĞİ.....	110
5.2.1. Yöresel Yemekler	116
5.2.1.1. Kedi Batmaz	116
5.2.1.2. Etlı Güveç.....	117
5.2.1.3. Kaldırık Dolması	117
5.2.1.4. Höşmerim.....	118
5.2.1.5. Cevizli Kömeç	118
5.2.1.6. Cincile Böreği	119
5.2.1.7. Mengen Çorbası	120
5.2.1.8.Taze Bakla Çorbası.....	120
5.2.1.9. Sütlü Oğmaç Çorbası.....	121
5.2.1.10. Halışka.....	121
5.2.1.11. Ebegümeği.....	122
5.2.1.12. Mengen Orman Kebabı.....	122
5.2.1.14. Kaşık Sapı	123
5.2.1.15. Ekmek Aşı.....	124
5.2.1.16. Paluze	125
5.2.1.17. Revani.....	125
ALTINCI BÖLÜM	126
HALK HEKİMLİĞİ.....	126
DEĞERLENDİRME.....	130
KAYNAKLAR.....	141
ŞEKİLLER	148
ÖZGEÇMİŞ.....	179

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Sayfa No
1.1: At üzerinde gelin ve gelin alma merasimi.....	148
1.2: Düğün şenliği	148
1.3: Gelin alma töreni.....	149
1.4: Gelin alma alayı	149
1.5: At üzerinde elinde çocukla gelin ve arkada dünürşü kadınlarla gelin alma.....	150
1.6: Büyük kazanlarda pişirilerek hazırlanan düğün yemekleri	150
1.7: Düğün eğlencesi	151
1.8: Köçek ekibi	151
1.9: Kumaş çiğnetme merasimi	152
1.10: Kumaş çiğnetme merasimi dua kısmı	152
1.11: Duvak serpmesi.....	153
1.12: Kına gecesi töreni.....	153
1.13: Pala örtme merasimi.....	154
1.14: Kına merasiminden yöresel giyimli kadınlar	154
1.15: Yöresel el işçiliği.....	155
1.16: Telli poğ	155
1.17: Nakışlı poğ ve fes	156
1.18: Telli poğ ve nakışlı poğ.....	156
1.19: Çeyiz sergisi el işleri	157
1.20: Yöresel giyim-kuşam	157
1.21: Yöresel erkek giyim-kuşam	158
1.22: Yöresel giyim-kuşam erkek ve kadın.....	158
1.23: Yöresel yemekler.....	159
1.24: Sosyal yaşamdan kesitler-1	159
1.25: Sosyal yaşamdan kesitler-2	160
1.26: Sosyal yaşamdan kesitler-3	160
1.27: Sosyal yaşamdan kesitler-4	161
1.28: Öküzle çift süren kadın	161
1.29: Öküz nallama işlemi.....	162
1.30: Mengen çarşısında sosyal yaşam	162

1.31: Sosyal yaşamdan kesitler-5	163
1.32: Şirinyazı Göleti	163
1.33: Mengen.....	164
1.34: El işleri ve giyim- kuşam	164
1.35: Köy çeşmesi	165
1.36: Samanlıklar	165
1.37: Sosyal yaşamdan kesitler-6	166
1.38: Araç- gereç-1.....	166
1.39: Araç-gereç-2.....	167
1.40: Terazî.....	167
1.41: Dokuma makinesi.....	168
1.42: Cenaze merasimi-1	168
1.43: Cenaze merasimi-2.....	169
1.44: Aşçılar Festivali keşkek dövme	169
1.45: Aşçılar Festivali dev tencerede birçok aşçının çalışmasıyla yapılan yemek.....	170
1.46: Aşçılar Festivali için takılan dev döner.....	170
1.47: Aşçılar Festivali'nde yemek yapılan dev tencere.....	171
1.48: Geçmişte yapılan Aşçılar Festivali'nden bir kare	171
1.49: Aşçılar Festivali'ne özel takılan ve birçok aşçının elbirliğiyle yapılan kebab.....	172
1.50: Geçmiş dönem festivallerinden	172
1.51: Üzerinde Mengen yöresel giyimli kadınlar baskılı Türk lirası	173
1.52: Bayram namazı çıkışı cami önünde bayramlaşma	173
1.53: Geçmiş dönemlerden bayram hatırası	174
1.54: Çamaşırhane (Dere damı).....	174
1.55: Mengen Bürnük köyünden bir aşçı	175
1.56: Mengen Konak Mahallesi'nden Atatürk'ün aşçılarından biri.....	175
1.57: Köy biçimi kıyafetli kadın.	176
1.58: Eski Mengen evleri-1	176
1.59: Eski Mengen evleri-2	177
1.60: Eski Mengen evleri-3	177
1.61: Eski Mengen evleri-4	178

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.Çalışma ile İlgili Genel Bilgiler

“Bolu Mengen Yöresinde Geleneksel Bilginin Derlenmesi ve İncelenmesi” başlıklı bu çalışmada kullanılan yöntem, amaç ve hedefler, konu, kapsam ve literatür özetine dair bilgiler aşağıda yer alan başlıklar halinde verilmiştir.

1.1. Konu, Kapsam ve Literatür Özeti

Metin EKİCİ (2019: 25-26), derleme terimini, “halk bilgisi yaratmalarının belli bir zamanda, belli bir yerde, belli bazı araç ve yöntemleri kullanan uzman halk bilimci veya amatör olarak halk bilimine ilgi duyan kişi veya kişilerce, halk bilgisi ürünlerini yaratan, yeniden yaratan, taşıyan, nakleden, aktaran ve icrâ eden kişilerden sözlü, yazılı ve görsel olarak kaydedilmesi ve maddi ürünlerin toplanması işidir.” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak Ekici’nin ilk baskısı 2004 yılında yapılan “Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri” adlı eseri derlemenin planlanması, kuramsal altyapısının oluşturulmasında kaynaklık etmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünün ana hatları oluşturulurken Sedat Veyis ÖRNEK’in ilk olarak 1977 yılında basılan “Türk Halkbilimi” adlı eseri kaynaklık etmiştir. Geçiş dönemlerinden biri olan “Doğum” başlığı oluşturulurken Sedat Veyis ÖRNEK’in “Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma” adlı çalışması kaynaklık etmiştir. “Evlilik” başlığı oluşturulurken Gülin Öğüt EKER’in “Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Âdetlerinin Yeri” ve Nermin ERDENTUĞ’un “Türkiye’nin Karadeniz Bölgesi’nde Evlenme Göreneklere” başlıklı makaleleri araştırmaya kaynaklık etmiştir.

Literatür taraması sonucu Mengen yöresine ait yapılan bazı çalışmalar tespit edilmiştir. Bu çalışmalardan Tanju TATLI’nın 2021 yılında yayımlanan “Kent ve Mekân Bağlamında Mengen Aşçılık Geleneği” adlı çalışması araştırmamızın beşinci bölümünde kaynaklık etmiştir. Mengen tarihi ve sosyal yapısı, coğrafi konumu, aşçılığın geleneğinin tarihçesiyle ilgili bilgiler için Aydın ERÇELİK tarafından 2013 yılında yayımlanan “Geçmişten Günümüze Mengen ve Aşçılık” adlı kitabı ve Dr. Mesut DOĞAN’ın “Mengen Havzasının

Coğrafi ve İktisadi Coğrafyası’’ adlı kitapları kaynaklık etmiştir. Zekiye TÛTÛNCÛ AYDIN’ın 2017 yılında yayımlanan ‘‘Bolu Halk Kùltürü’’ adlı çalışması, araştırmamızın geçiş tœrenleri kısmında kaynaklık etmiştir.

1.2. Amaç ve Hedefler

Bolu ili Mengen yœresi, kùltürel unsurlar bakımından oldukça zengin bir ilçedir. Bu çalışmanın amacı, gitgide gelişen teknoloji karşısında unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş yerel kùltürün geleneğe dayalı ürünlerini ve œrf-adetlerini saha çalışması yaparak tamamıyla gün yüzüne çıkarmaktır. Ayrıca saha çalışması neticesinde ulaşılan bulguları kayıt altına alarak kùltürel aktarıma katkı sağlamak amaçlanmıştır. Kùltür; yüzyıllarca milli kimlik bilincinin oluşmasında ve kişinin benliğini bulmasında da oldukça önemli rol oynamış, adeta toplumların bağımsızlık kapılarının anahtarı olmuştur. Günümüzde köyden kente göç ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle kùltürel bozulma ve yozlaşmalar başlamış, bunun sonucunda kùltürel unsurlar yok olmanın eşiğine gelmiştir. Gelecek nesiller için kùltürel aktarımı kaybetmemek ve milli bilinci diri tutmak adına folklor çalışmaları yaparak kùltürel belleği muhafaza etmek, böylece kùltürel öğeleri yok olmaktan kurtarmak oldukça önem kazanmış durumdadır. Bu sebeplerden dolayı çalışmamızda öncelikli hedef, Bolu Mengen yœresine ait kùltürel unsurları ortaya çıkarıp unutulmuş veya yok olmaktan kurtarmaktır. Kùltürel öğeler saptandıktan sonra Mengen yerel kùltürünün geçişten günümüze değişimi, atalardan miras gelen kùltüre hangi oranda sahip çıkılabildiği ve yœrenin yerel kùltürünü bilim dünyasına tanıtmak hedeflenmiştir.

1.3. Yöntem

Bu çalışma, bilimsel araştırma yöntem ve tekniklerinden olan nitel araştırma yöntemleri ile yürütülmüştür. Veri toplama yöntemi olarak gözlem, görüşme ve doküman incelemesi kullanılmıştır. Çalışma bir saha çalışması olduğu için yol gösterici olabilmesi adına Metin Ekici’nin *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* adlı kitabı kaynak olarak kullanılmıştır. Derleme yöntemi olarak bağlam/icrâ (performans) merkezli kuramlardan biri olan Performans (İcrâ) Kuram ve Yöntemi kullanılarak kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Performans (icrâ) yöntemi, bağlam merkezli olarak yürütülen yöntemler arasında en etkin olanıdır (Ekici, 2019: 128).

Çalışma boyunca yapılan görüşme ve gözlemler ses kayıt cihazı, bilgisayar kamera, fotoğraf makinesi gibi teknolojik cihazlar kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Gözlem yöntemi kullanılırken olabildiğince doğal ortamda gözlem yapılmaya çalışılmıştır. Ancak bununla birlikte doğal ortamda gözlemin mümkün olmadığı durumlarda incelenen unsurla ilişkili ses ve video kayıtlardan faydalanılmıştır. Görüşme yöntemi uygulama esnasında, incelenen unsur hakkında en zengin birikime sahip kişilere kaynak kişi olarak ulaşılmaya çalışılmıştır. Saha araştırması sonucunda ulaşılan tüm sözlü bilgiler yazıya geçirilmiş, ses kayıtlarının ise çözümlemesi yapılarak metne dönüştürülmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

2.1. Mengen İlçesi Tarihçesi ve Coğrafi Konumu

Bir kültürün varlığı bir milletin mevcudiyetini veya bir topluluğun varlığı bir kültürün mevcudiyetini gösterir (Kafesoğlu, 1998: 16). Kültürün doğusunda iki ana unsur rol oynamaktadır: Coğrafya ve insan. İnsanlar, yaşadıkları bölgenin tesiri altında kalarak kendi kültürlerini oluşturabilirler. Kapsam olarak bakıldığında kültür kavramı; bir bölgenin gelenek ve görenekleri, çeşitli dini ve batıl inanışları, giyim-kuşam tarzı, yiyecek-içeceği maddi ve manevi varlıklarının tamamını ele almaktadır. Dünya üzerinde bulunan her bir coğrafya kendi içerisinde pek çok farklı kültürü de barındırmaktadır. Her bir topluluk, kültürün meydana getirmiş olduğu gelenek ve göreneklerine uygun olarak kendi kültürel kimliğini oluşturur. Çalışmaya konu edindiğimiz Bolu ili Mengen ilçesini de kültürel açıdan ele aldığımızda genel Türk kültürü gelenek ve göreneklerine uygun bazı unsurlara sahip olmakla birlikte Bolu ilinden ve diğer ilçelerinden bağımsız birçok gün yüzüne çıkarılmamış kültürel ögeyi de barındırdığını görmekteyiz.

Coğrafi olarak inceleyecek olursak kuzeyinde Devrek/Zonguldak, doğusunda Eskipazar/Çankırı, güneyinde Yığılca/Düzce, güneydoğusunda Gerede/Bolu, batısında ise Bolu şehriyle sınırlanan Mengen bu konumuyla Batı Karadeniz'in orta kesiminde yer almış olup 40-41 derece kuzey paralelleri ve 31-32 derece doğu meridyenleri arasında bulunmaktadır. Klimatolojik olarak bakıldığında Mengen Batı Karadeniz ardı iklim karakterine sahip olmasına karşın mikroklimatik unsurlardan dolayı Karadeniz ardı iklim ile karasal iklim arasında geçiş iklim tipi özelliğini yansıtır. Yazları serin ve yağışlı geçerken, kışları soğuk ve kar yağışlı olarak gözlemlenir (Aşkan, 1992: 1). Bitki örtüsünün %53,9'unu ormanların oluşturduğu Mengen'de halkın geçim faaliyetlerinin çeşitli olmasına karşın hem iklimsel özelliklerinin elverişliliği hem de devlet teşvikleri ile halkın çoğunluğu hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Aşçılık sanatından yüksek gelir elde eden Mengen halkı, bunu ilçeye girdi olarak sağlamayı başaramamıştır (Aşkan, 1992: 2).

Coğrafi açıdan önemli bir konuma sahip olan Mengen'de yerleşme tarihi Neolitik dönemde başlamaktadır. Eski çağlarda Bitinya Devleti sınırları içerisinde yer almış olan bugünkü adıyla Mengen ilçesi, bu dönemde sayısız el değişikliği görmüş ve bununla beraber önemli

bir ticaret yolu üzerinde bulunarak da varlığını yüzyıllarca sürdürmüştür. Deniz bağlantısına yakın bir konumda olduğundan dolayı bu dönemde denize bağlı ekonomik faaliyetlerde aktif rol oynamıştır. Özellikle Mengen'e bağlı Gökçesu beldesinde önemli yerleşim alanları kurulmuş olup bu dönemi yansıtan yerleşim yerleri ve eserler de halen mevcuttur (Doğan, 2011: 1-2).

Mengen yöresinin, tarihsel süreçte ilk olarak Bitinya Devleti'nin hükümeti altında olduğu bilgilerine ulaşılmaktadır. M.Ö. 87 yılında başlayan Roma-Pontus harbi ve sonrasında gelişen olaylar sonucunda Mengen, M.Ö. 74 yılında Bitinya Kralı IV. Nikomedes tarafından bir vasiyetle Romalılara bırakılmıştır. Bu gelişme ile birlikte Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki hâkimiyeti başlamıştır. M.Ö. 47 yılında Roma İmparatoru Caesar Kızılırmak doğusuna kadar ilerlemiştir. Bu ilerleme sırasında M.Ö. 64'te Pompeus tarafından başkenti Nicea (İzmit) olan ve daha sonra 18 yılında başkenti Niomedia (İzmit) olarak değiştirilen Bitinya-Pontus eyaleti kurulmuş, bu eyalette yer alan Mengen bu süreçte imar edilmiştir (Doğan, 2011: 69-71). 395 yılında Roma'dan ayrılan Doğu Roma, Anadolu'da Bizans adıyla hüküm sürmeye devam etmiştir. Bitinya da bu ayırım ile Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde yer almıştır. Konstantin zamanında Hristiyanlığın resmi din haline gelmesi sonucu her şehirde Metropolit (Psikoposluk) merkezi kurulmuş, Bolu ve Gerede de bu merkezlerden biri haline gelmiştir. Özellikle Mengen, Gökçesu ve Pazarköy bölgelerinde Roma dönemine ait kalıntılar ve yerleşim alanları mevcuttur. Mengen ilçesinin içinde bulunan ve Mengen çayı yanında bulunan yerleşim alanları da Roma ve Bizans dönemine aittir (Doğan, 2011: 73).

1071 yılında Malazgirt Savaşı sonrası Bizans imparatoru Diyojen'e karşı büyük bir zafer elde eden Büyük Selçuklu hükümdarı Alparslan Anadolu'nun hâkimiyetini ele geçirmiş, Türkleşme sürecinin başlamasına vesile olmuştur. Bu süreçte Türkler bir ara Bolu'yu ele geçirmiş fakat Haçlı Seferleri (1096-1099) sonrası Bizans tekrar hâkimiyetini sürdürmüştür (Doğan, 2011: 74-75). Anadolu'nun siyasi birliğini sağlama yolundaki ilk adım Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan döneminde 1176 Miryakefalon zaferinden sonra Bizans'a karşı giriştiği düzenli fetih hareketiyle atılmış, oğlu Sultan Mesut döneminde de devam etmiştir. Sultan Mesut Sakarya vadisine kadar yaptığı akınlarla hâkimiyetini genişletmiştir. 1197 yılında Bizans İmparatoru II. Alexius'a karşı yaptığı muharebeler neticesinde Devrek'i sınırlarına katmıştır (Taş, 2017: 11-12). Mengen için ise durum çok net değildir.

Bunun sebebi olarak bölgede çok sayıda arkeolojik kalıntı olmasına karşın bilimsel anlamda bölgede arkeolojik kazı çok fazla yapılamaması gösterilebilir. Kenan Ziya Taş, Gerede'nin Anadolu Selçuklu sınırlarına daha önce katılmış olabileceğini söyler. Bolu'nun ise Bizans'ın elinde olma ihtimali çok azdır, nitekim Bizans kaynaklarında 1197'den sonra ne Bolu'nun ne de Gerede'nin adına rastlanmamaktadır. Buna göre, Mengen'in coğrafi olarak Devrek ile Gerede arasında yer aldığı göz önünde bulundurulursa Mengen'in fethinin Devrek'in fethinden önce gerçekleşmiş olması kuvvetli bir ihtimaldir (Taş, 1993: 31). 1243 yılında gerçekleşen Köseadağ Savaşı sonrası Moğollar'a mağlup olan Anadolu Selçuklu Devleti üç bölgeye ayrılmış, Mengen bu üç bölge içerisinde Memalik-i Mansure Bölgesine dâhil edilmiştir. Daha sonra Moğolların Anadolu'da Türklere ait yerleri işgal etmesi sonrası Beylikler Devri (1308-1515) başlamıştır. Bu dönemde Candaroğulları Beyliğine dâhil olan Mengen 1393 yılında Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiştir (Doğan, 2011: 76-77). Mengen uzun yıllar Gerede'ye bağlı olarak yönetilmiş; cumhuriyetin ilanı sonrasında başlarda köy iken, 1 Ocak 1948 yılında 5071 sayılı kanunla Gökçesu ve Pazarköy beldelerini de içine alarak ilçe haline getirilmiştir (Doğan, 2011: 79).

1948 yılında ilçe olan Mengen, belediye binası olarak uzunca bir süre bugünkü Kızılay binasının bulunduğu arsa üzerinde tek katlı ve iki odalı ahşap bir binada hizmet vermiştir. Belediyenin ilk yılı 1948'den 1952'ye kadar Selim Yıldız ilçenin ilk belediye başkanlığını yapmıştır (Erçelik, 2013: 233).

2.2. Ekonomik Faaliyetler

İş sahası bakımından kısıtlı olan Mengen'de ekonomik faaliyetler daha çok tarım ve hayvancılık etrafında şekillenmiştir. 1979 yılında Gentaş Werzalit fabrikasının kurulması, iş sahasını bir nebze genişletmiş; ekonomik kalkınma ve istihdam sağlamıştır. Mengen her ne kadar aşçılarıyla ün salmış bir bölge olsa da ilçede aşçılık faaliyetlerinin durgun olduğu görülmektedir. Mengen'de usta-çırak geleneğiyle yetişen hemen hemen her aşçı işini şehir dışı ve yurt dışında icra etmiş; bu sebeple bölgede yüzyıllardır süregelen aşçılık geleneği ekonomik bir iş sahası olarak aktif rol oynayamamıştır.

Gentaş fabrikası dışında yıllık 700.000 kapasiteli Broiler piliç yetiştiriciliği de ilçeye belli bir ekonomik katkı sağlamaktadır. Mengen Linyit Havzası, ülkemizin yaş itibarıyla en yaşlı linyit kömürü havzaları arasında bulunur. Bolu ili Mengen ilçesinin 25 km batısından

başlayan bu kömür sahası 1-2,5 km genişliğinde; 50-60 km uzunluğundadır. Mengen Havzası'nda MTA tarafından yapılan sondajlarla toplam 50.000.000 ton kömür rezervi tespit edilmiş olup havzadan 40 yıldır kömür çıkarılmaktadır. Bugünkü teknoloji ile üretim devam ederse havzada 2-3 yüzyıl daha kömür üretimi yapılabilir. Ayrıca yine ekonomik yönden ormanlar da çok oldukça önemli bir rol oynamaktadır (URL-1, 2023). Ormancılık faaliyetlerinin aktif olması, yılın belli mevsimlerinde birçok insan için gelir kaynağı olmuştur.

Hayvancılık faaliyetleri, artan dünya nüfusu ile beraber iktisadi bir faaliyet olarak kendine yer edinmiş ve ekonomik faaliyetler arasında rol oynar duruma gelmiştir. Hayvan yetiştiriciliği, dünyanın her yerinde olduğu için genel anlamda Türkiye'de, özel anlamda ise Mengen yöresinde önemini daima korumuştur. Her faaliyette olduğu gibi hayvancılık faaliyetinde de doğal çevre ve beşerî hayatın etkileri büyüktür. Mengen'in yer şekilleri ve iklimine bağlı olarak yörede büyükbaş, küçükbaş, kümes hayvancılığı ve arıcılık ekonomik faaliyet olarak yer edinmiştir. Ancak ekonomik faaliyet olarak hayvancılık günümüzde geçmişe oranla önemini yitirmiştir (Doğan, 2011: 190). Buna rağmen hâlen geçim kaynağı olarak kendine bir yer edinmeye çalışmaktadır. Özellikle köylerde inek sütü ve süttten elde edilen peynir vb. ürünler gelir kaynağı olarak önemini korumaktadır.

2.3. Doğal Güzellikler

Batı Karadeniz Bölgesi Bolu iline bağlı olan Mengen ilçesi, her ne kadar aşçılığı ile ön plana çıkmış bir ilçe olarak karşımıza çıksa da son yıllarda doğal güzellikleri ile de tanınmaya başlanmış ve bu doğal güzellikleri ile turizm faaliyetlerine katkı sağlamaya başlamıştır. Bu doğal güzelliklerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

2.3.1. Şirinyazı Göleti

Mengen'in 16 km kuzeydoğusunda Bürnük köyü yakınlarında yer alan Şirinyazı Göleti, ilk etapta orman işletmesi tarafından orman yangınlarında su kaynağı olarak kullanmak amacıyla oluşturmuştur. 30 dekar alanı kaplayan gölün derinliği yaklaşık beş metredir. Gölette ayrıca tatlı su balıkları da bulunmaktadır (Erçelik, 2013: 350). Gölün çevresinde piknik alanları aktif olup son yıllarda kamp, turizm, şenlik ve festivaller için de açılarak daha geniş bir bölgeye tanıtılmaya çalışılmış; ekonomik olarak kalkınmada rol oynamaya

başlamıştır. Ayrıca gölün üst tarafında aktif olarak faaliyet gösteren bir otel işletmesi de bulunmaktadır.

2.3.2. Hızarderesi Göleti

Hızarderesi Göleti, orman işletmesi tarafından yangınları söndürmek üzere yapılmıştır. 5 dekar alanı kaplayan gölet, 8 metre derinliğe sahiptir (Erçelik, 2013: 352). Son yıllarda doğal güzelliklerinden dolayı gezip görmek için tercih edilen alanlardan biri haline gelmiştir.

2.3.3. Mengen Çayı

Mengen çayı, kaynaklarını Mengen havzasının etrafını çevreleyen dağlardan alır. Kuzey ve güneyindeki küçük derelerin de katılmasıyla genişleyerek bugünkü şeklini almıştır. İlçede ‘‘Kocaçay’’ adıyla da bilinen bu çay, Gökçesu Beldesi’nde Bolu Çayı ile karışarak Karakaya Çayı’nı oluşturur (Erçelik, 2013: 154). İlçenin merkezinde geniş bir alan kaplayan bu çay, ilçeye görülmeye değer bir güzellik de katmaktadır.

Mengen’in akarsu ve gölleri dışında yaylaları da ilçeye görülmeye değer bir güzellik katmaktadır. Çukur Yayla, Elemen Yaylası, Soğucak Yaylası, Bürnük Yaylası, Avşar Yaylası gibi yaylalar özellikle yaz aylarında eski zamanlardan beri köylüler tarafından kullanılmakta olup hayvancılık da yapılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMLERİ VE KUTLAMALAR

3.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsanoğlunun hayatında önemli görülen başlıca üç geçiş töreni bulunmaktadır: Hayatın başlangıcı olan doğum, hayatın ve soyun devamlılığı için önem taşıyan evlenme ve beşerî yaşamın sonu olarak görülen ölüm. Bu üç önemli geçiş töreni dünyada hemen her topluluk için oldukça büyük önem taşımış; içerisinde her toplumun kendine özgü ve yer yer de benzerlikler olacak şekilde belirli kültürel öğeler, gelenek ve görenekler oluşturmalarına sebep olmuştur.

Geçiş törenlerinin hemen hemen hepsinin amacı, insanoğlunun “geçiş” olarak adlandırılan bu yeni durumunu kutlamak, kutsamak ve geçişleri sırasında onlar için tehlike arz eden durumlardan korumak ve kollamaktır (Örnek, 1971: 11).

Halk kültüründe var olan geçiş dönemlerinin kapsadığı âdet, uygulama, inanış, gelenek ve göreneklerin kaynağı, eski Türk kültürü inanç sistemleridir. Türk yurdu Anadolu’da yeniden şekillenmiştir. Âdet ve inanmaların, hayatın hemen hemen her çağında insan üzerinde büyük bir yaptırım gücü olduğu ve toplumsal-kültürel değişikliklerle beraber şekillendiği görülmektedir. Âdetler, gelenek, görenek ve uygulamalar eski kuşaklarla yeni kuşaklar arasında bir bağlantı zinciri kurmuştur (Artun, 2000: 47).

3.1.1. DOĞUM

Geçiş törenlerinin ilk başında yer alan doğum törenleri, hemen hemen her zaman toplumlarda mutlulukla karşılanan törenlerden biri olmuştur. Bir bebeğin dünyaya gelişiyle soyun devamının sağlanacağı, bebeğin bereketiyle geldiği inancı Türk toplumları arasında oldukça yaygındır. Bunun yanı sıra doğum olayına kadının penceresinden bakıldığında bebek sahibi olan kadının aile, akraba ve çevresindeki yerinin sağlamlaştığı ve saygınlık kazandığı da gözlemlenmektedir. Baba ise evlat sahibi olmakla hem geleceğe güvenle bakar, soyunun devam edeceğini garanti altına almış olur hem de çevresinin saygınlığını kazanır. Çünkü kısır erkek veya kadın çocuk sahibi olamadığında çevreden gelen baskıyla küçümsenir. Özellikle bir erkek, evlat sahibi olamadığında aile ve akrabaları arasında

“adam yerine konmama” durumuna maruz kalır ve bunun ruhsal ezikliğini bir ömür yaşar (Örnek, 2000: 131-132).

Bir soyun devam edebilmesi açısından evlenen çiftlerin çocuk sahibi olabilmesi oldukça önemlidir. Özellikle ailelerin erkek çocuk sahibi olması soyun devamlılığı için önemli bir unsurdur. Kız çocuk başka bir erkekle evlenip onun soyunu devam ettirir. Erkek çocuğun ise üyesi olduğu ailenin, sülalenin soyunu devam ettirileceği düşünülür. Bu sebeple halen pek çok yörede özellikle erkek çocuk sahibi olmak aile açısından oldukça önemli görülmektedir.

Tüm geçiş törenlerinde olduğu gibi doğum törenleri de birtakım gelenek, inanç ve ananelere bağlı olmak zorundadır. Bu tören gelenek ve inançları Türk toplumu içerisinde yöreden yöreye değişiklik gösterebilmektedir. Her doğum aynı zamanda bir türeyiştir. Türeme sembolizminin kökeni kendi içinde mitolojik izler barındırır. Bitkilerden, hayvanlardan, farklı nesnelere türeme mitleri görülür dünyanın her yerinde görülür. Benzer mitler Türk milletinde de mevcuttur ve bu mitler sembolleştirilmiş unsurlarla öne çıkar (Koca, 2017: 534). Doğum, hayatın başlangıcı olmanın yanı sıra evlenme ve ölüm geçiş törenlerini de ardında getirmesi bakımından halk kültürü geçiş törenleri arasında en çok önem arz eden törendir. Dolayısıyla Türk toplumlarında en çok âdet, inanış ve uygulamaların görüldüğü geçiş dönemi de doğum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumumuzda annelik hem inanç yönünden hem de kültürel değerler açısından kutsal kabul edilir. Doğum yapan her kadın bir anne olduğu için çevresinden saygı görür, korunur ve kollanır (Başçetinçelik, 1998: 27). Nesilden nesile aktarılan doğum gelenekleri ve inanç öğeleri anneyi veya anne adayını yapmak zorunda olduğu bazı davranışlara, uyması gereken bazı kurallara ve uygulamalara zorlamaktadır. Bu kural veya uygulamalar çoğunlukla sembolize edilmiş nesne veya varlıklarla yapılan uygulamalara bağlıdır. Sembolleştirme doğum öncesinde başlayarak doğum sürecinin tüm evrelerinde devam eder. Kadının vücudunda meydana gelen değişiklikler, yeme-içme alışkanlıkları, davranış değişiklikleri, lohusalık dönemi kaçınma ve uygulamaları, vb. beden sembolizmi içerisinde ifade edilebilir (Koca, 2017: 534).

Çalışmaya konu edindiğimiz Bolu ili Mengen ilçesinde doğum gelenekleri, uygulama ve pratikleri sırasıyla doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olarak üç ana hat altında incelenmiştir.

3.1.1.1. Doğum Öncesi

Güvenç, evliliği doğuma izin veren bir geçiş töreni olarak değerlendirmektedir. Kadının kocası, doğacak çocuğa baba olmayı önceden kabul etmiştir. Bu sebeple evli kadının çocuğu meşrudur. Doğacak çocuk sahihsiz kalmayacaktır (1979: 280). Doğum öncesiyle ilgili inanış ve uygulamalar, evlilik öncesinden itibaren kendini göstermeye başlar (Aça, 2019: 359). Düğün sonrası eve gelen gelinin yatağında erkek çocuk yuvarlamak, kucağına bir erkek çocuk vermek gibi ritüeller aslında kadının çocuk sahibi olması için yapılan birtakım uygulamalardan ibarettir.

Çocuk sahibi olma kararı almak, evli çiftlerin hayatlarında belki de en önemli aşamalardan biridir. Gebe kalma kararıyla başlayıp doğuma kadar kadını tesiri altına alan gelenek, görenek ve âdetler, toplumumuzda oldukça önemli bir yer tutmaktadır (Karakaş, 2005: 15). Doğum ve doğumun evreleri binlerce batıl inanç ve gelenek-göreneğin istilasına uğramış; bunlar tarafından idare edilir duruma gelmiştir (Örnek, 1981: 55). Gebelik, kadının birtakım tehlikelerle karşı karşıya kaldığı bir dönem olarak değerlendirildiğinden gebe kadın bebeğinin sağlıklı olması, bebeği kaybetmemesi için yöreden yöreye değişen bazen de ortaklık gösteren birtakım uygulamalara tâbi tutulmaktadır. Örneğin araştırmaya konu edindiğimiz Bolu yöresinde hamile kadının sırt üstü yatması, bebek yatağının yapışmaması için iyidir. Bebeğin sırtının tüylü olmaması için gebe kadın ayıya bakmamalıdır (Tütüncü Aydın, 2017: 1). Günümüzde birçoğu batıl inanç olarak değerlendirilen bu uygulamalardan bazıları birtakım büyüsel ritler de barındırmaktadır.

3.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme

Doğum olayının gerçekleşebilmesi için kadının kısır olmaması yani doğurgan olması gerekmektedir (Örnek, 1981: 56). Kısırlığın önüne geçebilmek, çare bulabilmek için de birtakım uygulamalara başvurulmaktadır. Evlilik, devamında doğumu da getirdiğinden dolayı evli çiftler bir süre sonra çevresi tarafından çocuk konusunda sorgulanmaya başlar. Toplumun özellikle kesimlerinde evli çiftlerin çocuk sahibi olamaması durumunda kusur

kadında aranmaktadır. Evli kadın, saygı görebilmek ve toplumda yer edinebilmek için çocuk sahibi olmalıdır. Kısır kadın toplumda hoş karşılanmaz, çevresindekiler tarafından kınanır, kötü muameleye maruz kalır. Bu yüzden çocuk sahibi olamayan kadın tıbbî veya bâtıl birtakım uygulamalara başvurmak zorunda kalır. Bolu yöresinde kısırlık. “soğukluk” olarak da adlandırılmaktadır. Soğukluk olan kadın için ateşte bir zincir kızdırılır. Geniş bir kabın içinde kaynatılan suya kızgın demir atılır. Kadın üzerini bürünür ve dayanabildiği kadar suyun buharına oturur. Kalktığı anda kasıklarına bir kalıp sabun sarılır ve öylece yatırılır (Tütüncü Aydın, 2017: 1).

Sürekli çocuk düşüren, halk ağzı deyişiyle karnında çocuğu durmayan kadınlar, çocuklarını sağlıklı bir şekilde dokuz ay boyunca karınlarında tutabilmek ve sağlıklı olarak doğurabilmek için bazı büyüsel işlem ve bâtıl inanışlardan istifade etmeye çalışırlar (Örnek, 1966: 64). Boratav bu yöntemleri “*akılcı gerçekçi yöntemler*” ve “*büyüklük bir anlamı olan sakınma ve davranışlar*” olarak iki sınıfta incelemiştir. Buna göre ağır şeyler kaldırmamak, yüksek yerden atlamamak gibi sakınılan davranışlar akılcı gerçekçi niteliktedir. Büyüklük anlamı olan sakınma örnekleri ise bir kutunun içine canlı bir kertenkele koyarak kadının boynunda taşımak, doğaüstü varlığın öldürücü gücünü kertenkelenin üstüne çekmek amacıyla uygulanan işlemler de vardır: Çocuk düşüren kadın, daha önce hiç çocuk düşürmemiş kadınların kapısına dokunur; yavruları yaşayan bir hayvanın mengürdesini (sığırların boynuna takılan ağaçtan halkayı), kadının boynuna takıp bir kayanın çevresinde üç defa dolaştırırlar. Boratav, kayanın çevresinde kadını dolaştırmadaki amacı kayanın yerleşik, sağlam, yerinden oynamaz bir varlık olmasından dolayı olumlu etkileri çağırma düşüncesi olarak yorumlar (1984: 146).

Örnek, kısırlığı gidermek için başvurulan yöntemleri üç ana başlıkta toplar:

1. *Dinsel- büyüsel nitelikte olanlar* (Yatırlara, türbelere, ziyarete gidilir. Buralarda dua edilir, kurban kesilir, adak adanır. Özellikle kısır kadınlara yardımcı olduğuna inanılan yatır, ziyaret ve tekkeler yeğlenir. Hocalara ve büyücülere başvurulur. Onlardan muska alınır; onların okuduğu, efsunladığı, üfürdüğü yemişler yenir, sular içilir.
2. *Halk hekimliği kapsamına girenler*

- a. Çeşitli buğulara oturulur. Örnek: Bir kazan içerisine türlü otlarla hayvan gübresi konarak kaynatılır. Kısır kadın, su ılıdıktan sonra bu karışımın buğusuna oturtulur. Ayrıca bugünden sonra, on gün süreyle kadına bu ılık sudan içirilir (Gümüşhacıköy/Amasya).
- b. Bel çekilir, bele yaka vurulur, kasıklar sarılır. Örneğin; yumurtayla kireç karıştırılır, ortaya çıkan hamur kıvamındaki karışım bele sürülür. Kadın bu şekilde bir saat kadar yüzüstü yatıp bekler (Suluova/Amasya).
- c. Rahme çeşitli ilaçlar uygulanır. Örneğin zencefil, beyaz soğan, kimyondan elde edilen karışım temiz bir tülbente koyulur, çıkın yapılır. Bu çıkın, zeytinyağına batırılarak rahme koyulur (Korkuteli/Antalya).
- d. Kaplıcalara, içmecerelere gidilir.

3. Tıbbî sağaltma alanına girenler

Doktora, ebeye, hastanelere başvurulur (2000: 133).

Mengen yöresinde kısırlığı giderme metotları ve kısır kadın inanmaları şu şekildedir:

- Çocuğu olmayan kadın saman buğusuna oturtulur. Saman sıcak suyun içine konur, çıkan buğusuna kadın oturtulur (K. 1).
- Çocuğu olmayan kadına veya erkeğe ‘‘kısır’’ denir (K.1, K.8, K.12, K.18, K.23).
- Hamile kalmak isteyen kadının beli ırılmış (aralanmış) denir. Beli çekilir, yakı vurulur (K.8, K.18).
- Çocuğu olmayan kadın hacamat yaptırır (K.5, K.7).
- Çocuğu olmayan kadın iğne yaptırır (K.7).
- Çocuğu olmayan kadına iltihap vb. herhangi bir hastalık varsa söktürmek için devetabanı bitkisi kullanılır (K.5).
- Çocuğu olmayan ve durmayan kadınlar türbeye götürülür (K.6, K.18, K.17)
- Çocuk olması için dua edilir (K.6).
- Çocuğu olmayan kadına kocakarı ilaçları verilir (K.18).
- Çocuğu olmayan kadına kırk tane evden birer tane kumaş parçası alınır. Toplam kırk parça kumaştan ‘‘kırkpâre’’ denilen bir elbise dikilir ve bu elbise kadını giydirilir (K.5, K7).

Mengen’de eskiden doktor imkânlarının çok fazla olmaması, herkes için erişebilir konumda hastane olmaması, tıbbî imkânların gelişmiş olmaması gibi sebeplerle özellikle köylü nüfusta kısırlık tedavisi için kendi buldukları yöntemleri kullandıklarını görmekteyiz. Çocuğun olmama sebebi en çok kadından bilinmiş, belirlenen yöntem ve inanışlar ise özellikle kadınlara uygulanmıştır. Bu yöntemlerden en çok kullanılan ise su buharı üzerinde kadının belli bir müddet oturtulmasıdır. Günümüzde ise bu yöntemler uygulanmaz olup kısırlık tedavisi için kadın veya erkekler hastane ortamında tedavi görmektedir. Türbeye, ocağa gitme vb. inanışlar ise yer yer hâlen devam etmektedir.

3.1.1.1.2. Aşerme

“Aşerme” kelimesinin aslı etimolojik olarak bakıldığında “aş yeme” olarak karşımıza çıkar. Bu haliyle kelimenin anlamı “yiyecek şeylerden tikslenme” şeklindedir. Ancak kelime zamanla anlam değiştirerek “aşerme” şeklinde kullanılmaya başlamış ve anlam olarak “gebe kadının bazı yiyecekleri canının çekmesi, onları yemeden duramaması” şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde aşerme durumu “aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başı bozuk, başı bulanık, göğnü kötü” kelimeleri ile de tanımlanmaktadır (Örnek, 2000: 135).

Gebeliğin aşerme evresinde kadının canının istediği her şeyi yedirmeye dikkat edilir. Yemediği takdirde annede veya bebekte olumsuz etkiler bırakacağına inanılır (Boratav, 1984: 146). Gebe kadının canının istediğini yememesinin sonuçları arasında sıklıkla dünyaya gelen bebekte var olan sebebi açıklanamayan lekeler yer alır. Gebe kadın ciğer yiyip elini yıkamadan kendi yanağına koyarsa çocuğun da yanağında leke, ben ya da iz olur. Gizli bir şekilde herhangi bir yiyeceği alıp yerse ve yedikten sonra elini bir yerine sürerse çocuğun da anne kendisinde nereye el sürdüyse orasında leke olur (Yalçın ve Koçak, 2013: 30). Hamile kadının yediği şeylerin yanı sıra sıklıkla baktığı insan ya da hayvanların da çocuğun vücut yapısı, yüz özellikleri veya huyuna etkisi olacağı düşünülmektedir. Özellikle gebe kadın sakat veya kusurlu kişilerle alay etmesi kaçınılmaz gereken tehlikeli bir davranış olarak görülmektedir. Çalınan şeylerin, gizlice alınan yiyecek veya nesnelere de aşerme halinde olsun olmasın, doğacak çocukta bir iz bırakacağına inanılır (Boratav, 1984: 146-147). Araştırma sahamız olan Bolu yöresinde eğer hamile anne ayıya bakarsa sırtının tüylü olacağına inanılır. Eğer sahibinin haberi olmadan

başkasının malına el sürerse doğacak çocuğun haramzade olacağı düşünülür. (Tütüncü Aydın, 2017: 1).

Kadının gebelik sürecinin başlamasıyla beraber hem kendi sağlığı hem de bebeğinin sağlığı için tüketmesi ve kaçınması gereken besinler vardır. Örneğin Bolu yöresinde hamile kadın manda yoğurdu yerse çocuğunun zor doğacağına inanılır (Tütüncü Aydın, 2017: 1). Türk halklarının destanlarında da aşerme sıklıkla işlenen konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Destanda gebe bir han kızı yiğit bir evlat sahibi olabilmek için bazı hayvanların etlerini veya yüreklerini aşerer. Gebe kadın, bu güçlü kuvvetli hayvanların etlerini veya yüreklerini yedikten sonra onlar gibi güçlü kuvvetli bahadır bir çocuğu olacağına inanır (Çetin, 2021: 68).

Anadolu'da pek çok bölgede aşeren kadının canının istediği şeylerin ekşi veya tatlı olması durumu cinsiyet tayini için de oldukça önemlidir. “Ye ekşiyi çıkar Ayşe'yi”, “Ye tatlıyı çıkar Hakkı'yı” gibi deyimlerle çoğunlukla canı ekşi yiyecekler isteyen gebenin çocuğunun kız olacağına, tatlı yiyecekler aşeren gebenin çocuğunun ise erkek olacağına inanılmaktadır.

Aşermek, gebe bir kadın için oldukça zor bir durumdur. İlk çocuğunda çok aşeren bir kadına köpeğin yalağına gizlice sürülen bir yiyecekten yedirilir. Böylece ikinci hamileliğinin rahat geçeceğine, aşermesinin olmayacağına inanılır (Altun, 2004: 113-114).

Mengen'de aşerme ile ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

- Gebe kadın aşerdiğinde canının istediği şeyi yemezse çocuk kusurlu doğar (K.2)
- Gebe kadın aşerdiğini yemek zorundadır (K.1, K.8)
- Gebe kadın acı aşerirse kızı olur, et aşerirse oğlu olur (K.6).

Mengen'de gebe kadının bazı yiyeceklerden tiksinti duyması, midesinin bulanması “aş yerme” olarak adlandırılır. Aş yeren kadınla ilgili uygulama ve inanışlar ise şu şekildedir:

- Anne karnında çocuğun saçları oluşurken kadın aş yerer (K.2).
- Aş yermeye mide bulanır, uyku çok olur (K.8).

- Aş yermeye mide bulantısı çok olur, kokulardan tiksiniir (K.12, K.18, K.23).

Çalışma sahamızda aşermeyle ilgili çok bir inanış bulunmayıp var olan inanış daha çok gebe kadının canı neyi istiyorsa onu yemesi gerektiğidir. Eskiden insanlar canının her istediğini yiyemez, ulaşamaz durumda olduğu için aşerme etrafında çok fazla uygulama veya inanış şekillenememiştir. Ayrıca kelimenin aslı olan aş yerme yiyeceklerden tiksinti duymak şeklinde adlandırılmıştır. Gebe kadınlar aş yerme döneminde tiksinti duydukları yiyecekleri yıllarca yiyememişler, dokunamamışlardır.

3.1.1.1.3. Cinsiyet Tayini/ Cinsiyet Belirleme

Çocuğun cinsiyetini önceden bilme ve cinsiyet üzerinde etkin olabilme, eskiden beri insanlar için merak unsuru olmuştur. M. Ö. 1350 yıllarından kalan “Berol” adlı papirüste iki ayrı saksıya arpa ve buğday ekildiği, gebenin idrarıyla bu mahsullerin sulandığı, arpa tohumu çimlendiğinde kız, buğday tohumu çimlendiğinde ise erkek doğacağı tahmin edildiği kaydedilmektedir. Geleneksel Türk kültüründe erkek egemenliği hâkim olduğundan dolayı erkek çocuk sahibi olma isteği eski zamanlarda oldukça yaygındı. Kız çocuğunun el ocağını tütüreceği, erkek çocuğunun baba ocağını tütüreceği düşünülürdü. Bu yaygın istek anne adayını telaşlandırmakta ve cinsiyeti belirlemek için bazı inanışlara başvurmak zorunda bırakırdı. Erkek çocuk sahibi olmak için adak adamak, yatır ve türbelere gitmek, evlendiği gün gelinin kucağına erkek çocuk vermek, muska yazdırmak, son doğan kız çocuğuna “Döndü”, “Döne” gibi isimler vermek bu inançlar arasında sayılabilir (Hotun, 1990: 11-12). Dede Korkut Hikâyelerinden “Bayındır Han Oğlu Boğaç Han” hikâyesinde Bayındır Han, düzenlediği ziyafette konukları olan beylere üç farklı otağ kurulmasını, oğlu olanın ak otağa, kızı olanın kızıl otağa, evladı olmayanın da kara otağa oturtturulmasını emretmiştir. Bu ayırım da Oğuz Türklerinde erkek evlat sahibi olmanın sosyal statüsünün üstün olduğunu gösterir.

Bebeğin cinsiyetini belirlemek için faydalanılan modern tıp cihazları, geçmiş dönemlerde şimdiki kadar yaygın ve erişilebilir olmadığı için doğuma kadar bebeğin cinsiyetini öğrenmek de mümkün olmamıştır. Bu yüzden cinsiyet tayininde geleneksel yöntem olarak adlandırabileceğimiz bazı yöntemlerle bebeğin cinsiyeti tahmin edilmeye çalışılmıştır. Gebelikte kadının görüntüsü, davranışları, doğum sancısının geliş biçimi gibi birçok unsur uzun yıllar cinsiyet belirlemede ölçüt olarak kullanılmıştır (Balıkçı, 2001: 46). Bu

geleneksel yöntemler kuşaktan kuşağa aktarılmış olup günümüzde de halen bu yöntemlere göre cinsiyet tahmininde bulunmaktadır. Kadının üst dudağı şişip genişlerse veya dudakları kalınlaşır, burnu sık sık kaşınır veya incelirse, kaşları veya kirpikleri dökülürse, teni koyulaşır, yüzü parlaklaşır, cildi pürüzsüzleşirse, yürümesi yavaşlarsa, doğum ağrısı belden vurursa bebeğin cinsiyetinin erkek olacağına inanılır.

Kadının kalçası büyür, karnı yayılır ve yuvarlaklaşır, yüzü çirkinleşirse, ekşiyi çok severse, burnu şişip büyürse, ayakları şişerse, kalçası arkaya doğru çıkık olursa, alt dudağı şiş olursa, yan kasıkları boş olursa, göğüs uçları kırmızı-pembe olursa, yüzü kırmızı olursa, hareketleri çok yavaş olursa, aşermesi fazla olursa, doğum ağrıları kasıktan vurursa, doğum sancısı sırasında devamlı öne doğru eğik olursa kız bebek olacağına inanılır (Yalçın ve Koçak, 2013: 21).

Cinsiyet tayininde kadının aşerdiği yiyecekler de belirleyici bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre tatlı yiyecekler aşeren kadının çocuğu erkek, ekşi veya acı yiyecekler aşeren kadının bebeği kız olur. Ayrıca bebeğin fiziksel olarak kazanacağı birtakım özellikler de bazı yiyeceklere bağlanmaktadır. Bolu yöresinde hamile kadın ayva yerse bebeğinin gamzeli olacağına inanılır (Tütüncü Aydın, 2017: 1).

Cinsiyet tayininde belirleyici bir diğer ölçüt ise bazı nesnelere dir. Bir tasta suyu kepçeyle içen kadının çocuğu kız olur. Gebe kadının haberi olmadan bir minderin altına makas, bir minderin altına bıçak konur. Gebe, altında bıçak olan minderin üstüne oturursa çocuk erkek; altında makas olan minderin üstüne oturursa bebek kız olur. Bir sacın üstüne dökülen şapın şekli sivri olursa çocuk erkek, yuvarlak olursa kız olur. Evde dokunan bir kilim dışarı çıkarıldığında horoz görülürse çocuk erkek, tavuk görülürse kız olur (Yalçın ve Koçak, 2013: 25).

Bir diğer yaygın inanış ise kız çocuklarının anneyi çirkinleştirdiği, erkek çocuğun ise anneyi güzelleştirdiğidir. Bu durum “Oğlan anneyi, kız kendini güzelleştirir.” şeklinde de ifade edilir. Gebelikte çocuğun anne karnında durduğu taraf da cinsiyet belirleyici faktörlerdir. Kız bebeğin solda durduğuna erkek bebeğin ise sağda durduğuna inanılır. Tüm bu yöntemler tıbbî bir veriye dayanmayıp tamamen tahmin üzerine kurulmuştur.

Mengen’de cinsiyet tayiniyle ilgili inanış ve pratikler şu şekildedir:

- Çocuğun cinsiyetini anlamak için bir minderin altına bıçak, bir minderin altına makas konur. Gebe kadın bıçağın üstüne oturursa bebek oğlan, makasın altına oturursa kız olacağına inanılır (K.1, K.5, K.12, K.18).
- Kadının karnı sivriyse erkek bebek, yuvarlaksa kız bebek olur (K.1).
- Karnın sağ tarafında canlanan bebek kız, sol tarafında canlanan bebek erkek olur (K.6).
- Gebe kadın bostan kazarken nal çıkar da görürse kızı olur (K.6).
- Gebe kadın bostan kazarken çivi görürse oğlan olur (K.5, K.6).
- Gebe kadının kalçaları genişlerse çocuk kız olur, karnı uzun olursa erkek olur derler (K.18).
- Hamileyken acı aşerersen kız, tatlı aşerersen oğlan olur (K.12).
- Kadının karnı önde olursa kız bebek, yanlara doğru yayılırsa erkek bebeği olur (K.23).

Mengen'de tıbbî imkânlar gelişmeden önceki dönemlerde kadınlar kendi aralarında birtakım yöntemlerle gelecek olan bebeğin cinsiyetini belirlemeye çalışmışlardır. Bu yöntemlerden en çok kullanılanı ise iki adet minderin altına konulan bıçak ve makas yöntemi olmuştur. Buna göre gebe kadın dışarı çıkarılır, odada yere iki adet minder konur. Minderlerden birinin altına bıçak, birinin altına makas konur. Kadın geldiğinde altında bıçak olan mindere oturursa bebek oğlan, makas olan mindere oturursa kız olur. Günümüzde bu tür cinsiyet tayinlerine çok fazla yer verilmese de karnın şekline göre ve aşerilen yiyeceklerin yorumlanmasıyla cinsiyet tayininde bulunmaya devam edilir. Fakat artık tek başına bu uygulamalarla cinsiyet belirlenmez. Gebe olan her kadın mutlaka hastane ortamında cinsiyetini öğrenmektedir.

3.1.1.1.4. Gebe Kadının Kaçınması Gerekenler

Geleneksel halk kültüründe pek çok yörede gebe kadının hem kendi sağlığı hem de bebeğinin sağlığı için kaçınması gereken belli başlı hususlar olduğuna inanılmaktadır. Bazı fiziksel hareketler, yiyecekler, baktığı, gördüğü, temas ettiği nesne veya canlılar kaçınılması gerekenlerde ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Aşerme” başlığında da değindiğimiz gibi özellikle bazı yiyecekleri tüketmek çocukta bazı kusurlara sebep olacağına inanılır: Ciğere temas eden annenin çocuğunun vücudunda kırmızı leke olur. Anne bir hayvana yaklaşır dikkatlice bakarsa çocuğu o hayvana benzer. Hamile kadın ayıya bakarsa çocuğunun sırtı tüylü olur (Tütüncü Aydın, 2017: 1). Gebe kadın tavşan yerse çocuğunun korkak olacağına ve gözleri açık uyuyacağına inanılır Aynı zamanda çocuğunun dudasının yarık olacağı düşünülür. Kadın balık yerse çocuğunun ağzı balık ağzı gibi olur, kemikleri zayıf olur. Ayrıca çocuk salyalı ve sümüklü olur. Başka birinin evinde sahibinden habersiz gizlice bir şey yerse çocuğu hırsız olur (Yalçın ve Koçak,2013: 30).

Gebenin kaçınması gereken hususlardan bir diğeri ise yaptıkları eylemlerle ilgilidir. Annenin yaptığı olumlu veya olumsuz herhangi bir davranışın çocuğu da olumlu veya olumsuz yönde etkileyeceğine inanılır. Bu sebeple olumsuz görülen davranışlardan kaçınmalıdır. Gebe kadın kapı eşiğine oturmaktan kaçınmalıdır. Kapı eşiginde oturursa orada bulunan ruhların rahatsız olacağına ve kadınla çocuğunu rahatsız edeceklerine inanılır. Gebe kadın, ellerini yukarı kaldırırsa bebeğin kordonu boynuna dolanır, nefessiz kalarak ölür. Gebe ipten atarsa bebeğinin boynuna kordon dolanır. Bu yüzden ip atlamamalı veya ipin üzerinden geçmemelidir. Gebe kadın gece dışarıya sıcak su dökmekten kaçınmalıdır. Dökmek zorunda kalırsa da besmele çekip öyle dökmelidir. Besmele çekmeden dökerse ateşin kutsal ruhu hem annesini hem de bebeği rahatsız eder. Korkak biri gebe anneyi doğuma götürmemelidir. Doğacak olan çocuğun da korkak olacağına inanılır. Gebe, dişini çektirmemelidir. Eğer çektirirse çocuğu zekâ bakımından geri olur. Gebe salıncağa binerse çocuğun gözleri şaşırır olur (Yalçın ve Koçak, 2013: 30).

Mengen’de gebe kadının kaçınması gerekenlerle ilgili inanmalar şu şekildedir:

- Gebe kadın yılan görürse çocuğu yılan gibi kayar (K.2).
- Ciğer yiyen gebe kadın elini bir yerine değerse elini değdiği yerde leke, ben olur (K.2, K.12.).
- Gebe kadın ciğeri ya da hamsi balığını nereye sürerse orada leke olur (K.8).
- Gebe kadın kaz ciğeri yerse ve vücudunda bir yere dokunur veya kaşırsa bebekte kırmızı leke olur. Hindi ciğeri yerse ve vücudunda bir yere dokunur veya kaşırsa dokunduğu yerde kara leke olur. Hindi ciğeri lekesinin üzeri tüylü olur (K.5, K.6).

- Çocuk anne karnında canlandıktan sonra yatakta bir taraftan öbür tarafa dönerken birden dönülmez, oturup öyle dönülür. Doğumu zor olur, eşi boynuna dolandır (K.7).

Mengen’de gebe kadın her ne kadar ağır kaldırmaktan, ağır iş yapmaktan kaçınması gerektiğini bilse de kırsal alanda yaşam koşullarından dolayı ağır kaldırmaya, aktif şekilde iş yapmaya mecbur bırakılmıştır. Bu sebeple de bebek ölümleri, ölü doğum, düşük yapma durumlarını köyde yaşayan hemen her kadın yaşamak zorunda kalmıştır. Bu dönemde yiyeceklerle ilgili en büyük kaçınma ise ciğer yemeyeyle ilgili kaçınmalar olarak karşımıza çıkar.

3.1.1.2. Doğum Sırası

Kadının doğum sırasında zorluklarını gidermek, doğumunu kolaylaştırmak için birtakım uygulamalar yapılır. Bu uygulamalar yapılırken doğacak bebek ve annesinin tehlikelerden korunması ve doğumun kolay olması hedeflenmiştir. (Başçetinçelik, 1998: 47).

Günümüzde tıbbî imkânların erişilebilir ve elverişli olduğu şehir kesiminde hamile kadının doğum sancıları başlar başlamaz hastanelere götürülmekte olup aynı durum pek çok kırsal kesim için de geçerli hale gelmiştir. Kırsal kesimde hastane imkânı olmasa da doğum için şehre hastanelere gelebilme imkânı eskisi kadar kısıtlı değildir. Geçmişte ise Anadolu’nun pek çok kesiminde ve tıbbî imkânlarla erişimin kısıtlı olduğu dönemlerde doğum olayı gerçekleşeceği sırada “ebe” adı verilen kadınlara veya köyün bu konuda deneyimli en yaşlı kişilerine doğum yaptırılır.

“Doğum” dediğimiz biyolojik olayın gerçekleştiği bu aşama hem anne hem de bebek bekleyen çevre için oldukça önemlidir. Bu sebeple çevresinde doğumu hızlandırıp kolaylaştıracak bir dizi uygulamaların toplandığı görülmektedir. Çocuk sahibi olma isteğinden başlayıp yeni bir canlının ortaya çıkacağı bu noktaya ulaşma eylemi, geçiş dönemlerinden birincisi olan doğumun en can alıcı ve heyecanlı noktasıdır. Bu kutlu gelişin anne ve çocuğa zarar vermeden kolayca olması için birtakım çareler aranmakta ve belli yollara başvurulmaktadır (Örnek, 2000: 140).

Doğumun kolay olması için başvurulan en yaygın işlemlerden biri, meryem ana eli (fatma ana eli de denilir) denilen bitkiden elde edilen suyun gebeye içirilmesidir. Bu bitki kurutulmuş bir halde suyun içine koyulduğunda açılır. Bitkide dölyatağının açılmasını sağlayan bir gücün olduğuna inanılır (Boratav, 1984: 148-149). Bunun dışında kadının saç bağlarının çözülmesi, kilitli kapıların açılması, silah atılması, kolay doğum yapmış kadının gebenin sırtını sıvazlaması, “Tanrı düğümlediği düğümü çözer”, “Biz göçtük, sen de göç” gibi dileklerde bulunulması, üstü yazılı tuğla parçaları veya saksıların kadının ayağının altına konup kadına kırılması gibi uygulamalar da yine doğumu kolaylaştıracağına inanılan uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunlar dinsel-büyüsel içerikli uygulamalar olup hem dinin hem de büyüün gücünden kaynaklanarak biçimlenmekte; doğumu kazasız belasız gerçekleştirme amacına yönelmektedirler (Örnek, 2000: 140). Bunların dışında bir diğer uygulama ise tuz ile ilgilidir. Anadolu’nun birçok yerinde doğumu kolaylaştırmak için kapıya tuz serpilir.

Anadolu Türklerinin geleneklerinde belli başlı doğurma teknikleri şunlardır: oturarak, diz çökerek veya çömelerek doğurma, yatarak doğurma, elleriyle ipe asılarak doğurma. Bunların da gebe kadının duruşlarına, kullanılan aygıtlara, yaptırılan hareketlere göre ve bölgeden bölgeye değişen ayrıntılar ile çeşitlenmeleri mevcuttur (Boratav, 1984: 148).

3.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum Anı

Gebe kadının sancısının başlamasıyla beraber doğum hazırlıklarına başlanır. Doğum olayı, hayatın geçiş evrelerinden en önemlisi ve başlangıcıdır. Doğum olayının gerçekleşeceği esnada doğum anı ve doğum odasında uygulanan pek gelenek ve inanma vardır. Bu pratiklerin uygulanmasındaki amaç doğumun kolay olması, doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunması ve kutsanmasıdır (Karakaş, 2005: 25).

Doğum anında korku, endişe, merak ve sevinç gibi duyguların üst düzeydedir. Doğum yapacak olan kadın kadar, başta eşi olmak üzere herkes heyecan içinde doğumun bir an evvel ve kolaylıkla gerçekleşmesi için üzerlerine düşeni yaparlar. Annenin ve çocuğun sağlıklı olarak doğumdan kurtulmaları için uygulanması gereken birtakım işlemler vardır (Teke, 2005: 63). Şamanizm inanç sisteminde gebe kadın doğum yapacağı gün yaklaştığında odalarını ve evlerini temiz tutmaya dikkat ederler. Komşularının çocuklarına ve hayvanların yavrularına karşı şefkatli olup onları doyururlar (İnan, 1986: 37). Doğumun

kolaylaşması için gebe kadının çevresindekilerin de uyması gereken kurallar ve yaptığı birtakım uygulamalar vardır. Dargın olduğu kimselerin ellerinden su içirmek, bu kimselerin ellerini veya ayaklarını yıkadıkları sudan içirmek, gönlü kırılmış olan kimselerle gebe kadının barışmasını sağlamak bu uygulamaların bazılarıdır. Bunu yaparken amaç, onlardan gelebilecek düşmanca etkenleri önlemektir. Gürültü yapmak, silâh atmak gibi hareketler ise anneye ve doğacak çocuğa kötülüğü dokunabilecek olağanüstü zararlı varlıkları kaçırma amacını güder. Çocuğun ters gelmesi, göbek bağı ile boğulması gibi halleri önlemek için evdeki kilimler ters yüz edilir. Doğumda hazır bulunanların bacak bacak üstüne atmaları yasaklanır. Düğümlü, örgülü şeyler çözülür. Odunlar, fırının ağzına dikey gelecek biçimde uzunlamasına koyulur. (Boratav, 1984: 149). Yakutlar'da ilk doğuma büyük önem verilir. Doğum günü yaklaşınca erkek ormana gider ve bir kayın ağacı keser. Bu ağaçtan bir buçuk arşın uzunluğunda olmak üzere üç tane kazık hazırlar. Kiler, ev ve sandıkları açık bırakırlar. Ateşe odun atıp “Ey doğum tanrısı Ayasıt hatun, ye! Yolun açık olsun!” derler. Altaylı boyları ve Kırgızlar'da doğum zamanı yaklaşınca oba veya oymak kadınları loğusa kadının evinde toplanırlar. Tecrübe görmüş bir kadın ebe (ineci) vazifesini yapar. Çadırın orta yerine bir direk yerleştirerek direğe bir urgan bağlarlar. Bu urganın bir ucunu duvara duvara bağlayıp lohusanın kollarının altından geçirirler. Eğer kadın çok acı çekiyorsa al karısının musallat olduğunu düşünürler. Bu kötü ruhu korkutup kaçırmak için erkekler de toplanır ve hep beraber “Hay huy” gibi sesler çıkarmaya başlayıp havaya ateş ederler. Çünkü albastı (alkarısı) tüfek sesinden korkar. Lohusaya albastı musallat olmuşsa tüfek patlatmak âdettir (İnan, 1986: 169-170).

Mengen'de doğum hazırlığı ve doğum anında yapılan uygulamalar şu şekildedir:

- Doğumu bilgili, tecrübeli bir kadın veya ebe yaptırır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.12, K.18, K.23).
- Doğum kir ve kan akıp gitsin diye tuvalette veya banyoda yaptırılır (K.1).
- Doğumu başlayacak olan kadın odada ayakta gezdirilir. (K.2).
- Doğum ayakta yaptırılır (K.1, K.7).
- Doğum yatakta yatarak yapılır. Ebe kadın karnından bastırır (K.23).
- Doğum esnasında çocuk aşağı kolayca insin, doğum kolayca olsun diye kapı eşiklerinden tutulur (K.7).
- Doğum kolay olsun diye karnına süpürgeyle destek verilir, süpürge tutulur (K.7).

- Doğum, odanın içine büyük bir leğen konularak bu leğende ayakta yaptırılır (K.1, K.6, K.7, K.8).
- Doğum için odada leğen ve sıcak su bulundurulur (K.1).
- Doğum odasına fazla insan alınmaz. İki kişi ve doğum yapan kadın olur. Doğum yaptıran kişinin yanında yardımcı olunur. Yardımcı olan kişiler akraba veya çevreden kişilerdir. (K.1, K.7, K.18).
- Doğum için odada sıcak su, havlu, leğen, bıçak veya makas, jilet gibi kesici bir şey olur (K.8, K.18).
- Doğum odasına çok insan alınmaz. Çocuk irkilir, yürümez (çocuk gelmez), dünyaya gelmesi zorlaşır (K.18).
- Çocuğun yatağı darı sapından elde edilen samandan yapılır. Buna “*tınar*” denir. Sırtı düzgün olsun, kambur olmasın diye bu yatak kullanılır (K.12).
- Kundak, jilet, göbek bağlama ipi, ilyan (leğen) odada hazır bulunur (K.12).

Mengen’de doğumu her ne kadar en çok ebe yaptırır dense de ebe bulunamadığı dönemlerde doğumla ilgili hiçbir tecrübesi olmayan kişilerin bile o esnada doğum yapan kadına yardımcı olduğu görülür. Hatta yanında kimse olmadan tek başına kendi yöntemleriyle doğum yapan kadınlar da çoktur. Doğumu kim yaptırırsa yaptırın doğum şekli olarak genelde ayakta doğumun tercih edildiği görülür. Yatak üzerinde yaptırılan doğum ise ebeler tarafından nadiren de olsa tercih edilmiştir. Doğum yaptırılan odaya çok fazla kişi alınmamasına dikkat edilmiş, özellikle çocuğun yürümeyeceğine yani doğum kanalına girmeyeceğine ve böylece doğumun zorlaşp geç olacağına inanılmıştır. Bu yüzden de özellikle kadının yanında stres olacağı kişiler ve kalabalıkların doğum esnasında odada bulundurulmamasına özen gösterilmiştir. Doğum esnasında özellikle odada bulunması gereken malzemeler yörede “*ilyan*” adı verilen leğen, sıcak su, havlu, göbek bağını kesmek için kesici bir alettir.

3.1.1.2.2. Çocuğun Eşi

Çocuğun doğumundan sonra ve tabiî hallerde daha kısa doğum sancılılarıyla gelen tıbbî tabirle “*placenta*”ya halk arasında “*eş, son, etene, eten*” gibi isimler verilmektedir. Gebelik süresince dölyatağında annenin kendi kanı ile çocuğunu beslemesini sağlayan bu organa halk geleneği büyük önem vermiştir. Bebeğin eşi saklanır, gömülür, suya atılır ya da yakılır. Eşin yakılma işlemi, baygın doğan çocukları ayıltma amacıyla yapılır. Suya

atılmasıyla ise annenin sütünün bol gelmesinin sağlanacağına inanılır (Boratav, 1984: 149). Ayrıca kısırlık tedavisi amacıyla da halk kültüründe eşin önemi görülmektedir. Çocuğu olmayan kadına haberi olmadan doğum yapmış bir kadının bebeğinin eşi yedirilirse çocuk sahibi olacağına inanılır. *‘Eş, sembolik düzeyde çocuğun bir parçası olarak görülmesi, eşe gelecek herhangi bir zararın da çocuğa yansiyabilmesi demektir. Ayrıca eşin toprağa ya da suya verilmesi, toprağın ve suyun kozmik unsur olması ve yaratılışı başlatmasıyla ilgili süreci hatırlatır ve kozmogoniye gönderme yapar. Çünkü eş bebeğin dünyaya gelme sürecinde, su ve toprağın dünyanın yaratılmasındaki işlevini üstlenerek insanın yaratımına destek olmaktadır. Çocuğun dünyaya gelme süreci tamamlandıktan sonra görevini tamamlayan eş, bebekle arasındaki varlık bağı gereği, ölen birinin toprağa verilmesine benzer şekilde toprağa verilmesi gereken bir unsurdur. Bu nedenle eşin toprağa veya suya verilmesi, toprak ve yaşam arasında kurulan döngüye de gönderme yapmaktadır. Öte yandan eşi akarsuya atmak ya da toprağa gömmek, su ve toprağın temizleme özelliği üzerinden kurulmuş bir tavır olarak düşünüldüğünde, hem günlük yaşamın hem de arkaik bilginin bu iki unsuru temizleme için kullanmasıyla ilgilidir. Ancak eş etrafında gelişen uygulamalar kozmik bilgi üzerine kurulmuş olsa dahi uygulamaların nispeten devam etmesi, aynı anlayışa tabi olmanın ötesinde gelenekçinin görerek uygulama tavrıyla ilgilidir.’* (Güven, 2020: 310). Acıpayamlı’ya göre ise eş rastgele bir yere atılmamalı ya gömülmeli ya da yakılmamalıdır. Çünkü eşi eline geçiren kötü niyetli birisi seneler sonra bile eşin sahibi olan kadına istediği kötülüğü yapabilir. Eşi yakacak olursa eşin sahibi kadın ölebilir. Eşin üstüne kısır bir kadın oturacak olursa eşin sahibi bir daha çocuk yapamaz (Acıpayamlı, 1962: 248). Burada ise kötü niyetli kişiler tarafından eşin büyü amacıyla da kullanılabileceği görülmekte ve bu sebeple de rastgele bir yere atılmaması veya gömülmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Bunların dışında Anadolu’nun bazı bölgelerinde lohusanın ağrılarını azaltmak amacıyla lohusaya eşin yedirildiği de olmaktadır (Boratav, 1984: 150). Eş ile ilgili yaygın olan bir diğer inanış, eşin (sonun) tıpkı çocuk gibi canlı doğduğu, göbek bağı kesilince döl yatağı ile ve çocukla bağlantısı kalmadığı için öldüğüdür. Ona ölmüş bir varlığa gösterilen saygının gösterilmesi, herhangi bir yere rastgele atılmayıp gömülmesi gerekmektedir. Ayrıca hayvanların yemelerine meydan verilmemesine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bir inanışa göre, canlı doğan eşi yere koyup üstüne bir çivi çakmak suretiyle öldürmek gerekir. Çünkü öldürmeden gömmek günah olur (Çanakale). Burada göbek bağı kesildikten sonra da eşin canlı kaldığı düşüncesi beliriyor (Boratav, 1984: 151).

Tıbbî imkânların elverişli hâle gelmesiyle beraber hastanelerde yapılan doğumlarda bu türden işlemlerin söz konusu olmadığı görülmektedir. Bu da bize doğum yapılan kültürel ortamın değişmesiyle birtakım inanç sistemlerinin ve bunlara bağlı uygulamaların da etkinliklerini yitirdiklerini göstermektedir. Ancak bu durum geleneksellikten kaynaklanan ve kadının bilinçaltında yatan kimi kaygıların tamamen giderilmediğini göstermektedir (Örnek, 2000: 143).

Mengen’de çocuğun eşi ile ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

- Çocuk doğduktan sonra eşi kendiliğinden düşer (K.1).
- Çocuğun anne karnında birlikte yaşadığı şey eş’tir (K.1).
- Eşin gelmesi zorlaşırsa gebe kadın çocuk doğurur gibi ikındırılır (K.6).
- Eşin kolayca gelmesi için gebe kadını arkadan biri kucaklar ve karnını sıktırır (K.5, K.12).
- Eşin gelmesi zorlaşırsa karna bastırıp destek verilerek eş düşürülür (K.8).
- Doğan çocuktan sonraki çocuğun cinsiyeti değişsin isteniyorsa, son doğan çocuğun eşi tersine çevrilir (K.5, K.7).
- Çocuğun eşinin kolayca gelmesi için süpürge tutulur, destek alınır (K.7).
- Eşin gelmesi zorlaşırsa düşsün diye ev süpürgesini karna dayayıp destek alıp düşürmeye çalışırlar (K.23).

Çocuk doğduktan sonra gelmesi gereken plasenta, yörede sadece “eş” adıyla anılmaktadır. Çocuğu eşi doğum gerçekleştikten sonra kendiliğinden geldiği söylene de zorlaştığı durumlarda daha çok karna sırttan doğru destek verip bastırma metodu gelmesi için tercih edilmiştir. Eş ile ilgili en ilginç inanış ise son doğan çocuğun eşinin tersine çevrildiğinde, bir sonraki doğacak çocuğun cinsiyetinin değişeceği. Bu şekilde cinsiyet değiştiği görülmüş ve bir inanış olarak yerleşip zaman zaman uygulanmıştır.

3.1.1.2.3. Çocuğun Göbeği ve Göbek Bağı Kesme

Nasıl ki gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse veya hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasarımı ve inancı varsa, çocukla göbeği ve eşi (plasentası) arasında da aynı inanç söz konusudur. Bu yüzden doğmuş çocuğun göbeği ve eşi birtakım işlemlerden

geçirilir. Çocuğun geleceğini, ileri hayatındaki uğraşlarını ve işini etkileyeceği inancıyla göbek gelişigüzel bir yere atılmaz (Örnek, 2000: 142).

Göbek bağı da tıpkı bebeğin eşi gibi ondan bir parça sayıldığı için, eşe gösterilen ehemmiyetin göbek bağına da gösterilmesi gerekmektedir. Göbek bağına korumak için alınan birtakım tedbirler ve uygulamalar şunlardır: Çocuğu kötü gözden korumak amacıyla göbek bağı kesildikten sonra bir beze sarılarak yastığının altına koyulur. Bu uygulamaya ‘‘çocuk uykuluğu’’ denilmektedir (Konya). Göbek bağı evde saklanırsa çocuğun büyüyünce evine bağı kalacağına, sokağı atılırsa gözü dışarıda olacağına, mektep duvarının dibine gömülürse okumayı seveceğine, sıçan çekerse hırsız olacağına inanılır (İzmir). Kız çocuklarının göbeğı ise kurutulduktan sonra çeyizi bol olsun diye sandığına koyulup saklanır (Boratav, 1984: 152).

Tuva ve Hakas Türklerinde bebeğin göbeğı üç gün sonra düşerse büyük sevinç yaşanır, şenlik yapılarak kutlanır. Çocuğun göbeğı düşmeden önce o evden bir şey çıkarmak yasaktır. Çocuğun göbeğı kurutulup deri ile kaplandıktan sonra muska haline getirilerek beşiğe bağlanır ya da sandıkta saklanır. Çocuğun istikbalinin iyi olmasının göbeğın özenle muhafaza edilmesine bağı olduğuna inanılır (Özkan, 2002: 599).

Çocuğun göbeğı makas, jilet, bıçak gibi kesici aletler kullanılarak kesilir. Erkek çocuğunun göbeğının balta, kız çocuğunun ise orak üzerinde kesilmesi uğurlu sayılmaktadır. Göbek kesilen alet akarsuda yıkanarak lohusanın yastığının altına koyulur. Çocuğun göbeğının biraz uzun kesilmesine dikkat edilir. Göbeğı uzun kesilen çocuğun sesinin güzel olacağına inanılır (Hotun, 1990: 18).

Mengen’de göbek bağı kesmeyle ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

- Çocuğun göbek bağı ip ile bağlanır, makas veya bıçakla kesilir (K.1, K.8, K.23).
- Göbek bağı kesildikten sonra göbek içeri girip çekilsin diye bez yuvarlak yapıp yakılır. Karnına kuşak bağlanır gibi dolandır. 2-3 gün bekletilir (K.1, K.2).
- Göbek bağı uzun kesilirse bebeğın sesi uzun (gür) olur. Kısa kesilirse bebeğın sesi kısa olur (K.7).

- Göbek bağı ayakkabı ökçesi üzerinde kesilir. Ökçeye bastırılır, jilette kesilir (K.5, K.7).
- Kesilen göbek bağı Kur'an'ın içinde saklanırsa çocuk dindar olur, Kur'an okur (K.6, K.12, K.23).
- Kesilen göbek bağı çocuk okul okusun diye câminin üstüne atılır (K.7).
- Kesilen göbek bağı, çocuk evcil olsun diye evin bacalarının içine konur (K.23).
- Göbek bağı jilette kesilir. Karın temiz gazlı bez ile sarılır (K.12).

Mengen'de çocuğun göbek bağı ile ilgili çok ciddi bir ehemmiyete rastlanmamış olup eldeki imkânlar dâhilinde rastgele bir şekilde kesilmiştir. Kesilen göbek bağı kuruduktan sonra okusun diye camilere atılmış, evine bağlı olsun diye evin bacalarına koyulmuş, imanı yerinde olsun Kur'an'ın arasında saklanmıştır. Göbek bağının kesilmesi için ise daha çok ip ve jilet tercih edilmiştir. Göbek bağını keserken her ne kadar steril olmasa da destek almak için ayakkabı ökçesi tercih edilmiştir.

3.1.1.2.4. Tuzlama ve Yıkama

Tuzlama, yeni doğan çocuğun göbek bağı kesildikten sonra tuzlu suyla yıkanması veya vücudunun doğrudan tuzla ovulması anlamına gelmektedir (Aça, 2013: 94). Türk toplumlarında genel olarak bu uygulamanın yapılaş sebebi çocuğun nefesinin ve terinin kokmasını engellemek olsa da Boratav bu uygulamanın yapılma sebebinin yalnızca bununla sınırlı olmadığını, büyüklük anlamı bir sebebi olduğunu ifade etmektedir (1984: 152). Ancak Boratav her ne kadar bu uygulamanın büyüklük anlamına değinse de üzerinde çok durmamış, büyüklük anlamı hakkında çok doyurucu bilgiler ortaya koymamıştır (Aça, 2013: 98).

Tuzun nazar, uğur, bereket inançlarında önemli yeri vardır. Bir yeni eve ilk girilirken ilk götürülmesi gereken nesnelere tuz ile ekmektir. Tuzlamanın, tuzlu bir suyun içine çocuğu batırma biçiminde yapıldığı yerlerde, suyun içine altın atmak, ilerde çocuğun zengin olmasını sağlama amacıyla (Bergama, Balıkesir). Çocuğun doğumundan sonra verilen ziyafete Çanakkale bölgesinde "tuzluk" denmesi de tuzla ilişkisi olan bir törenin önemini belirtir. Bazı yörelerde tuzlamadan sonra çocuğun yıkandığı leğenin içine de para atılır. Bu para ebenin bahşışidir (Boratav, 1984: 153).

Mengen yöresinde tuzlama ile ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

- Çocuk göbek bağı kesildikten sonra yıkanır, sonrasında çocuğun bedenine ince tuz sıvazlanır. Belli bir bekleme süresi yoktur. Bir süre sonra çocuk yıkanır ve giydirilir (K.1).
- Çocuk, göbek bağı kesildikten sonra tuzlanır (K.5, K.6, K.7, K.18, K.23)
- Çocuk ilk zamanlarda kalburun üzerinde yıkanır. Kalburun delikleri olduğu için su kolayca akar. Böylece tek başına da olsan bebek yıkamak tehlikeli olmaz, bebeğin ağızına ve gözlerine su gitmez (K.5, K.7).
- Bebek kokmasın diye koltuk altı ve ağızı, kulakları, burnu tuzlanır (K.8, K.7).
- Tuzlama işlemi çocuk kokmasın, temiz olsun diye yapılır (K.1).
- Çocuk yıkanırken ağızına yüzüne su gelmesin diye başı ele alınacak şekilde yatırılır (K.18).
- Bebek tuzlanmış şekilde yarım saat ya da bir saat kadar beklenir (K.7).
- Teri kokmasın diye çocuk içine az bir tuz atılmış tuzlu su ile başından ayağına kadar yıkanır, tuzlu su birkaç gün bekler, çocuk öyle yıkanır. (K.12).
- Bebek tuzla bekletildikten sonra yıkanır. Daha sonra emzilir (K.7)

Tuzlama âdeti Mengen’de neredeyse hiç ihmal edilmemiş ve daha çok ince kuru tuzun vücuda direkt olarak sıvazlanmasıyla uygulanmıştır. Çocuğun tuzlandığında terlemeyeceğine, ağızının kokmayacağına, kulaklarının kirlenmeyeceğine inanılmış ve bu amaçlar doğrultusunda işlem uygulanmıştır.

3.1.1.3. Doğum Sonrası

Türk toplumunda doğum sonrası; ailenin oldukça hassas olduğu, bebeği ve anneyi korumaya yönelik birtakım pratiklerin ve uygulamaların devam ettiği bir süreç olarak gözlemlenmektedir. Gerek loğusa kadının gerekse bebeğin bakımı bu süreçte oldukça önemlidir. Lohusalık döneminde uzunca bir süre loğusa kadının bebekle tek başına bırakılmamasına özen gösterilmektedir.

Doğum sonrası hem anne hem bebek için riskli bir dönemdir. Lohusalık döneminde anne ve bebek hastalık kapmamak için eve kapanırlar. Doğumdan sonraki kırk günde dışarıdan

eve getirilen her şeye dikkat edildiği gibi evin içinden dışarıya atılan şeylere de dikkat edilir. Ayrıca anne ve çocuğa ait, onların vücutlarıyla bağlantılı parçaların (kan, ter, tırnak, tükürük, diş veya göbek gibi) rastgele dışarıya atılması risk olarak görüldüğü için yasaklanmıştır (Kasımoğlu, 2022: 489).

Mengen’de doğum sonrası uygulamalar şu şekildedir:

- Doğum yaptıktan sonra kadının karnı aşağı düşmesin, yukarı çekilsin diye çarşafı sarılır (K.1, K.7).
- Doğum yaptıktan sonra kadının karnı büyük kalmasın diye çarşafarla sarılır (K.23).
- Doğum yapan kadına sütü gelsin diye sütlü çorba içirilir (K.1, K.23).
- Doğum yapan kadına su içirilmez (K.1).
- Doğum yapan kadın dinlendirilir (K.6).
- Doğum yapan kadına sıvı alması lazım diye çorba içirilir (K.6).
- Doğumdan sonra çocukla beraber anne de yıkanır (K.7)
- Doğumdan sonra kadının ağrılarını dindirmek için varsa Aspirin kullanılır (K.5).
- Doğumdan sonra kadına kabız olmaması için sütlü pirinç çorbası içirilir (K.12).

Mengen’de doğum sonrası her ne kadar kadın ve bebek sağlığı için riskli bir dönem olarak görülse de doğum yapan kadına özel bir muameleye rastlanmamış, alınan önlem ve yapılan uygulamalar daha çok çocuğu korumaya yönelik olarak karşımıza çıkmıştır. Kadının yatacağı özel bir yatak veya ağrısının dindirmek için özellikle yapılan bir uygulama karşımıza çıkmamaktadır. Genel olarak alınan önlem sıvı alımı olsun, sütü gelsin, kabız olmasın diye sütlü çorba içirilmesidir. Göbeği düşmesin diye de sıkı bir şekilde çarşafı sarılmaktadır. Doğum sonrası ileriki günlerde ise bazı kadınlar tarlada, evde iş yapmak zorunda kalmış; çok fazla dinlendirilmeyip çalıştırılmış, loğusa inanışları dahi gözetilmemiştir.

3.1.1.3.1. Lohusalık

Yeni doğurmuş, doğurup da henüz yataktan kalkamamış kadına “*lohusa*”, “*loğsa*” “*doğazkesen*”, “*emzikli*”, “*nevse*” gibi adlar verilir (Acıpayamlı, 1974: 65). Doğumdan

sonra yatakta kalkma süresi kadının fizyolojik durumuna, doğumunun kolaylığı veya zorluğuna, bulunduğu bölgenin iklimsel koşullarına, çevresinden aldığı yardıma, psikolojik faktörlerine göre değişkenlik göstermektedir. Büyük kentlerde doğumlar hastanelerde yapıldığı için bu süre doktorlar tarafından belirlenebilir. Ayrıca günümüzde resmî iş yerlerinde çalışan kadınlara doğumdan önce 8 hafta ve doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere yasal olarak izin veya rapor verilmektedir.

Doğum, kadının bünyesinde önemli bir sarsıntı ve değişiklik meydana getirdiğinden dolayı belirli bir süre dinlenmek gereksinimi duyulmaktadır. Bu dinlenme ve toparlanma gereksinimi kentlerde çalışan kadınlar için raporla sağlanmakta olup kırsal bölgelerde ise bu durumu âdetler, gelenekler ve töreler düzenlemektedir. Geleneğin loğusa kadının toparlanması için belirlediği süre genel olarak kırk gündür. Ancak kadın bu kırk günlük sürenin tamamını yatakta geçirmez. Yatakta geçirilen süre doğumun ilk gününden başlayarak bir hafta on gün sürer (Örnek, 2000: 144).

Doğumdan sonra kadın gerek psikolojik gerekse fizyolojik anlamda birtakım değişiklikler göstermekte olup zor bir süreçten geçmektedir. Bu yüzden Anadolu'nun birçok bölgesinde annenin ve bebeğin bu süreci sağlıklı bir şekilde atlatması için lohusa kadın yalnız bırakılmaz, ihtiyaçlarında çevresi tarafından yardımcı olunur. Bu dönemde kötü göz ve nazardan korunmak için nazarlık gibi takılar bebeği ve anneyi korumak için takılmaktadır. Lohusaya doğumun ilk haftasında gözyaydın, ikinci haftasında hatır sorma ziyaretleri yapılır. Bu ziyaretler lohusa evine götürülen sütlaç, muhallebi, kurabiye, baklava, piliç söğüşü, süt, çorba, börek, tatlı, şeker, pilav, al kurdele ile bağlanmış lohusa şeker, bal, helva gibi yiyecek içeceklerle; yemeni, başörtüsü, basma, havlu, kumaş, terlik, çorap, namaz bezi, çocuk çamaşırları, oyuncak türünden hediyelerle gerçekleştirilmektedir. Böylece doğuran kadın, içinde bulunduğu geçiş döneminden dolayı tatlı bir şeyler yiyip içilerek kutlanmış olur (Örnek, 2000: 144).

Lohusalık dönemi geleneklerinden biri de Anadolu'nun pek çok yerinde gördüğümüz lohusa şerbetidir. Şerbetin anneyi rahatlattığına, bebeğin gaz sorunlarına iyi geldiğine, anne sütünü arttırıp lezzetlendirdiğine inanılır. Yapılan bu kırmızı şekerli içecek, anneye beraber eve bebek görmeye gelen misafirlere ikram edilir. Tarçın, karanfil gibi baharatlarla su ve şeker eklenmesiyle elde edilen kırmızı bir karışımdır. Boratav, lohusa şerbetinin

renginin kırmızı olmasını da alkarısını uzaklaşma isteği olarak yorumlamaktadır (1984: 153).

Lohusa, sütünü korumak için birtakım önlemler almak zorundadır. Eve bebeğini ve kendisini görmeye gelen ziyaretçileri “güle güle” gibi söylemlerde bulunmamalıdır (Balıkesir). Sütün, bu sözün etkisiyle gezmeye çıkabileceği; annenin sütünün kesilebileceğine inanılmaktadır. Herhangi bir sebeple sütü kesilen anne “sütüm çayıra gitti, gelecek.” gibi söylemlerde bulunur (Boratav, 1984: 153).

Lohusalık döneminde çocuk da anne de tehlikelere açık durumda olduğundan dolayı kırk gün boyunca evden çıkmaları hoş karşılanmaz. Araştırma sahamız olan Bolu yöresi de dâhil olmak üzere birçok yörede yeni doğum yapmış loğusa kadınların bu kırk gün içinde birbirleriyle görüşmelerine de izin verilmemektedir. Eğer görüşürlerse bebeklerin kırklarının karışacağı inancı mevcuttur.

Mengen’de lohusa kadınla ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

- Yeni doğum yapmış kadın ‘*lohusa, loğusa, nuğsa*’ denir (K.6, K.8, K.12, K.18, K.23).
- Lohusa ve bebeği tek başına bırakılmaz. Bırakıldığı zaman ağır basar (K.23).
- Lohusa ve bebeği kırkı çıktıktan sonra dışarı çıkabilir (K.1, K.7).
- Lohusanın sütü yoksa yeni doğum yapmış başka biri çocuğa süt verebilir (K.4, K.7).
- Lohusa ve bebek korkar, sübyen salar diye tek bırakılmaz (K.1).
- Lohusa kadın tek bırakılacağı zaman süpürge konur (K.1, K.18).
- Lohusa kadın tek bırakılmak zorunda kalırsa okur üflenir (K.1).
- Lohusa kadın tek başına kalır ve uyursa, uykusunda kötü rüyalar görür, korkar. (K.6, K.18).
- Lohusa kadın ve bebeği tek başına bırakılırsa üç harfliler bulaşır (K.6).
- Lohusa kadın kırk çikana kadar dışarı çıkmaz, çıkması gerekirse çok uzağa gitmez (K.7, K.8).

3.1.1.3.2. Kırk Basması/ Alkarısı/ Albastı

Lohusa kadınlara ve çocuklara sataştığı, kimi zaman da onları öldürdüğü düşünülen alkarısı “*al, alanası, alkızı*” gibi adlarla anılmaktadır. İnsan-hayvan karışımı bir görünüşle tanımlanan bu yaratık; uzun boylu, parmakları ve tırnakları uzun, saçları dağınık, vücudu yağlı, dişlek, bir dudağı yerde öbür dudağı gökte, bazen zenci suratlı, memelerini masallardaki devler gibi omuzlarından geriye atabilen, tepesinde gözü olan, çok çirkin, al gömlek giyen bir yaratık olarak tasvir edilmektedir (Acıpayamlı, 1974: 76-77). Lohusa kadının kırk gün boyunca yalnız bırakılmamasının bir sebebi de lohusa ve bebeğini bu yaratığın musallat olmasından korumaktır.

Alkarısını yakalayıp etkisiz hale getirmek için yapılan birtakım uygulamalar vardır. Alkarısının nehir, dere gibi sulak alanlarda bulunduğu inanılır. Bu sebeple bu alanlara besmelesiz gidilmez. Anne ve bebekten uzak tutmak için alkarısının bir yerine iğne veya çuvaldız batırılmalı ve üzerine zift dökülmelidir. Onu yakalayan kişi de *ocaklı* olur. Bu kişilere bazı yörelerde *alcı* adı da verilir. Alkarısı, bu saatten sonra alcıya ve onun sülalesine dokunamaz, üzerinde alcının eşyasını taşıyan kimseye musallat olamaz (Acıpayamlı, 1974: 77-78).

Lohusayı alkarısından korumak için yapılması gereken birtakım uygulamaları Orhan Acıpayamlı şu şekilde sıralamaktadır: Lohusa ve çocuğun bulunduğu yere süpürge, Kuran soğan, sarımsak, nazarlık asılmalıdır. Lohusa ile çocuğunun yastıklarının altına Kur’an Enam, kama, orak, bıçak, maşa, kurgu, ocaklı kılıcı, demir, makas, ekmek, soğan, erkek pantolonu ve yeleği konulmalıdır. Lohusa ile çocuğun yastığının altına iğne ya da çuvaldız sokulmalıdır. Lohusaya alcının takkesi, gömleği ya da erkek külahı giydirilmeli veya erkek tarafından kullanılmış bir kuşak sarılmalıdır (Acıpayamlı, 1974: 81-83).

Mengen’de kırk basması veya albasması ile ilgili inanışlar şu şekildedir:

- İki kırklı bebek bir araya getirilirse kırk boğar, kırkları birbirine karışır. Kırklının üstüne kırklı götürülmez. Ölüm olur, çocuğun biri cansız olur (K.1, K.7, K.23).
- İki kırklı bebek karşılaştığında önce sırtlarından gösterilerek birbirlerine döndürülürler, birden gösterilmezler (K.18).

- İki kırklı bebeğin anneleri birbirinden bir şey alırsa kırkı kırkına karışır. Çocukların biri hasta veya cansız olur. Bunu engellemek için iğne değiştirilir. (K.12).
- Kırk karışmasını engellemek için bebeklerin anneleri iğne değiştirir (K.2, K.7, K.8, K.12, K.23).
- Kırklı çocuklar karşılaşırsa, sonradan gelen çocuk banyo yaptırılır (K.7).
- Karşılaşan iki kırklı çocuktan biri hasta olur veya yetişemezse (büyüyemezse) “... çocuğunun kırkı bastırıldı.” derler (K.1).
- Kırklı iki çocuk karşılaştırılırsa çocuk çocuğu ezer, büyüyemez (K.8).
- Lohusa kadını ağır (üç harfli) basar (K.6, K.12).
- Çocuğu kırkı çıkana kadar bezi, çamaşırı dışarıda konulmaz ve yıkanmaz. Çocuğun bezleri dışarıda bırakılırsa çocuğu ağır basar, uyuyamaz. (K.5, K.7, K.8, K.12, K.18, K.23).
- Kırklı bebek tek başına bırakılacağı zaman beşiğinin yanına süpürge dayanır (K.23).
- Albasmasını, yanına yoldaş olsun diye çocuğun yanına süpürge konur (K.8).
- Albasma olunca çocuk karatavuğun üstünde yıkanır (K.8).
- Çocuğun kırkı çıkmadan sokağa çıkmak zorunda kalan kadın uzağa gitmez (K.8).
- Kırkı çıkan çocuk yüksek yerlere çıkarılırsa kaderi, bahtı yüksek olur (K.12).

Mengen’de “*alkarısı*” ifadesi tanınmamakla birlikte bu ifadenin yerine daha çok “*ağır basma*” ifadesi tercih edilmiş, bu ifade ise üç harflileri temsilen kullanılmıştır. “*Al basması*” ise çocuğun vücudunda çıkan kırmızı sivilce tarzı küçük döküntüleri ifade etmek için hastalık adı olarak tercih edilmiştir.

3.1.1.3.3. Kırklama

Lohusaya ve çocuğuna kırk basmaması için kırk gün içinde yapılan uygulamaya “*kırklama*”, “*kırk dökme*”, “*kırk çıkarma*” gibi isimler verilir. Kırklama işlemi için en yaygın süre kırk günlük süredir (Örnek, 2000: 146). Yaşar Kalafat ise kırklama âdetini “*suyun kutsiyetinden yararlanıp manevi pisliklerden arınma*” olarak tanımlar (Kalafat, 1998: 105).

Kırklama, Anadolu’da suyla ve susuz olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Birinci uygulamada lohusa ile çocuğunun üstüne içerisinde altın, gümüş, ustura, anahtar gibi eşyalar; yumurta, kırk adet arpa, buğday, çakıl, fasulye, fındık gibi yiyecekler konulan su dökülür. İkinci uygulamada ise Bebek beşiğinin altına kaba bir döşek yerleştirilir. Köyün ileri gelen kadınlarından ikisi, beşiğin sağ ve soluna olacak şekilde oturur. Sağdaki kadın başı kibleye gelmek şartıyla çocuğu kucağına alarak: “*Sallu salavat, sallu Muhammet diyenin akabeti hayır olsun*” der ve çocuğu beşiğin altından doğru solda oturan kadına yuvarlar. Soldaki kadın, çocuğu hemen beşiğin altından sağdaki kadına yuvarlar. Çocuk üç defa bu şekilde yuvarlanır ve kırklama işlemi böylece tamamlanmış olur (Acıpayamlı, 1974: 96).

Mengen’de kırklama ile ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

- Temiz bir kaba kırk fincan su konur. Bu suyla önce çocuk sonra anne yıkanır (K.1, K.6, K.7, K.18, K.23).
- Kırklama suyunun içine yüzü parlak olsun diye altın yüzük konur. Hamur süzeğinden su çocuğun üzerinde gezdirilir. Bu suyla çocuktan sonra anne de yıkanır. (K.12).
- Kırklama suyuyla loğusa kadın abdest alır, eğer temizse (regl değilse) namaz kılar (K.18).
- Kırklama yapılan suyun artanı loğusa kadın gittiği, gezdiği yerlere, evin odalarının dört bir köşesine serper (K.1, K.6, K.7, K.12, K.18, K.23).
- Kırklama işlemi ruh gider gibi kırk da evden gitsin diye yapılır (K.7).
- Anne kırk çıkarmada yeni bir elbise veya o güne özel bir elbise giyer (K.7, K.23).
- Kırklama işlemine “*kırk çıkarma*” da denir (K.1, K.23).
- Loğusa ve bebeği kırkı çıktıktan sonra dışarı çıkabilir (K.1).
- Kırklama süzek veya fincandan su geçirilerek yapılır (K.8).

3.1.1.3.4. Ad Koyma

Ad, “*insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simge*”dir (Örnek, 1973: 11). Bu yüzdendir ki yeni doğmuş bir çocuğa gelişigüzel bir isim konulmaz. Adın taşıdığı anlam çocuğun karakterini ve kişiliğini,

geleceğini, toplumdaki yerini ve başarısını damgalayacak nitelikte olacağından dolayı simgesel bir öz taşımasına özen gösterilir (Örnek, 1975: 102-103).

Geleneksel kesimde yeni doğan bir çocuğa ad konması genellikle dinsel nitelikli bir tören eşliğinde gerçekleşir. Giderek eski gücünü yitirmekle beraber yine de bazı yerlerde dini niteliği koruduğunu görmekteyiz. Daha önceden karar verilmiş olan ad, bir hoca veya dinseliliğiyle tanınan bir kişi tarafından bebeğin kulağına ezan okunarak ad koyma işlemi gerçekleştirilir. Adı hoca yerine çocuğun dedesi, dedesi yoksa babası koyabilir. Bu kişi bebeğin kulağına üç defa adını fısıldayarak hayırlı uğurlu olmasını diler. Ad verme gerçekleştikten sonra o güne özel hazırlanan yemekler yenir, havlu, para, şeker vb. hediyeler verilir. Bazı yörelerde ise ad vermenin ardından mevlit de okutulur. (Örnek, 1975: 103).

Ad koyma törenlerinde ziyafet, mevlit okutma, tören esnasında yakınların ve büyüklerin de bulunması, kulağa ezan okunması, adın çocuğun kulağına üç kez olacak şekilde söylenmesi, çocuğu kible yönünde tutma gibi işlemler kalıplaşmış işlemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu işlemlerle, koyulan isme dinsel bir nitelik kazandırarak ismin kutsallığı vurgulanmaktadır. (Örnek, 1975: 104).

Çocuğa göbek adını ise göbeğini kesen kişi hemen o anda koymalıdır. Doğumdan hemen sonra ölebileceği ihtimali düşünülerek adsız kalmaması için göbek adının geciktirilmeden verilmesini İslâm dininin kuralları gerekli kılar. İkinci ad, daha sonraki günlerde, ufak bir törenle konur: hoca veya ailenin büyüklerinden bir erkek, çocuğun kulağına ezan okuyarak adını söyler (Boratav, 1984: 185).

Çocuğun cinlerden korunması için onlara çirkin, köpek türünden hayvanların isimleri koyulur. Çocuk dünyaya gelirken kapının önünden geçen bir hayvanın isminin koyulduğu da olur (Kalafat, 1998: 106).

Mengen’de isim koymayla ilgili gelenekler şu şekildedir:

- Çocuğun kulağına ezan okunur (K.1, K.7, K.12, K.18).
- Çocuğun sağ kulağına ezan okunur, sağ kulağına kamet getirilir. Çocuk duyacak şekilde “*Senin adını koyduk, Allah ömrünü uzun etsin.*” denir (K.3).

- Çocuğun kulağına ezanı büyükler okur (K.7, K.12, K.18).
- Çocuğun göbek adı ve adı aynı anda konulur (K.7, K.12).
- Çocuğa sülaleden daha önce ölen veya yaşayan dede ve nenelerin isimleri konur (K.3, K.8, K.12, K.18, K.23).
- Ezanı kulağa genelde hoca okur. Yoksa da evde bilen biri okur (K.3).
- Ezanı çocuğun kulağına erkek okur (K.3, K.18).
- Çok çocuğu olup artık çocuk sahibi olmak istemeyen kişiler son doğan çocuklarına Yeter, Dursun isimlerini koyar (K.3).
- Çocuğa yaşaması için Durdu, Yaşar isimleri konur (K.3).
- Çocuğu olup başka çocuk istemeyen varsa son doğan oğluna Soner adını oyar (K.4).
- Son doğan kız çocuğuna bir sonraki çocuk erkek olsun diye Songül adı konulur (K.8).
- Kız çocuk sahibi olup bir sonraki çocuğun erkek olmasını isteyenler son doğan kız çocuğuna Döndü, Yeter gibi isimler koyar (K.2).
- Çocuk yaşasın diye adı Murat, Nail gibi isimle konur (K.7).
- Çocuğun adını büyükler seçer (K.6, K.7, K.8, K.12, K.18, K.23).
- Yeni doğan çocuklara çoğunlukla Ahmet, Mehmet, Hasan gibi adlar verilir (K.7).
- Göbek adı ve ad seçilirken sazaklıktan iki tane sazak kesilir. Bu sazaklara iki ad konur. Hangi sazak daha hızlı uzarsa çocuğa ad olarak uzayan ad verilir, kısa kalan sazağa konulan ad ise göbek adı olarak verilir (K.12).
- Göbek adı, bebeğin göbeği kesildikten sonra verilir (K.7, K.8, K.23).
- Çocuğun yaşaması için Umut, Yaşar gibi isimler konur (K.18).
- Bir daha çocuk istemeyenler son doğan çocuk kızsız Songül ismini koyarlar (K.12).
- Evde hiç kız çocuğu olmayıp son doğan çocuk kız olduğunda, biz diledik oldu diye Dilek, Arzu isimleri konur (K.23).

3.1.1.3.5. Çocuğun Yaşaması İçin Yapılan Uygulamalar

Doğumun insan yaşamında ne derece sevindirici bir durum ise ölüm de aynı derecede insanların akıllarına bile getirmek istemedikleri bir durumdur. İnsan yaşamının bu

başlangıç ve bitiş noktaları etrafında birçok inanış, âdet, töre ve tören meydana gelmiştir (Karakaş, 2006: 319).

Adla ilgili yaygın inançlardan birisi de yaşamayan çocukları yaşatmak için onlara belirli birtakım adlar vermektir. Burada adın sözlük adının dinamik gücünden faydalanma söz konusudur. Adın, büyüsel ve mistik bir özü de anlamında sağlandığı inancı düşünülürse yaşatıcı gücü olduğuna inanılan bu türden adların, çaresiz halde olanlara bir dayanak sağlayacağı umudu kendiliğinden anlaşılır. Bu adların bazıları: ‘*Yaşar, Yaşabey, Yaşagül, Duran, Dursun, Dursune, Durmuş, Durdu, Durdane, Dursel, Durgül, Ömür, Hayati, Türer, Satı, Satılmış...*’.

Satı ve *Satılmış* isimleri, çocuğu satma pratiği sonucu konur (Örnek, 1975: 109). Doğumdan biraz sonra çocuğu sokağa özellikle de cami önüne bırakırlar. Oradan birisi alıp evine götürür; anne baba yalancıkdan onu satın alırlar. Böylece çocuk, geçici olarak anne baba değiştirmiş sayılır; erkek ise adı *Satılmış*, kız ise *Satı* koyulur (Boratav, 1984: 89). Satıp-alma uygulamasında bebeğin güven altına alınması amaçlanır. Bu güvenlik ölüme yol açtığına inanılan kara iyelere karşıdır. Satın alınan bebek adeta kara iyelerin hâkimiyet alanından çıkarılıp, güvenli bir alan olduğuna inanılan satın alanın alanına geçer. Bebeğin yaşaması sağlandıktan ve kara iyenin tehdidi giderildikten sonra bebek kendi annesine verilir (Abdurrazzak ve Kalafat, 2018: 16).

Bunların dışında son doğan kız çocuğundan sonra devamında doğacak çocuğun cinsiyetini erkek çocuğuna çevirmek için kız çocuğuna *Döndü, Döne, Yeter, Bıktık, Songül, Kâfiye* gibi isimler koyulur. Çocuğu yaşatmak için koyulan isimlerden biri de çocuk erkekse babasının, kızsa annesinin adını vermektir. (Örnek, 1975: 109).

Anadolu genelinde çocuğu anne karnında yaşamayan, düşen çocuklara ‘*durmayan çocuk*’ adı da verilir. Çocuğu durmayan kadınlar, çocuk sahibi olmuş kadınların kapısına dokunur (Boratav, 1984: 146). Ağrı yöresinde çocuğu yaşamayan ailelerde erkek çocuğa kız elbisesi giydirilmesi ve saçının uzatılması tarzında uygulamalar görülmektedir (Kalafat, 1998: 106). Hazar Türklerinde erkek çocuğu yaşamayan aile çocuklarının yaşamaları için onlara kız çocuğu isimleri koyar, saçlarını uzatır, kız kıyafetleri giydirir, küpe takarlar. Tüm bu uygulamalar onları korumak amacıyla (Kalafat, 2002: 7-8).

Çocuğun yaşaması için yapılan en önemli uygulamalardan biri de türbe ve ocak gibi dinî alanlarda derman aramaktır. Karakaş, Osmaniye’de yaşamayan çocuklar üzerine yaptığı araştırmasında şunları aktarmıştır: *“Doğumdan sonra çocukların ölmesini önlemek için başvurulan bir diğer yöntem ocağa gitmektir. Maraş’ta Seydihanoğlu adında bir ocak vardır. Çocuğu olmayanlar ya da doğduktan sonra çocuğu yaşamayanlar bu ocağa gider. Bu ocaktaki hoca, hamile olarak gelen kadınlara kaç aylık hamile olduklarını ve doğacak çocuğun kız mı yoksa erkek mi olduğunu bir kitaba bakarak söyler. Daha sonra doğacak çocuğun ölmemesi için muska yazar. “Boy mutfağı” denen bu muska çocuğun kırkı çıkana kadar annenin boynunda kalır. Doğumdan kırk gün sonra çocuk ocağa getirilir, hoca çocuğa da bir boy mutfağı yazar. Boy mutfağının yanında bir de “tüttürecek” ve “suyu içilecek” muskalar vardır. Tüttürecek muska köze konur, anne ve bebeğin üzerine bir çarşaf gerilir ve muskanın dumanında bekletilirler. Diğer muska suda ıslanır, bu sudan anne ve bebeği içer.”* (2006: 322).

Mengen’de hamile kalmasına rağmen sürekli çocuk düşüren kadınlara *“çocuğu durmayan kadın”* denir. Mengen’de çocuğu durmayan kadın için yapılan uygulamalar ve inanışlar şu şekildedir:

- Çocuğu durmayan kadın ağır tutmaz (K. 1).
- Çocuğu durmayan kadın yatırılır, kemikleşip canlanıncaya kadar fazla hareket ettirilmez (K. 1).
- Çocuk doğuran fakat doğurduğu çocuk yaşamayan kadının son doğan çocuğu yaşasın diye Durdu, Yaşar adları konur (K.4).
- Çocuğu olmayan veya durmayan kadın türbeye götürülür (K.6, K.18, K.23).
- Çocuğu olmayan kadına kırk tane evden birer tane kumaş parçası alınır. Toplam kırk parça kumaştan *“kırkpâre”* denilen bir elbise dikilir ve bu elbise kadını giydirilir (K.5, K7).
- Çocuk yaşasın diye Yaşar adı konulur (K.8).
- Çocuğu durmayan dokuz ay yatırılır, bacakları yukarı dikilir (K.8, K.5, K.6, K.7).

Bazı aileler veya kadınlar, çok çocuk sahibi olduğunda artık çocuk sahibi olmak istemiyorsa bazı önlemler almakta veya hamile kalmışsa çocuğu düşürmek için bazı

uygulamalar yapmaktadır. Mengen yöresinde istenmeyen çocukla ilgili uygulamalar ve önlemler şu şekildedir:

- Çocuk sahibi olmak istemeyenler ilaç kullanır (K.6).
- Çocuk sahibi olmak istemeyen kadın spiral taktırır. Eskiden Bolu'ya bağlı Gerede ilçesinde taktırırdı. İmkânı olan gidip taktırırdı (K.5).
- Çocuğu düşürmek isteyen kadını çocuğu düşsün diye tenekenin içinde yakılan samanın üzerine bir tahta koyarak belli bir müddet oturturlar (K.7).
- Bebek düşürmek için sıcak suya zincir koyulur, buğusuna kadın oturtulur (K.12).

3.1.1.3.6. Çocukta İlkler

Çocuğun ilk kelimeleri, ilk yürümesi, ilk dişinin çıkması gibi gelişiminde olağan durumlar belirli inanma, âdet ve geleneklerle kutlamalara ve uygulamalara tâbi tutulmaktadır. Bu uygulamalar Anadolu'da bölgeden bölgeye farklılık gösterse de ortak olarak kabul görmüş, günümüzde de gerek şehirde gerekse kırsalda kutlamalara tâbi tutulan gelenekler mevcuttur.

Diş çıkarma evresi, bir bebeğin gelişiminde olağan olarak gözlemlenen, gelenek içinde de önemli yere sahip bir evredir. Çünkü bebeğin yiyecekleri tüketebilmesi ve sindirim sürecini sağlıklı bir şekilde tamamlamasında dişler doğrudan etkilidir. Bu yüzden Türk geleneğinde de bebeklerin ilk diş çıkarmaları sevinçle karşılanmakta ardından birtakım geleneksel uygulamalara başvurulmaktadır. Bu uygulamaların en yaygın olanı belli bir törenler gerçekleştirilen “diş hediği” törenidir (Tarhan, 2023: 356). Çocuğun ilk dişinin çıkması üzerine gerçekleştirilen bu kutlama Anadolu'da pek çok yörede “diş hediği”, “diş bulguru”, “diş buğdayı” gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır. Çocuğunun diş çıkarmaya başladığını fark eden aile, çocuğun acı ve zahmet duymadan daha hızlı ve sağlıklı bir biçimde diş çıkarması için, çıkan dişlerin hayır dualarıyla sağlam ve güçlü bir şekilde çıkması için diş buğdayı törenlerini düzenler. Çocuğun dişinin çıktığını ilk kim gördüyse ona bir hediye alır. Ardından diş buğdayı veya diş hediği olarak adlandırdığımız törenle bebeğin ilk dişi kutlanır. Hedik, kaynatılmış buğdaya verilen addır. Kaynatılan hediye üzüm, fıstık, fındık gibi kuruyemişler de koyulur. Tören, çevrede bulunan akrabaların, komşuların gelmesiyle gerçekleşir. Törene gelenler çocuğa hediye olarak patik, oyuncak, çocuk takımı vb. eşyalar getirir (Sakarya, 2006: 82-83). Hedikle beraber hazırlanan çay,

pasta, börek vb. yiyeceklerin hep beraber yenmesi ve hediyelerin verilmesiyle beraber kutlama gerekleŒir. Ayrıca hediğin yanı sıra gelen misafirler leblebi, mısır, altın, buğday gibi sarı renkli Őeyleri ocuğun başından saçarlar. Buna ‘‘saçı saçma’’ da denir. Sarı renkli maddelerin saçılması, bu rengin Türk kültüründe bolluk ve bereketi temsil etmesiyle açıklanabilir. (Sakarya, 2006: 84).

Çocuğun kesilen ilk tırnağı ve saçı bir pratiğe tâbi tutulmadan rastgele bir yere atılmaz. Adana/ Aladağ' da çocuğun tırnağı ilk kez kesildiğinde, ileride eli bolluk içinde olsun diye önüne çeşitli değerlerde para konulur (Yılmaz, 2005: 78). Adana Ceyhan bölgesinde ise tırnak ilk kez kesileceği zaman ocuk da tahsilli olsun diye meslek sahibi, kültürlü birine kestirilir. İlk tırnağı, sünnet kesiliŐiyle beraber Yasin-i Őerif kitabının arasında saklanır (Yolcu, 2008: 49).

Mengen'de çocuğa ilk defa yapılan uygulamalarla ilgili gelenekler Şunlardır:

- İlk tırnak kesilirken çocuğun eli babasının cebine sokturulur, hırsız olmasın diye (K.2).
- İlk tırnak kesilirken ocuk babanın cebinden para alır. Bu, ocuk hırsız olmasın diye yaptırılır (K.1, K.12).
- Kız çocuğunun saçı iyice uzayana kadar kesilmez (K.2).
- Erkek çocuğunun saçı kesilince tartıda tartılır. Kaç gram geliyorsa o kadar altın veya para verilir (K.3, K.4).
- Çocuğun ilk dişi çıktığında bulgur kaynatılır. Bu bulgurdan kısır, pilav vb. yiyecek yapılır ve akraba, komşu vb. ile bu yemek yenir (K.4, K.12).
- Çocuğun çıkan ilk dişini kim görürse çocuğa i amaŐını alır (K.4, K.7).
- Çocuğun ilk dişini gören kişiye gömlek aldırılır (K.23).
- Kız çocuğunun ana saçı kesilmezse namahrem olmaz, kesilirse namahrem olur (K.5).
- ocuğu tırnağı ilk defa kesilirken eline para koyulur (K.5).
- Çocuğun ilk dişi çıktığında diş bulguru yapılır (K.6, K.18).
- ocuğu ilk görmeye gelenler kıyafet, para, çorap, yiyecek gibi hediyeler getirir (K.7, K.8, K.18, K.23).
- ocuğu ilk kez görmeye gelenler g r ml k getirir (K.23).

- Kızın annesi beşiğini düzer. Doğurduğu ilk çocuğa beşiğini annesi alır. Beşiğin içine çamaşır, tılar (saman) yatak gibi eşyaları da düzer (K.7, K.12, K.18, K.23).
- Bebeğin beşiğini anneannenin maddi durumu iyiyse anneanne alırdı, değilse de çocuğun babası alırdı (K.18).
- Çocuk görmeye gelenler pirinç çorbası pişirsinler diye pirinç getirir (K.12).

3.1.1.3.7. Konuşamayan Çocuk

Çocuk doğumunda sonra yaklaşık 1 yaşlarına gelmesiyle belirli zihinsel ve bedensel becerileri oluşturmaya başlar. Ancak gelişimin bu evresinde çeşitli sağlık problemleri, çevresel koşullar vb. birçok faktörden dolayı çocuk doğal gelişiminin gerektirdiği bazı gelişmelere bedenlen veya zihnen gösteremeyebilir. Bunların başında ise çocuğun konuşamaması gelir.

Günümüzde konuşamayan çocuğu tıbbî imkanlar yoluyla ve dil terapistleriyle çareler üretilebilmektedir. Ancak geçmişte tüm bu imkanların yoksunluğundan dolayı halk kültüründe pek çok alanda olduğu gibi bu alanda da çareler üretilmiştir. Geleneksel toplumlarda bu sorunu halk hekimliğine başvurarak ya da dinlik-büyülük uygulamalarla çözmeye çalışılmıştır. Dinlik-büyülük anlamda türbe ve yatır gibi dinî mekanlara giderek dua etme, hocalara okutma, bir yatırın başında çocuğun ağzına anahtar sokup bu anahtarı çevirme, çocuğa yedi çeşmeden su içirme; halk hekimliği anlamında çocuğa dana ya da koyun gibi hayvanların dilini yedirme, çocukların dillerinin alt kısmını kestirme başta gelen uygulamalardandır (Aça, 2019: 370, 371).

Mengen’de konuşamayan çocukla ilgili âdet ve inanmalar şu şekildedir:

- Konuşmayan çocuğa konuşsun diye deymen (değirmen) çarkından su götürülür (K.1).
- Çocuk konuşsun diye ağzına burnuna dokunur, çenesine dokunulur, uykudan uyandırılıp konuşulur (K.7).

Konuşamayan çocukla ilgili çok fazla bir uygulama saptanamamış olup daha çok şifalı olduğuna inanılan bir su içirilmiştir. Zamanı geldiğinde çocukların konuşacağı düşünülmektedir.

3.1.1.3.8. Yürüyemeyen Çocuk

Tıpkı çocuğun konuşamaması gibi yürüyememesi de belli bir gelişimsel dönemi tamamladıktan sonra ve belli bir yaşa geldikten sonra göstermesi gereken bir beceridir. Çocuğun yürümesiyle ilgili bir problem varsa yine bunlar için de halk kültüründe çareler üretilmiştir.

“Anadolu’da vaktinde yürüyemeyen, konuşamayan çocuğa çeşitli pratikler uygulanır. Bunlar, dinsel-büyüsel işlemlerdir. Yürümeyen ve konuşmayan çocuk türbelere götürülür, türbelerin etrafında dolaştırılır, adaklar adanır. Çeşitli yiyecekler yedirilir, içirilir, ya da hazırlanmış kimi karışımlar çocuğun vücuduna sürülür. Yürümesi için, “köstek kesme” ya da “köstek kırma” adı verilen işlem yapılır.” (Karakaş, 2005: 33). Köstek kırma uygulaması yürürken ayakları dolaşıp düşen çocuğa da yapılır.

Büyülük bir işlem olarak karşımıza çıkan köstek kırmada amaç, çocuğun yürümesini engelleyen bağı kesmektir ve bu yüzden taklit büyüü uygulanır. Çocuğun bacaklarına şeker sucuğu, ip ve şeker torbası bağlanır ya da ayaklarının arasına simit koyulur. Köstek yaşlı bir kadın veya bir çocuk tarafından kesilir. Veya köpeğe ekmek vererek çocuğun kösteğinin kırılması istenir. Bunun dışında başka bir çocuğun eline sucuk verilir veya bacağına simit takılır. Yürüyemeyen çocuğun o sucuğu diğer çocuktan almak için yürüyeceğine inanılır. Başka bir çocuğun bacağına takılan simit takılıysa da yürüyemeyen çocuğun bu simidi kapmasıyla çocuğun yürüyeceğine inanılır. Çocuk yürürken köstekleniyorsa, ayakları birbirine dolaşıyorsa köstek üç salı makasla boş bir şekilde kesilir (Başçetinçelik, 1998: 67).

Mengen’de yürüyemeyen çocuğa yapılan uygulamalar şu şekildedir:

- Yürüyemeyen çocuk türbeye götürülür (K.1).
- Çocuk yürürken düşmesin diye köstek kesilir (K.1, K.2, K.18).

- Çocuğun ayağına ip bağlanır, kıvrak (iyi) yürüyen bir adama ip kestirilir. Buna *köstek kesme* denir (K.1).
- Çocuk üç tekerlekli ‘*yürütmeç*’ adlı bir şeyde yürütülürdü (K.7).
- Çocuk çevirmede çevrilirdi. Evin ortasında bir delik olurdu ve pondurukta çevrilirdi (K.7).
- Yürüyemeyen çocuğun bacaklarına ip bağlanır. Bir hocaya bu ip okutulur ve kestirilir (K.12).
- Düzgün yürüyemeyen çocuk oklavadan atlatılır (K.23).

3.1.1.3.9. Huy Alma/ Huy Kesme

Çok ağlayan, huysuzlanan, durmayan çocukların bu özelliklerinin iyi olmadığına inanıldığından ve bu istenmeyen huylarıyla çevresini ve ailesini yorduğundan çocuk huylarından vazgeçirilmek için halk kültüründe çeşitli uygulamalara tâbi tutulur.

Mengen’de huy alma, huy kesme ile ilgili uygulama ve inanışlar şu şekildedir:

- Huyu güzel olsun diye yumurta, balık, hurma yedirilir (K.8).
- Çocuk uyumayıp ağlıyorsa uyku muskası, korku muskası yapılır (K.18, K.23).
- Nazar değdiği düşünüldüğünde nazar boncuğu takılır (K.18, K.12).

Mengen’de çocuk istenmeyen bir huy kapıp huysuzlandığında bunun nazardan kaynaklı olduğuna inanılmış, bu sebeple de nazar boncuğu ve muska ile önlem alınmaya çalışılmıştır. Daha çok uyuyamadığında ve çok ağladığında nazar belirtisi verdiğiğine inanılır.

3.1.1.3.10. İlk Süt, Sütten Kesme ve Çocuğun Beslenmesi

Sütten kesme süreci gerek anne gerekse bebek için zorlu bir süreç ve işlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk artık süte ihtiyaç duymayacak kadar belli gelişimini tamamlamış ve ek gıdaya başlamışsa veya anne başka bir çocuğa hamileyse çocuğun bir an evvel sütten kesilmesi lazımdır. Bunun için belli pratikler uygulanmaktadır.

Mengen’de bu bağlamda uygulanan belirli pratikler şu şekildedir:

- Çocuğun tuzu yıkandıktan sonra anneden süt gelmeye başlayınca çocuğun ilk sütü verilir (K.6).
- Annenin sütü olmazsa yeni doğum yapmış başka bir kadın bebeği emzirebilir (K.6, K.7, K.18).
- Annenin sütü olmayıp başka bir kadın çocuğu emzirdiğinde çocukları süt kardeşi olurlar (K.18).
- Kadının sütü kesilirse bol bol sıvı içirilir (K.6).
- Anne doğumdan sonra çocuğun ilk sütünü banyosunu yapınca verir (K.23).
- Kadının sütü kesilirse lahana yemeği sütünü getirir (K.12).
- Lohusanın sütü azalırsa helva yedirilir (K.23).
- Süt kesilmesin, çoğalsın diye kuyuya akıtılır (K.12).
- Kadın üzülduğünde, strese girdiğinde, korktuğunda sütü azalır veya kesilir (K.6, K.8, K.12).
- Annenin sütü olmazsa çocuğun karnı aç kalmasın diye şerbet, şekerli su verilir (K.8).
- Süt çok gelir ve dışarıya akarsa o sütü karıncalar içermiş, süt kesilirmiş (K.8).
- Lohusanın sütü kesilirse bol bol sıvı içmesi gerekir (K.6)
- Bebeğin ilk sütü anne kendine gelince verilir (K.18).
- Yeni doğan bebeğe süt vermeden önce şerbetli su verilir. Daha sonra emzirme yapılır (K.12).
- Kadının sütü gelmiyorsa nişasta, un, süt gibi malzemelerden mama yapılır, çocuğa verilir (K.18).
- Çocuk süttten kesmek için tiksindirilir, memeye yanaştırılmaz, uzak tutmaya çalışılır (K.18).
- Tarlada, bahçede vb. yerlerde iş yaparken veya bostan kazarken süt yere damlar ve bu sütü karınca içerse süt kesilir (K.8, K.12).

3.1.2. EVLENME

İnsan hayatında oldukça önemli bir adım olan evlenme, evrensel olarak da kabul edilen toplumsal bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdentuğ, 1969: 232). Evlenme, yalnızca evlenecek olan erkek ve kadınla ilgili değil; aileleri ve çevresiyle de ilgili olduğu için düğün törenleriyle kutlanarak gerçekleşmektedir. Özellikle köy veya küçük ilçeler

gibi kırsal kesimlerde evlenme hadisesi belirli gelenek ve ritüellere tâbi tutularak törensel olarak çok boyutlu bir hale gelmektedir. Bahsedilen ritüel ve gelenekler ise Türk toplumu içerisinde yöreden yöreye ortak öğeler barındırmakla birlikte belli başlı farklılıklar da göstermektedir.

Gerek ilkel gerekse gelişmiş toplumlarda evlenmenin genel ve toplumsal amacı, birleşmeyi açık surette ilan etmek ve aile yuvasının kurulduğunu etrafa duyurmaktır (Ataman, 1992: 10). Dünyanın hemen her yerinde karşılaştığımız evlenme törenleri, içerisinde şekillendiği toplumun öz kültürüne göre belli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilir. Bu sebeple evlenme olayı âdet, töre, tören, gelenek ve görenekler bakımından oldukça zengin bir tablo çizer (Türbedar, 2011: 107).

3.1.2.1. Düğün Öncesi Uygulamalar

Evlilik hadisesi, yüzyıllarca yöresel halk kültürlerinde oldukça önemsenmiş ve geleneksel uygulamaları beraberinde getirmiştir. Erkek ve kadının evlilik çağına gelmesiyle başlayan bu uygulamalar, görücülükten düğün sürecine gelene kadar devam etmektedir.

3.1.2.1.1. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı

Geleneksel halk kültüründe kızın ve erkeğin evlenme çağına geldiklerini belirleyen ölçütler bulunmaktadır. Bunların başında buluğ çağına olmak gelir. Buluğ çağı ise 10-14 yaşlarından itibaren başlamaktadır. Hem kız çocuğu hem de erkek çocuğunda birtakım biyolojik ve fizyolojik gelişmelerin görülmesiyle beraber buluğ çağı başlamaktadır. Buna “buluğa ermek” de denir. Biyolojik olarak anne ve baba olmak için gerekli olan bu gelişmeler, biyolojik ve sosyo-kültürel kişiliği geliştiren önemli belirtilerdir. Buluğ çağına girmekle beraber kişisel sorumluluklar da alınmaya başlar. Bu aşamada kız veya erkek çocukları mensup oldukları ailenin ekonomik, toplumsal ve kültürel etkinliklerine katılırlar (Örnek, 2000: 189).

Geleneksel Türk kültüründe erkek ve kız çocukların evlilik çağına gelebilmesi için belirli birtakım ölçütleri sağlamış olması gerekmektedir. Kız çocuk buluğ çağına gelir, evde ev işleri ve yemek gibi gündelik ihtiyaçlarda yardımcı olabilecek yetişkinliğe erişir. Çünkü

geçmişte, kızın gelin gittiği evde kocasına ve ailesine hizmet etmesi gerektiği düşüncesi pek çok kırsal kesimde yaygın olduğu için, bu durum kız çocukları için oldukça önemli bir durumdu. Aynı şekilde dikiş-nakış işlerini de biliyor olması onun becerikli olduğunu gösterir, görücü gelen erkek tarafı için artı bir durum olarak değerlendirilirdi. Erkek çocuk için ise evlilik ölçütü askerliğini yapması, kendi parasını kazanabilecek duruma gelmesidir. Geçmişte günümüze nazaran ev ekonomisini daha çok erkek sağladığı için evlenip ev geçindirebilecek meslekte ve maddi güçte olması kız ailesi tarafından önemsenen bir durumdu. Günümüzde ise yer yer değişmekle beraber genellikle şehir kesimlerinde evlilik çağına gelmiş kızın ev işi bilip bilmemesine veya erkeğin askerliğini yapmış olup olmamasına bakılmaksızın toplumun çoğu kesiminde kendini evliliğe hazır hisseden gençlerin evlilik yoluna girdikleri görülmektedir.

- Evlilik yaşı kadınlarda 17-18 arasındadır (K.1).
- Erkek çocuk ergenliği geçtikten sonra evlenmek istiyorum dediğinde evlendirilir (K.1).

3.1.2.1.2.Evlenme İsteğini Belli Etme

Türk aile geleneğinde söylenmesi uygun olarak görülmeyen, saygısızlık olacağı düşünülen fikir ve eylemler özellikle büyüklerden çekincenin çok daha yüksek olduğu geleneksel halk kültürü içerisinde semboller aracılığıyla dile getirilmeye çalışılmıştır. Bolu'da evlilik çağına gelen erkek, babasının ayakkabılarını iç kısımlarından topuğuna doğru olacak şekilde ağaca veya kapıya çiviler ya da ayakkabılarını ters çevirip asar, sık sık bıyıklarını bükür, huzursuz bir tavır takınıp küçük ve önemsiz olaylara sinirlenir. Evlilik çağına gelen genç kız ise bu isteğini erkek kadar açıkça ifade edemez. Çünkü evlenmeye hevesli görünmek bir kız için ayıp karşılanır, hoş görülmez. Bu sebeple kızların evlilik niyetlerini gösteren pratikler erkeklere nazaran çok daha az ve daha anlaşılmalıdır. Bolu'da evlenmek isteyen genç kız, bunu daha çok ev işlerini yaparken değişen hal ve hareketleriyle gösterir. *"Allah canımı alsa da kurtulsam!"* yakınmalarıyla, bulaşıkları öfkeyle yıkar, yatakları toplarken daha sert ve hızlı hareketlerde bulunur, yerleri dövercesine bir hışımla süpürür. Bunların dışında sürekli kardeşleriyle ağız dalaşına girmesi de evlilik niyetinin göstergesi olabilmektedir. (Öğüt Eker, 2010: 17).

Mengen'de evlilik isteğini belli etme şu şekildedir:

- Erkek evlilik niyetini belli etmek için babasının ayakkabılarının altına çivi çakar. (K.8, 20)
- Kızlar ayıp karşılandığı için evlilik niyeti varsa da bunu ailesine belli etmeye çekinir. (K.8)
- Evlenmek isteyen kız, kedi gibi ses çıkarırdı (K.8).
- Kızlar evlilik niyetini belli etmek için daha çok hamaratlık gösterirler (K.20).

3.1.2.1.3. Kısmet Açma

Geleneksel halk kültüründe evlilik çağı gelmiş ve evlenmek için tüm gereklilikleri sağlıyor olmasına rağmen evlenememiş kişiler, çevresi tarafından bu konuda oldukça baskılanır ve özellikle evlenemeyen kişinin anne babası evladının mürvetini görmeyi, muradına ermesini çok ister.

Türk kültür ve geleneğinde günümüzde dahi yer yer geçerliliğini koruyan bir inanç, kızın evlenebilmesi için ilk olarak kısmetinin açılması gerektiğidir. Bir kız evlenmek için yaşı uygun olmasına rağmen uzun süre evlenmemişse, kısmetinin kapalı olduğu düşünülür. Kısmet kendiliğinden de açılabilir, açılmıyorsa da bunu çabuklaştıracak birtakım işlemler ve pratikler de uygulanabilir (Örnek, 2000: 202).

- Kızlar kısmeti açılsın diye düğün vb. topluluk içine götürülür (K.4).

Mengen’de kısmet açma ile ilgili çok bir uygulama yoktur. Eskiden evlilik konusunda hüküm sahibi büyüklerdir. Onların uygun gördüğü yaşta uygun görülen adaylarla kişiler evlendirilir. Köy yaşamında küçük yerde yaşadıklarından dolayı kişilerde bir kusur, bir hastalık vb. yoksa bir kısmeti çıkar ve evlendirilir.

3.1.2.1.4. Gelin/Güvey Seçimi

Geleneksel eski Türk kültüründe evlenilecek kız veya erkekle ilgili belirleyici unsurlar anne-babalar veya aile büyükleri tarafından belirlenir. Evlenecek olan erkek, genelde ailenin kendisi için seçtiği kız ile evlenir. Evlenecek erkeğin ailesi tarafından kendisine uygun görülen kişiyle evlenmesine “görücü usulü evlenme” adı verilir. Bu tür evlilikte her ne kadar aile belirleyici faktör de olsa erkek ve kızın birbirlerini beğenmeleri de

önemlidir. Fakat buna rağmen pek çok bölgede evlenecek olan taraflar birbirlerini istemeseler bile aileleri uygun gördüğü için gerçekleştirilen evlilikler var olmuştur (Doğaner, 2006: 123). Ancak günümüzde kırsal bölgelerde veyahut geleneksel yaşayan aileler dışında görücü usulü evlenme geleneği geçerliliğini yitirmeye başlamış, evlilikler daha çok tarafların karşılıklı anlaşmaları üzerine kurulmaya başlanmıştır.

Mengen’de gelin/güvey seçimi şu şekilde yapılmaktadır:

- Ele gitmesin, mal bölünmesin diye akraba evliliği tercih edilmiştir (K.2, K.8).
- Yakın akraba ile evlilik vardır (K.2, K.8, K.7, K.18, K.20).
- Yakın akraba ile evlilik yoktur (K.10, K.21).
- İç güveyi şeklinde evlenme vardır (K.10, K.20, K.24, K.25).
- İç güveyi istemesi tıpkı kız isteme gibi büyüklerin kendi aralarında anlaşmasıyla yapılır (K.25).
- İç güveyi evlenmede soyadını değiştiren de olur, kendi soyadıyla devam eden de olur (K.24).
- İç güveyi şeklinde evlenmeyi kızını olup oğlu olmayan aileler ister. Kendi evlerine kızlarına damat alırlar (K.10, K.20, K.24).
- İç güveyi giden damadın gelin evinde mal hakkı olur (K.20, K.24, K.25).
- Beşik kertme yoktur (K.8, K.20).
- Beşik kertme vardır (K.7, K.18, K.21, K.25).
- Akraba evliliği yapıldığı dönemlerde bu evliliklerden kaynaklı çok çocuk sakat doğmuştur (K.1, K.21, K.22).
- Kız verilecek damatta evi idare edebilecek maddi gücü olmasına dikkat edilir (K.1, K.2, K.8, K.14, K.7, K.12, K.20)
- Kız verilecek damadın bir kusuru var mı diye bakılır, boyuna posuna bakılır (K.10, K.12).
- Gelin alınacak kızdan hizmet beklenir (K.7).
- Damat olacak kişinin huyu suyu araştırılır (K.1, K.8, K.14, K.7, K.18, K.22).
- Damat olacak kişinin evinin önündeki gübreye bakılır. Gübre çoksa malı çoktur. Buradan mal varlığı anlaşılır (K.10, K.21, K.25).
- Damat olacak kişinin içkisine, kumarına bakılır (K.18, K.20).
- Kız verilecek erkeğin dini imanı önemlidir (K.1).

- Kız verilecek damadın köyde mi duracağı gurbete mi gideceği sorgulanır. Gurbette büyükşehirde çalışan damada kız vermeyi daha çok isterler. Kız da gurbete kocasıyla gitsin, köyde durup köy işi yapmasın isterler (K.24).
- Gelin alınacak kızın her işi bilmesi lazım (K.4, K.20).
- Kiminle evlenileceğine daha çok büyükler karar verir (K.14, K.10, K.21).

Eskiden Mengen’de gelin/güvey seçiminde seçim büyüklere aittir. Oğlu olan anne tarlada veya bir iş başında kız görür ve beğenir. Bu kızı görmeye anne yanına köyün büyüklerinden, arkadaş veya akrabalarından kadınları toplar, kızın evine giderler. Genelde gidilen evde kızı görmeye geldiklerinden kızın veya annesinin haberi olmaz. Belli başlı davranışlar sebebiyle kız görmeye geldikleri anlaşılabilir. Gidilen evde en çok dikkat edilen kriter kızın iş bilmesi ve evin temizliğidir. Çeşitli oyunlarla ve bahanelerle kızın evinin her köşesinde temizliğine bakarlar. Temizlik dışında kızın hâl ve hareketleri, hamarat olması da dikkat edilen kriterlerdendir. Eğer kız, oğlanın annesinin kriterlerine uygunsa eve gittiğinde oğlunun rızasını alır. Genelde oğlan, ailesinin kendisine uygun gördüğü kızlar evlenmeyi kabul eder; büyüklerinin sözünü çiğnemez.

3.1.2.1.5. Görücülük/Kız İsteme

Türk gelenek örf ve âdetlerinde evlenme işinin ilk adımları görücü gitmeyle başlar. Anne adayını aileye uygun gördüğü kızın evine görmeye gider. Ancak erkeğin beğenip istediği biri varsa görücülükte ilk öncelik ona verilir. Beğenilen gelin adayının evine ilk olarak görücü olarak gidilir. Görücü kişiler, kadınlardan oluşmaktadır. Belli faktörlere göre kızı, ailesini veya evi tartıp değerlendiren görücüler kız için olumlu düşünürlerse ikinci adım kız isteme ile gerçekleşir. Bu adım Anadolu’da ‘‘dünürlük, dünürlüğe gitme’’ gibi tabirlerle anılır. Ancak ‘‘Kız evi naz evidir.’’ tabirine de uygun olarak geleneksel kültürde çoğunlukla ilk seferde kız verilmez, dünürlük adımı tekrar etmek zorunda kalabilir.

Eski zamanlarda Bolu yöresinde karşılıklı anlaşarak evlenmenin çok nadir olduğu, görücü usulü evlenmenin en yaygın evlenme biçimi olduğu tespit edilmiştir. Erkek çocukları evlenme çağına gelmiş anneler akraba ziyaretlerine, çeşmeye veya tarlaya çalışmaya gitme bahanesiyle hem işlerini görür hem de çevrelerinde çocuklarına uygun genç gelin adaylarına alıcı gözüyle bakarlardı. Eğer oğullarının gönlünün düştüğü biri varsa da direkt o kişiyi araştırırlardı. Eş seçerken gelin adayının nasıl bir ailede yetiştiği, ev ortamı gibi

unsurlar evlilik için önemli faktörlerdendi. Bu sebeple görücülük gelinlik kızın sabah kalktığı halini, temizliğini, ailesini, düzenini görmek maksadıyla özellikle sabah saatlerinde ansızın yapılırdı (Öğüt Eker, 2010: 18).

Kız görmeye giden görücüler için dikkat edecekleri hususlar: gelin adayının terbiyesi, aile görgüsü, hal ve hareketleri, tavırları, dış görünüşü, ekonomik durumu, evin tertip ve düzenidir. Görücüler birtakım bahanelerle mutfığa, banyoya, tuvalete gider; gerekli incelemeleri yaparlardı. Eğer görücülükleri olumlu geçerse, anne durumu aynı gün akşam eşine ve oğluna açardı. Rızalarını aldığı takdirde kısa süre zarfında da kız istemeye gidilirdi (Öğüt Eker, 2010: 18-19). Kız isteme adımında geleneklerine bağlı kişilerin ata sözüne riayet edeceği düşüncesiyle isteme esnasında bir problem çıkmaması adına ve işin çabuk sonuca bağlanması için dünürçüler yanlarında manevi otoritesine güvenilen kişileri götürürlerdi. Bu kişi köyün muhtarı, dayı, amca, imam vb. hatırı sayılır kişilerden seçilirdi (Öğüt Eker, 2010: 19).

Dünürçülerin kız evine varmasıyla başlayan kız isteme töreninde hayırlı sonuca ulaşabilmek için söze “*Allah’ın emri, peygamberin kavliyle kızınız’ı oğlumuz ...’a istiyoruz*” kalıp ifadesiyle başlanır. Kız tarafı ise buna istinaden “*Kısmet olursa gelir Hint’ten Yemen’den, kısmet olmazsa gelir elden*” diyerek dünürçülerden düşünmek için zaman isterler. Eğer dönüş olumlu olursa kısa bir süre sonra söz kesme hazırlıklarına başlanır.

Mengen’de görücülük ve kız istemeyle ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- Evlenilecek gelin adayına büyükler karar verir. Erkeğe sorulur, görmek isterse kız gösterilir ya da büyükleri münasip gördüyse evlenmeyi kabul eder (K.1, K.10, K.20).
- Kız görmeden sonra kaynana, kocasına ve oğluna fikir sorar (K.8, K.7, K.18, K.21).
- Gelin alınacak kızın evine kız görmeye gidilir (K.1, K.8, K.12, K.18).
- Gelin alınacak kızın terbiyesine, işine bakılır (K.14).
- Gelin alınacak kızın her işten anlaması lazımdır (K.12).

- Kız görmeye gitmeden önce etrafa sorulur, kızın ve ailesinin nasıl olduğu araştırılır (K.1, K.14, K.8).
- Kız verilecek aile etraftan araştırılır (K.22, K.24).
- Kız görmeye görmüş geçirmiş köyün yaşlı kadınları veya oğlanın akrabaları ile oğlanın annesi gider (K.1, K.8, K.7, K.18, K.21, K.24).
- Kız görmeye giden kadınlar ekmek teknesinin temizliğine, evinin temizliğine bakılır. Bunlar temizse bu evin kızı temizdir (K.8).
- Kız görmeye gelen kadınlar elindeki ip yumağı vb. bir şeyi koltuğun altına atar, yanlışlıkla düşmüş gibi yapar. Pis mi temiz mi diye koltukların altını kontrol eder (K.20).
- Kız görmeye gelindiğinde kız evinde anne de dâhil kimse kız görmeye geldiğini bilmez (K.8).
- Kızı görüp beğenirlerse iyi derler; beğenmezlerse bırak, bize yaramaz derler (K.1, K.25).
- Beğenilen kızın eğer bir hastalığı, ameliyatı vb. varsa onu istemekten vazgeçerler (K.25).
- Kız evine görmeye gidildiğinde her şeyine bakılır (K.1, K.7).
- Kız evine görmeye gidildiğinde kızın ve evin temizliğine bakılır (K.1, K.7, K.12, K.18, K.25).
- Kız evine görmeye gidildiğinde abdestliklerine (tuvaletlerine) bakılır (K.7, K.20, K.25).
- Kız evine görmeye gidildiğinde halıların altına kir mi temiz mi diye bakılır (K.12).
- Kız evine görmeye gidildiğinde kapının önü ve evin eşiklerinin temizliğine de bakılır (K.25).
- Kız evine görmeye gidildiğinde kızın ve annesinin hâline hareketine bakılır. Anne nasılsa evlat ona çeker (K.1).
- Eve gelip görülen kız beğenilirse aynı günün akşamı kız istemeye gelinir (K.20).
- Seçilen gelin adayının uğurlu mu uğursuz mu olduğunu anlamak için rüyaya yatırılır. İyiye iyi rüya, kötüye kötü rüya görülür (K.1).
- Seçilen gelin adayı hayırlı mı hayırsız mı, bu iş olacak mı diye anlamak için yedi tane taş alınır gelin evinin kapısına atılır. Bu taşlar geri dönerse bu iş olacak demektir (K.12).

- Seçilen gelin adayının hayırlı mı hayırsız mı olduğunu anlamak için gelin adayının evinin kapısının önünde üç tane taş alınır, bu taşlar okunur ve üç defa kızın kapısına atılır. Eğer üç seferde de bu taşlar geri dönerse bu iş hayırlı ve olacak demektir (K.25).
- Gelin alınacak kızın hayırlı mı hayırsız mı olduğunu anlamak için kız görmeye gidilirken biraz tuz alınır. Bu tuz eve dönüldüğünde evdeki tuzla karıştırılır. Tabaktaki tuz bitene kadar evde bir kaza veya sorun olmazsa bu kız hayırlı olarak görülür (K.8).
- Kız istemeden sonra kız tarafından da erkek evine ev görmeye gidilir (K.25).
- Kızı görmeye gelen kişiler evin tuvaletine para atarlar. Kızın eli uzun (hırsız) mu değil mi diye kızı denerler (K.20).
- Kızı beğenir ve isterlerse kız görmeye gelen kişiler kızın ayakkabısının içine taş gibi ağır olsun, başka kimseye gidemesin diye taş koyarlar (K.20).
- Görücülük, yani kız istemeye erkek ve kadınlar birlikte gider (K.1, K.8, K.18, K.20, K.24, K.25).
- Dünürlüğe komşular, yakın akrabalar ve oğlanın ailesi gider (K.1, K.14, K.7).
- Dünürlüğe geldiğinde kahve yapabiliyor mu diye bakmak için geline kahve yaptırılır (K.12).
- Kız istemeye damat da gelir (K.8).
- Kız istemeye damat gelmez (K.20).
- Kız istemeye giderken tatlı alınır (K.7, K.22).
- Kız istemede gelin kıza çay dağıttırılır. Damat orada kızı görür (K.8).
- Kız istemeyi ağzı laf eden, sözü geçen bir büyük yapar (K.1, K.20, K.21, K.24).
- Kız istemeyi oğlanın babası yapar (K.8, K.18).
- “Şu dağları aşageldim, hayırlı bir işe geldim, Allah’ın emri peygamberin kavliyse ben ...’yı’ya istemeye geldim.” şeklinde kız istenir (K.1, K.7).
- Yüzük takılana kadar kız görünmez (K.1).
- Başlık parası vardır. Bu verilmeden kız verilmez (K.1, K.8, K.14, K.7, K.12).
- Başlık parasına “süt parası” denir (K.7).
- Başlık parasının adı “ağırlık” tır. Bu parayı bir kanuna göre bir kişi belirler, öyle verilir (K.1).
- Başlık parası “ana hakkı/ana parası” olarak adlandırılır. Gönlünden ne koparsa o kadar miktarda verilir (K.21, K.22).

- Önünde kendisinden büyük abisi, ablası olan kız ailesi büyükleri evlenmeden vermek istemez (K.25).
- Kız tek sefer istemede verilmez. En az üç sefer istemeye gidilir (K.1, K.7, K.12, K.18, K.20, K.21, K.25).
- Eğer kız istemeye gidilen ev, kız verilecek aileyi çok iyi tanıyorsa tek seferde de kız verilir (K.21).
- Kız verileceği zaman niyeti olduğuna dair kız tarafı erkek tarafına haber yollar (K.21).
- Kız tarafı ilk istemeye gelindiğinde biraz düşünelim der, ikincisinde eğer kız vermeye gönülleri varsa ılımlı davranırlar, üçüncü istemede kız verirler (K.20).
- Kızın tek seferde verilmesi ayıp karşılanır. Kızda bir ayıp bir kusur mu var diye düşünülür (K.1, K.24).
- Kaçarak evlenme görülür (K.8, K.18).
- Evlenene kadar kız ve erkek birbirini görmezdi. Aşlanmaya (resmî nikâha) gidildiği gün kız ve erkek birbirini göürdü (K.18).

Kız görmeye gidilip bir kız beğenildikten sonraki adım, kız istemedir. Kız istemeye erkek ve kadınlar bir arada giderler. Eskiden genelde kız isteme töreninde damat bulunmazdı. Kız istemeyi köyün ileri gelenlerinden, lafı sözü geçen, konuşmasını bilen bir büyük yapardı ancak kız tek seferde istemeye verilmez; en az üç kere kız istemeye gidilirdi. Kız verilmeye karar verildikten sonra genelde başlık parası istenir hatta birçok aile başlık parası almadan kızını vermezdi. Başlık parası alınmasa bile bazı köylerde ana parası ya da süt parası adı altında damat tarafının gönlünden ne koparsa vermesi beklenirdi. Zamanla başlık parası kalksa da en az üç kere kız istemeye gitme uzun bir süre devam ettikten sonra unutulmuştur. Görücü usulü evlenme ise unutulmaya yüz tutmuş da olsa yer yer devam etmektedir. Her yerde olduğu gibi Mengen’de de artık erkek ve kız kendi aralarında anlaşarak evlilik yoluna girmektedirler.

3.1.2.1.6. Söz Kesme

Söz kesme veya bir diğer adıyla “sözlenme” aşaması, kız isteme töreninin olumlu geçmesi üzerine işi resmîleştirmek için atılan ilk adımdır. Burada söz kesme vesilesiyle uygulanan tüm gelenek ve ritlerin ortak amacı, kız ve erkek tarafının alış-verişte anlaşmasını

göstermektedir. Bu sözleşme tatlı bir sonuca bağlandığı için Anadolu'nun birçok yerinde söz kesme hoşaf, şeker, lokum, şerbet vb. gibi tatlı bir yiyeceğin veya kahvenin ikram edilmesiyle kutlanır. Erdentuğ, bu durumun sempatik maji yoluyla tatlıdaki tadı yapılacak olan birleşmede eşleri birbirine tatlı gösterme amacı olabileceğın ifade etmektedir (1968: 237).

Bolu'da kız isteme aşamasının olumlu sonuca bağlandığını gösteren, bir sonraki aşama olan söz kesme aşaması, "şerbet içme" olarak da adlandırılmaktadır. Ortak karara varmış olmanın sembolü olarak akraba ve çevre insanlarına duyurmak amacıyla sembolik olarak oğlan tarafının getirdiği oyalı yemeni karşılığı kız evinden dört kenarı işlenmiş "çevre" alınır. Çevre almaya Bolu'nun Göynük ilçesinde "tutu" da denilir. Çevre almanın hemen sonrasında Kur'an okunur ve başlık parası, eşyalar, düğün tarihi gibi konularda konuşup bir karara ulaşılır. Oğlan tarafının evlenme işinin ağız tadıyla başlayıp sonuca varılması isteğini sembolize eden üzüm, fındık, şeker, lokum vb. tatlı şeyler ertesi gün kızı bekar olan ailelere darısı olsun diye dağıtılır. Söz kesiminden kısa bir süre sonra köy erkekleri câmide toplanıp imam eşliğinde sözlener gençler için duada bulunurlar. Burada oğlan evinin kız evine gönderdiği şerbet veya külâh içindeki şekerler ikram edilir (Öğüt Eker, 2010: 20).

Karabük ili Safranbolu ilçesinde ise "kız evine üçüncü kez gidildiğinde söz kesilir. Erkek tarafı ve kız tarafı o esnada kız evinde bulunur. Erkek tarafı kıza kaşlı altın yüzük, iç çamaşırı, terlik, örtme (beyaz başörtüsü); küp şeker, çay, ekmek, mısır unundan helva getirir. Kız tarafı yemek, çay ve kahve ikram eder. Yapılacak olan sözün hayırlara vesile olması için önce dua edilir. Yüzükler takılır ve şeker şerbeti içilerek kızın sözü kesilmiş olur. Şerbet içilirken ihtiyar heyetinden biri kadın diğeri erkek iki kişi her iki tarafın yapacağı düğün harcamalarını not eder, harcamalar konusunda iki taraf anlaşmazlığa düşerse orta yolu bulmaya çalışırlar. Başlıca düğün harcamaları başlık parası, takı, süt parasıdır. Sözden sonraki gün kız tarafı iki üç sofrâ kurarak tanıdıklara yemek verir." (Erol Çalışkan ve Oral, 2016: 231).

Anadolu'nun bazı yerlerinde kıza gönderilen veyahut takılan beşibiryerde takısı da kızın başının bağlandığını, artık sözlü olduğunu gösteren bir sembol niteliğindedir (Erdentuğ, 1968: 237).

Mengen’de söz kesme ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- Nişan ve söz kesme bir arada olur (K.8, K.20).
- Söz kesmeye damat da gelir (K.10).
- Söz kesmeye damat gitmez (K.21, K.22).
- Söz kesmeye sadece erkekler gelir (K.25).
- Söz kesmede nişan harcı, başlık parası vb. konuşulur (K.25).
- Söz kesmede bir ikramlıkla gidilir. Bu ikramlığı gelinin ailesi alırsa bu kızı verdim demektir. (K.14).
- Söz kesmede kız verilir, nişan tarihi belirlenir (K.14).
- Söz kesmede sadece kıza yüzük takılır (K.10, K.12, K.20).
- Söz kesmede yüzük takma yoktur, sadece nişan yüzüğü vardır. Bu da nişanda takılır (K.8).

3.1.2.1.7. Nişan

Nişan geleneksel Türk kültüründe “*şerbet içme seremonisi*” şeklinde görülür. Bu yüzden çoğu yerde nişana “*şerbet*” de denilmektedir (Erdentuğ, 1968: 239). Burada evliliği tamamen resmîleştirmek amacıyla kız ve erkeğin sağ yüzük parmaklarına nişanlı olduklarını sembolize eden bir yüzük takılır. Nişan töreninin maddi yükümlülüğü ve hazırlığı geline takılacak olan takılar hariç Türkiye’de hemen her yerde kız tarafına aittir. Tören akraba, eş dost, komşu vb. çevrenin katılımıyla gerçekleşir. Günümüzde nişan törenleri, ya kız istemenin hemen ardından kız evinde yapılır ya da düğün salonlarında çalgıyla organize edilerek müzikli bir şekilde yapılır.

Nişan töreni, zamanla asimile olmuş olsa da hâlen sürdürülmeye devam edilen, eski Türklerden beri görülen bir törendir. Nişan merasimine ilişkin uygulamalara, Dede Korkut Hikâyelerinde Bamsı Beyrek ve Banı Çiçek’te rastlamaktayız. Ava çıktığı esnada Beyrek, Banı Çiçek ile karşılaşır. Beraber güreş tutar, at koşturur ve ok atarlar. Onun Banı Çiçek olduğunu anlayan Beyrek “Üç öpdi, bir dişledi, düğün kutlu olsun han kızı diyü parmagından altun yüzüğü çıkardı kızın parmagına kiçürdü. Ortamuzda bu nişan olsun han kızı.” diyerek Banı Çiçek’e nişan yüzüğü taktığı anlaşılmaktadır (Ergin, 1997: 123). Dede Korkut’ta nişana dair bir diğer söylem ise “*Yalançı oğlu Yaltaçuk kiçi düğünün eyledi, ulu*

düğününe va'de kodı” (Ergin, 1989: 133) örneğinde görülmektedir. Burada nişan, “küçük düğün” olarak geçmektedir.

Bolu'daki nişan törenlerinde savaşçı alp kadın tipinin yer aldığı Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki gibi olmasa da kız ve erkek tarafından kadın misafirler eşliğinde gerçekleştirilir. “Boy dileme” de denilen nişanda, oğlan evinin getirdiği bir top kumaş, kayınvalidenin önüne serilir, “geline kumaş çiğnetme” olarak isimlendirilen tören gerçekleştirilir (Öğüt Eker, 2010: 21). Nişandan kısa bir süre sonra oğlan evinin büyükleri, gelin ve kız evinin ileri gelenleriyle düğün alışverişine gidilir. Bu alışverişe “dürü görme” adı verilir. Burada gelin kıza gecelik, iç çamaşırı, elbise eşarp, yazma, gezmelik ve gündelik çorap, ayakkabı, terlik, tarak, ayna, toka gibi eşyalar alınır.

“Bartın’ın köylerinde nişanda yemek hazırlığını kız tarafı yapar, erkek tarafı nişana çerez olarak fıstık, leblebi, şeker, bisküvi, üzüm, fındık, çikolata getirir. Kız tarafı yemek verirken çerezleri karıştırarak servis eder, yemek işlemi bitmeden nişanı taktırmaz ve nişana gelen herkesin mutlaka yemek yemesi sağlanır. Yemek işlemi bittikten sonra kız ve erkek yan yana getirilir. Gelinin erkek kardeşi varsa nişan yüzüğü kurdelesini erkek kardeş tarafından yoksa kızın dayısı tarafından kesilir. Bu sırada “kesmiyor, kesmiyor” diyerek damadın babası, kardeşi ve arkadaşlarının para takması beklenir. Daha sonra önce damat tarafı gelin ve damada para ve altın takarak takı merasimi başlar, damat tarafından sonra kızın akrabaları, komşuları, arkadaşları takı takma işlemini yaparlar. Eğer nişan orkestralı ise takı öncesi ve sonrası gençler ve isteyenler eşleriyle, tanıdıklarıyla, kardeşleriyle, akrabalarıyla oynarlar.” (Erol Çalışkan, 2019: 424).

Nişanlılık süresinin kesin bir zamanı olmamakla birlikte bu süre iki tarafın belirli hususlarda karşılıklı olarak anlaşmasına bağlıdır. Askerlik, okul, hastalık, ölüm vb. dışında süre uzatılabilir veya kısaltılabilir. Burada her iki tarafın ekonomik etmenleri de rol oynamaktadır (Örnek, 2000: 194). Nişanlanma döneminin yasal ve toplumsal boyutta önemli işlevleri vardır. Bu süreç gençlerin daha rahat bir şekilde görüşerek birbirlerini daha iyi tanımaları için de bir vesiledir. Nişanlılık süreci aslında evliliğin ilk adımını, her iki taraf için de birbirini tanıma, uyum ve düğüne hazırlık aşamasıdır (Özgül, 2001: 50).

Mengen’de nişan ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- Nişana damat gitmez (K.1, K.12, K.10).
- Nişan ve söz kesme bir arada olur (K.8).
- Nişanda geline de damada da yüzük takılır (K.8, K.18).
- Nişan yüzüğünü kıza kaynana takar (K.1, K.14).
- Nişandan sonra gelin kaynananın, büyüklerin elini öper (K.1).
- Nişan alışverişi yapılır (K.7).
- Nişan alışverişi için kız çarşıya çıkarılır. Yüzük, saat, bilezik, boynuna altın, iç çamaşırı, kıyafet vb. alınır (K.8).
- Nişan alışverişine gelin kız, gelin kızın yengesi, oğlan tarafı beraber giderler (K.8).
- Kız tarafı erkek tarafına nişan bohçası hazırlar (K.8).
- Nişan masraflarını oğlan evi karşılar (K.1, K.12).
- Nişan masrafları, nişanda çıkacak yemek için oğlan tarafı kız tarafına nişan harcı verir (K.21, K.25).
- Nişan masraflarını kız evi karşılar (K.8).
- Nişanda yemek verilir (K.12, K.21, K.25).
- Nişanda damat tarafı nişan bohçasıyla gelir. Takacakları eşyalar kızın başına konur, bu eşyanın kimden takıldığı anons edilir (K.14).
- Nişanda kıza damat evinden elbiselikler gelir. Bu elbiselikler ipe asılarak sergilenir. (K.14)
- Nişanda kumaş çiğneme yapılır. Yere bir kumaş serilir. Kumaşın bir ucuna kaynana oturur. Gelinin kollarından iki kişi tutar, ilahi söylerler. Kumaşın iki yanına para sıralanır. Gelin ilahi eşliğinde kumaş üzerinde ileri geri gider, kaynananın eli öptürülür (K.7, K.12, K.18, K.20, K.25).

3.1.2.1.8. Çeyiz

Kız evinin önemli bir hazırlığı olarak görülen çeyiz hazırlama aşaması, Sözlü kültür kız evinin sosyal statüsünü yansıtmaya bakımdan da oldukça önemlidir. Kız evinin maddî durumunun yanında, sosyal ve kültürel durumunun da bir göstergesidir. Türk kültüründe çeyiz, genç kızlar için oldukça önemlidir. Kızlar boş vakitlerini çeyiz hazırlığı yaparak değerlendirirler (Vardar, 2010: 1999). Ailenin ekonomik durumu iyi veya kötü nasıl olursa olsun, çeyize verilen önem geline gösterilen itibarın göstergesi olduğu için kızın çeyizine

büyük önem verilir. (İhtiyar Büyüктаş, 2019: 52). Çeyiz hazırlığı, kız çocuğunun doğmasıyla başlar. Kızı daha küçükken annesi çeyizine koymak için dantel, başörtüsü, oda takımı, çarşaf, çorap vb. gibi kızın çeyizinde bulunması gereken eşyaları hazırlamaya koyulur (Öğüt Eker, 2010: 23).

Genel olarak gelin kızın el becerisini de gösteren danteller, yazmalar, patikler, işlemeli eşyalar çeyizin olmazsa olmazlarıdır. Bunlar Anadolu'da "sandık çeyizi" olarak adlandırılır. Ancak günümüzde sandık çeyizinin modası geçmiş olup çeyizde genel olarak bu türden eşyalara pek fazla yer verilmemeye başlanmıştır. Çeyiz masrafını günümüzde pek çok yörede erkek ve kız tarafı paylaşmaktadır. Hatta artık kadınların da çalışma hayatına atılmış olması sebebiyle çeyiz masraf yükümlülüğü ailelere bırakılmadan evlenecek olan gençler tarafından karşılanmaktadır.

Anadolu'nun pek çok bölgesinde çeyiz asma ve gelinin çeyizini sergileme önemli bir gelenektir. Düğünün başlamasına yakın çeyiz asılır ve sergilenir. Komşular çeyiz görmeye gelir, işlenen çeyizden örnekler alır (Başçetinçelik, 2009: 225). Ancak günümüzde bu gelenek de unutulmaya yüz tutmuş olup özellikle şehir bölgesinde neredeyse hiç uygulanmaz hâle gelmiştir.

Bolu'da düğün gününden birkaç gün önce erkek evi tarafından hazırlanan kına günü dağıtılacak olan çerez, kına, şeker gibi malzemeler; kilim, yatak, halı gibi çeyiz eşyaları, kesilmiş koyun, bir çuval sakızlı ve karanfilli ekmek boyunlarına çan takılmış katırların üzerinde kız evine yollanır. Bu törene "çeyiz katırı" adı verilir. Erkek evinden gelen bu ürünler de kız evinin hazırlamış olduğu çeyize eklenerek sergilenmek üzere kız evinde asılır. Kız ve erkek yakınları tarafından tutulan okuyucular dilimlenmiş sakızlı ve karanfilli ekmekleri dağıtarak "*Pazartesi hamama, çarşamba gecesi kınaya, perşembe günü de düğün yemeğine buyurun*" diyerek köy halkını düğüne davet eder. Ekmeği alan köy halkı buna karşılık olarak un, yağ, bulgur, pirinç gibi gıda ürünleri verir. Mudurnu ilçesinde ekmek yerine mum ve sabun; Gerede'de ise helva dağıtılır. Pazar günü kız evi akrabaları ve yakınlarıyla beraber erkek evine çeyiz asmaya gider. Oğlan evinin bir odasına özenle serilir Asılan çeyizler akraba ve komşular tarafından dikkatle incelenir (Öğüt Eker, 2010: 24).

Mengen'de çeyiz ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- İlkokulu bitirdikten sonra kızlar kendi çeyizine çeyizlik eşyalar yapmaya başlar (K.24).
- Kız evi çeyize kaynanaya gömlek adı verilen elbiseleri alır. Bu elbiselerin diz kısımlarına işleme yapılır. Bu gömleğin adı *gayınna gömleği*'dir. (K.1).
- Kız evinden damada elbise, iç çamaşırı gibi hediyeler gider. Aynı hediyeler erkek evinden de kız evine gider (K.1).
- Nişan çeyizinde oğlan evinden kızın beline bağlanacak kuşağa varana kadar birçok giyim eşyası kızın evine gelir. Bunlar iplere takılarak sergilenir (K.2).
- Çeyiz sandığına '*yokluk*' denir (K.1, K.8, K.18, K.24).
- Duvak günü kızın çeyizi sergilenir (K.8).
- Pala örtmede gelinin çeyizi sergilenir (K.7).
- Kız evi kız çeyizine elbiselik, havlu, çorap koyar (K.12).
- Gelinin çeyizi gelin alma günü kızla beraber çıkar (K.8).
- Kız evi oğlan evindeki görünce, anne, baba, damat, yenge vb. kişilere bohça hazırlar. Bohçada atlet, gömlek, eşarp, kumaş vb. koyar (K.18, K.20, K.24).
- Kız çeyizine kanaviçe, yatak örtüsü, karyola takımı vb. eşyaları hazırlar (K.18, K.25).
- Kız çeyizine kız tarafı burun çorap, dantel, vitrin takımı vb. hazırlar (K.20).

3.1.2.2. Düğün Esnası

Nişan töreninin gerçekleşmesiyle beraber resmiyet kazanan evlenme hadisesi, düğün esnasına gelindiğinde de belirli geleneksel uygulamaları beraberinde getirmiştir. Araştırma sahası olan Mengen'de düğün süreci çevreye düğünü duyurmayla başlar, birtakım geleneksel ritüellerin uygulandığı düğün uğurlaması olarak görülen duvak törenine kadar devam eder.

3.1.2.2.1. Davet/ Düğün Duyurma

Düğünün yerini, tarihini ve saatini duyurmak amacıyla düğüne katılacak olan kişilere düğünden önce bilgi vermek gerekmektedir. Bu iş günümüzde matbaalarda bastırılan davetiyelerle yürütülmekte olup son zamanlarda teknolojinin de gelişmesiyle beraber telefon üzerinden davetiye gönderilerek de yapılmaktadır. Ancak bundan yıllar önce

imkânlar bu kadar gelişmemişken bu işleri yapmak için bazı yörelerde düğün sahipleri tarafından “okuyucu” denilen düğün daveti duyurucular tutulur, bu işi bizzat kapı kapı gezerek yaparlardı.

Kırsal kesimlerde kimsenin yapılan törenlerin dışında kalmamasına özen gösterilir. Bu törenlerde davetli davetsiz, yakın uzak demeden herkes ağırlanır. Ama yine de düğünün kime ait olduğunu, zaman ve yerini bildirme düğünün ilk önemli işlemi olarak başlı başına bir töre niteliğindedir. Düğüne çağrı, Anadolu'nun pek çok yerinde “okuntu”, “okuma” gibi kelimelerle gösterilir ve bazı yerlerde bu maksatla gönderilen hediyelere “yolluk” adı verilir. Okuyuculuk işini ise çoğunlukla kadınlar yapmakla birlikte bazı yerlerde erkeklere erkek, kadınlara kadın okuyucu gönderildiği de olur (Boratav, 1984: 177).

Erdentuğ, Çorum yöresinde okuyucu göndermeyle ilgili şunları aktarmaktadır: “*Kız evinin en yaşlı kadınlarının ve bir kadın hocanın da katıldığı bu seremonide, evinin halı üzerine çıra, mum, şeker, ayna, bir tas su, balta veya satır, bulgur, yarma, un konması dikkate değer. Hoca kadının mumları yakmasında, halkın ifadesine göre, bir yandan gelin kıza sıkıntısız günler temennisi kadar, ışık yakmak suretiyle kötü ruhların etkilerini defetmek amacının da bulunduğu düşünülmelidir. Çünkü, birçok insan topluluklarında söz konusu ritler arasında mum yakmanın esasında, eşleri kötü ruhların etkisinden koruma amacı bulunduğu inanılmıştır.*” (Erdentuğ, 1969: 237).

Mengen’de düğün duyurma ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- Düğün tarihini belirlemek için kız evine gidilir (K.1, K.25).
- Düğün tarihini büyükler belirler (K.1, K.10, K.12, K.20, K.24).
- Düğün tarihine damat tarafı karar verir. (K.8)
- Düğün tarihi nişandan sonra belirlenir (K.10, K.12, K.25).
- Düğün duyurmak için kart bastırılır (K.7, K.24).
- Düğün duyurmak için hoparlörlerden duyuru yapılır (K.7).
- Düğün günü câmiden anonsla duyuru yapılır (K.18).
- Düğün günü ev ev davul, zurna ve köçek eşliğinde komşular düğüne davet edilir. Her evden davulun peşine adamlar toplanır (K.18).
- Düğün duyurmaya “okuma” denir (K.24, K.25).

- Düğün duyurmak için helva yapılır. Bu helva düğünü duyurmak için kapı kapı dağıtılır (K.1, K.7, K.10).
- Düğün duyurmada gözlemenin içine helva konur. Bu helvalı ekmek kapı kapı dağıtılır düğün duyurulur (K.14, K.8, K.25)
- Düğün duyurmada helvayı alan komşu karşılığında fasulye, buğday, bulgur vb. bir yiyecek verir (K.14, K.10, K.25)
- Düğünde helva dağıtarak davet etmeyi damadın ailesi yapar. Kız tarafı ise şu tarihte düğünümüz var diye ağızdan söyler (K.8).
- Komşuları düğüne düğün sahiplerinden birisi veya komşulardan birisi davet eder (K.1, K.7, K.24, K.25).
- Düğün günü oğlan evinde düğün yemeği çıkar (K.14).

3.1.2.2.2. Kına Gecesi

Türk inanç sisteminde kına, adanmış olmanın işaretidir. Gelin adayına, kurbanlık hayvana, askere gidecek gence de bu sebeple kına yakılmaktadır (Kalafat, 2010: 310). Aynı adanmışlık sebebiyledir ki gelin olacak kıza genellikle düğünden bir önceki gün kına yakılmaktadır.

Kına yakmak, belli ritüellere ve uygulamalara bağlı olarak gerçekleşmektedir ve belirli kuralları bulunmaktadır. Geline kınayı yakacak olan kişinin, kocası ölmemiş ya da kocasından ayrılmamış bir kadın olması lazımdır. Kınada ağıt yakmak, gelini ağlatmak Anadolu'nun pek çok yörede âdettendir. Ağıt yakılırken kızın aile üyeleri de birbirlerine sarılarak ağlaşırlar. Kına gecesinde kızın ağlamaması, anne ve babasını hemen unutacağı anlamında yorumlanır ve bu durum saygısızlık olarak kabul edilir (Altun, 2004: 265-268). Türk halk kültüründe kına yalnızca kadına değil, erkeğe de yakılmaktadır. Ancak bu durum yöreden yöreye değişkenlik gösterebilir. Bir kına âdeti olarak gelin ve damadın eline kına yakılacağı esnada altın ya da konulmaktadır. Artun bunu kısmet için konuştuğu şeklinde yorumlar ve şu şekilde açıklar: “*Bir tür saçdır. Geline kına yakılırken başına al örtülmesi, al basmasından korunmak içindir. Kötülük ve nazardan korunmak için gelinin yüzü örtülür. Bazı köylerde kına öncesi gelin ve güveyin iki rekât namaz kılması eski Türk inançlarıyla İslâmiyet’in nasıl içiçe yaşadığının göstergesidir.*” (Artun, 1998: 13).

Kına kıyafeti olarak gelinin başına duvak konması, Anadolu'nun birçok yerinde gelinin yüzünün kına yakılırken kibleye dönük olacak şekilde oturtulması, oğlan evinden gönderilen kınayla merasimin yapılması, kınada çıra ve meşalelerin yanması, çeşitli oyunların yapılması kına aşamasında uygulanan ritlerdir (Erdentuğ, 1969: 251). Erdentuğ bu ritlerden geline duvak örtülmesini gelini nazara karşı korumak olarak yorumlar. Kına yakarken mum yakılması ise evlenecek eşleri karanlığa ait olan kuvvetlerden korumaktır (1969: 252).

Araştırma sahamız olan Bolu'da pek çok yöreden farklı olarak uygulanan kına gecesi "Pala Örtme" merasimi dikkate değerdir. Bu merasimin amacı, evlenecek olan genç kıza evlilik hayatıyla ilgili gerekli bilgileri vermektir. Anne, baba ve büyüklerinin öğütlerini dinlemesi için tertip edilmektedir (Erdentuğ, 1969: 254).

Mengen'de kına ile ilgili gelenek ve uygulamalar şu şekildedir:

- Kına gecesi düğünden bir önceki gün gece yapılır (K.14, K.8, K.18, K.20, K.1, K.2, K.25).
- Kına gecesi genelde cumartesi gününe denk gelecek şekilde yapılır (K.20, K.24, K.25).
- Kına gecesi gelinin evinde yapılır (K.7, K.8, K.25).
- Kınanın yakılacağı gecenin sabahı pala örtme yapılır (K.1, K.14, K.12, K.18, K.20, K.25).
- Pala örtmede gelinin çeyizi sergilenir (K.7).
- Pala örtmede gelinin başına bir beyaz örtü konulur. Bu örtüyü gelin üç kere başından arkaya atar. Daha sonra bu örtü gelinin beline dolanır (K.12, K.20).
- Pala örtmede bir bekâr kız, bir gelin, bir de evlenecek olan gelin namaz kılar (K.1, K.14, K.7, K.12, K.18, K.20)
- Pala örtmede beyaz ince bir örtme örtülür. Bu örtü sonradan gelinin bel kuşağının içine sarılır. Gelinin başı taranır, saçının iki yanlarından zilif kesilir. Saçları örülür. Kesilen zilifler hatıra olarak saklaması için geline verilir (K.14).
- Kına gecesinin sabahı pala örtmede kız evine gelen çeyiz sallanır (sergilenir) (K.1).
- Kınada gelinin başında fes, nakışlı poğ, eldiven olurdu (K.8).

- Kız evinde yapılan kınada yalnızca kadınlar bulunur (K.1, K.14, K.8, K.12, K.20)
- Kız evine kına günü erkek evinden de kadınlar gelir (K.14, K.8, K.12, K.18, K.20).
- Kına eğlencesinde tef çalınır, türküler söylenir oynanır (K.4, K.1, K.8, K.7, K.12, K.18, K.25).
- Kınada tef çalan kişiler ücretli olarak tutulur (K.1).
- Kınada tef çalan kişinin tefinin içine para atılır (K.12, K.25).
- Kınanın olduğu gece erkekler de oda şenliği adı verilen eğlenceyi yapar (K.4, K.1, K.8, K.14, K.7, K.18, K.20, K.21, K.22, K.24).
- Oda şenliğine kız evinden erkekler gider (K.14, K.8, K.10, K.20, K.21).
- Oda şenliğine gelinin erkek kardeşini evinden gidip davulla zurnayla alırlar (K.20).
- Oda şenliğine kız evinden gelenlere hürmet gösterilir, ayrı hizmet edilir (K.7, K.22).
- Oda şenliğinde kız evinden adamlar geldiğinde çift davulla karşılamaya gidilir (K.7).
- Oda şenliğinde davullu zurnalı ve içkili, yemekli eğlence yapılır (K.1, K.8, K.7, K.10, K.21, K.22, K.24).
- Oda şenliğinde sağdıç ev damada kız tarafının erkekleri öküz arabası çektirerek eziyet ederler (K.10, K.24).
- Oğlan evinde oda şenliğinde kız tarafı damada eziyet eder. Damada taş çıkarttırılır, damadın sırtına binilir. Sudan geçmezler, damadın sırtına binerler (K.8, K.14, K.7, K.10, K.20, K.21, K.22, K.24).
- Oda şenliğinde damada yapılacak eziyeti sağdıç üstlenir (K.18, K.24).
- Damada kına yakılmaz (K.2, K.8, K.7, K.18, K.20, K.24, K.25).
- Kızın eline yakılacak kınayı oğlan evi alır (K.1, K.2, K.14, K.8, K.7, K.12, K.10, K.22, K.25).
- Kına yakılırken gelin elini açmaz, avuç içine altın veya para konur (K.1, K.2, K.14, K.7).
- Kınayı geline pala örtmede namaz kıldığı bekâr kız ve gelin yakar. Bir eline bekâr olan kız, bir eline ise evli olan kadın kına yakar (K.1).
- Geline kınayı evliliğinde mutlu olsun diye başı bütün (evliliği yolunda olan) biri yakar (K.8, K.12).

- Kınayı yakan bir bekar kız bir gelin olur (K.8, K.1).
- Kına yakanın temiz ve abdestli olması lazım (K.18).
- Kızın eline yakılacak kına, erkek evi tarafından yokluğun (sandığın) içinde önceden gelirdi (K.10, K.25).
- Kınayı gelinin eline kız tarafından biri yakar (K.14, K.8).

3.1.2.2.3. Gelin Alma

Gelin alma töreni kızı babası evinden çıkarıp gelin olacağı eve götürme üzerine tertip edilmektedir. Birtakım uygulamalar ve ritüeller uygulanan gelin alma töreninde erkek evine coşku hâkimken gelin evinde kız evden ayrılacağı için bir hüznün havası hâkimdir. Bu tören Anadolu'nun çeşitli yerlerinde “gelin göçürme, gelin götürmesi, hak alma günü, “gelin göçürme günü” (Erdentuğ, 1969: 255; Ataman, 1992: 43) gibi isimlerle de anılmaktadır.

Bu törenle ilgili en dikkate değer rit, kuşatılma merasimidir. Bazı bölgelerimizde baba, bazı bölgelerimizde ise büyük erkek kardeş tarafından uygulanan bu rit, bir şalı gelin başından üç defa geçirdikten sonra geline kuşatmaktır (Erdentuğ, 1969: 259).

Gelin alma töreninde konvoy halinde gelin almaya gelen erkek tarafına uygulanan birtakım geleneksel seremoniler uygulanır. Erkek tarafı üyeleri gelinin bulunduğu odaya girmeye çalışırlar. Ancak gelinin erkek kardeşi kapıyı tutar ve bahşiş alana kadar girmelerine, dolayısıyla kızı vermeye engel olur.

Bolu yöresinde gelin alma âdetleriyle ilgili Öğüt Eker şunları aktarmaktadır: “*Gelin almaya gidecek olan kişiler ‘dünürşüler’, genellikle yeşil ve bordo eteklik giyerek ‘şal’ adı verilen beyaz bir örtü takarlar. Seğmenler eşliğinde atlarla ya da üzerine söğüt dallarıyla ‘bürgü’ tâbir edilen cibinlik yapılmış olan öküz arabalarıyla, davul zurna eşliğinde gidilen gelin almada, kız evine ilk ulaşan atlı, bahşişi alır. Kız evinin gençler, kapının önünde ‘seğmen havası’ ile oğlan evinden gelenler karşılar. Kayın baba, ‘kız yârenleri’ne ‘kapı parası’ vermeden gelini alamaz. Ayrıca, gelinin sandığı üstüne oturan çocuklara da bahşiş vermek zorundadır. Kayın pederle içeri giren oğlan yengesi, ‘kötü huylarının orada kalması dileğiyle’, gelin kızın belini tutar ve üç defa sallar. Baklava, börek ve tavuktan oluşan, gelin alayındaki gençlere verilecek olan yiyecek tepsisini taşıyan kız yengesini de*

olarak yola koyulurlar. Seben'de, bunlara ek olarak 'yas tutma' âdeti uygulanır. Gelin, önü kırmızı, arkası mâvi kumaştan yapılmış 'al' adı verilen üçgen biçimindeki külâhı, baba evinden çıkmadan giyer ve oğlan evine girerken çıkarır. Gelin, baba evinden çıkmadan, genç kızların bahtlarının açılması için verdikleri makarayı, oğlan evine girene kadar açar.' (2010:26).

Mengen'de gelin almayla ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- Gelin almaya damat gitmez, ayıp karşılanır (K.1, K.7, K.25).
- Damat gelin almaya gitmediğinde köyden biri gelin alma alayı yaklaştığında damada haber verir, bahşiş alır (K.24).
- Gelin almaya damat da gider (K.8, K.7, K.10, K.20).
- Gelin almaya damadın vekili olarak sağdıç gider (K.1).
- Gelinin kıyafeti tamamen kırmızıdır (K.8, K.1, K.7, K.20).
- Gelini oğlan evinden gelin almaya gelenler giydirir (K.8).
- Gelini sağdıç ve kızın yakınları hazırlar (K.18).
- Gelin iki çeşit kumaş giydirilir. Bütün elbisesi kırmızıdır. Kırmızı kumaş bir elbise giyer. Üzerine simli kırmızı bir kumaş daha giyer (K.1).
- Gelinin gelinliği kırmızıdır. Kırmızı al, fes, peçe, ağzına yaşmak, başına fes takılır (K.8, K.7, K.20).
- Eskiden ipeklilere "carse" denilirdi. Bu ipekli kumaştan elbise giyilirdi. Elbisenin üzerine pullu işlemeli salta giyilir. Başa altınli fes ve nakışlı poğ takılır. Üstüne de al konulur. Fesin üstüne kartondan sivri bir külâh yapılır (K.14).
- Eskiden gelin atla ve davulla zurnayla giderdi (K.1, K.14, K.8, K.7, K.18, K.24).
- Gelin evden arabayla gider (K.20).
- Gelin almaya büyük kamyonlarla gidilir (K.12, K.18, K.21).
- Gelinin atı süslenir (K.14, K.7).
- Gelinin atını damadın sağdıç kullanır (K.1, K.14, K.7, K.18).
- Gelini komşu kadınlar almaya gider (K.2, K.14).
- Gelin almaya büyükler, akrabalar, komşular gider (K.1, K.8, K.7).
- Gelin almaya giden kadınlara "dünürşü kadınlar" denir. Bu kadınlar beyaz örtme, peçe, yaşmak giyer. Atlarla gelirler (K.1, K.14, K.8, K.7, K.12).
- Gelin almaya gelenler kız evinden tabak çanak çalar (K.1, K.18, K.25).

- Gelin almada kız evinden çalınan tabak çanak kızı alıp giderken kamyon vb. üzerinde çalınarak gidilir (K.18, K.25).
- Gelin alma günü gelin evinden ayna alınır, ayna damada satılır (K.25).
- Kız evinden çalınan tabak çanak damada satılır (K.1, K.18, K.25).
- Gelin almaya gelenler kız evinden tavuk çalarlar (K.18).
- Gelin almada kız evi kaynanaya baklava satar (K.20).
- Gelin alma günü kaynanaya ayna tutulur. Kaynanadan bahşiş alınır (K.1, K.14, K.18, K.20)
- Kaynanaya aynayı pala örtmede namaz kılan gelin tutar (K.4, K.18).
- Gelinin çeyizi gelin alma günü kızla beraber çıkar (K.8, K.18, K.24, K.25).
- Kız evden çıkarken dua yapılır (K.1, K.8).
- Gelin almaya gelen oğlan evine su verilmez (K.18).
- Kız evden çıkarken beline kuşak bağlanır (K.1, K.8, K.18, K.20, K.25).
- Kızın beline sarılacak olan kuşak önce üç kere gelinin başından atlatılır, daha sonra beline bağlanır (K.12, K.18).
- Kuşağı bağlayan kişi kayınbabadan bahşiş alır (K.1, K.8, K.20).
- Gelin almada bahşiş almak için arabanın kapısı tutulur (K.20).
- Gelin evden çıkınca arabanın önü kesilir, bahşiş alınır (K.25).
- Çeyiz sandığının üstüne çocuklar oturur, bahşiş alırlar. Bu paraya ‘‘yokluk parası’’ derler (K.2, K.1, K.14, K.8, K.25).
- Kızı evden kardeşi ve babası çıkarır (K.8, K.12, K.18, K.25).

3.1.2.2.4. Gelin İndirme

Gelinin kocasının evine gitmek üzere ata bindirilmesi, eskiden büyük ölçüde Anadolu'nun pek çok yöresinde uygulanan bir görenektir. Bazı yerlerde at yerine kağnı, taksi veya atlı arabaya bindirilir; kısa mesafe ise yürütülür. Erdentuğ'a göre elinin bir araç ile kocası evine gitmesinin nedeni, ayağı toprağa değerse onun talihsiz olacağı inancı iledir. Arabadan inince gelinin eline su dolu bir kova veya toprak bir testinin verilip bir at veya kömüşün başından aşağı döküp testi kırması, kimi yerlerde gelinin önünde birinin su dökmesi, kocasının evine gelen gelinin koltuğunun altına bir ekmek ve ayna, Mushaf verilmesi de dikkate değer ritlerdendir (Erdentuğ, 1969: 261-262). Bunların dışında Karadeniz bölgesinde çanak, testi ve yumurta kırma âdetleri de görülmektedir. Bu âdetlerin

uygulanma amacı ise gelinin kötü huylarını bırakması, söz dinleyen bir ev kadını olmasını sağlamadır.

Şamanist ve Müslüman Türklerin ortak olan bir unsuru da Şamanizm inancında gördüğümüz saçı saçmaktır. Avcılık devrinde av kanı, yağ ve eti; çobanlık döneminde hayvanları yağı, kımız ve süt; çiftçilik döneminde ise buğday, darı, bazı meyveler saçı olarak kullanılmıştır (İnan, 1986: 167). Günümüzde de bu gelenek gelinin başına arabadan inerken kuruyemiş, şeker, bozuk para vb. atarak varlığını devam ettirmektedir.

Bolu'da kız evinden alınan gelin, düğün günü davul zurna eşliğinde oğlan evine getirilir. Oğlan evinde bekleyenler gelinin gelişi şerefine silâh atarlar. Gelin arabadan inmeden önce, içi buğday, üzüm, şeker vb. ile doldurulan testi, bolluk, bereket ve ağız tadı getirsin diye evin çatısından arabanın tekerleğine doğru atılır. Arabadan indiği esnada kayınpederi geline bir koç verir ve bu koçu taşıması beklenir. Eğer gelin koçu taşırsa çevredekilere gücünü ispat etmiş olur hem de koç kendisinin olur. Gelin ve damat eve girmeden önce kendileri için kesilen kurbanın kanından her ikisinin de alınına sürülür. Ayrıca gelin yumuşak huylu olsun diye düğün yemeği için kesilen hayvanın postu üzerinde yürütülür. Bir an evvel çoluk çocuğa karışınlar diye gelinin eline kundakta bir erkek çocuk verilir (Öğüt Eker, 2010: 26-27). *“Geline ilişkin ritlerden biri de, gelinin erkek evine geldiğinde kendisine ekmek kırdırılmasıdır (Gerede). Evlenme seremonilerinin çeşitli aşamalarında işaret ettiğimiz üzere ekmeğe ve onun yapıldığı buğday'a ve un'a ilişkin ritlerin temelinde, gelinin eve kısmeti ile gelmiş olmasını temenni etmek olduğu kadar, evliliğe bereket, bol zürriyet temin etmek amaçlarının saklı olduğundan şüphe edilemez.”* (Erdentuğ, 1971: 8).

Mengen'de gelin indirmeyle ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- Damat gelini evinde bekler. Gelin gelince iner, gelini eve çıkarır (K.1, K.4).
- Gelin damat evine indiğinde ayrı bir odaya koyulmaz topluluğun içine koyulur. Gelin oturmaz, dikilir (K.1).
- Gelin evin önüne indiğinde ne huyu varsa evin dışında kırılınsın, kalsın diye desti (testi) kırdırılır (K.1).
- Gelin eve girerken mekân tutsun, çakılı kalsın diye çivi çaktırılır (K.1, K.4, K.7, K.20).

- Gelin indiğinde ağzı tatlı olsun diye kapıya bal sürülür (K.12).
- Gelin evin önüne geldiğinde attan inmez, bahşış bekler (K.8).
- Gelin arabadan inmez. Bahşış bekler (K.20).
- Gelin eve indiğinde ibrikle su verilir. Bu ibrikteki suyu odasına çıkana kadar yerler döker (K.8, K.25).
- Gelin eve indiğinde bereket olsun diye eline buğday verilir. Buğday saça saça eve girer (K.7).
- Gelin eve indiğinde başından aşağı buğday, para ve şekerler atılır. Bu, bereket olsun diye yapılır (K.24, K.25).
- Gelin eve indiğinde kucağına bir çocuk verilir. Gelin çocuğun eline içinde para olan bir helva verir (K.25).

3.1.2.2.5. Düğün

“*Düğünsüz köy, şakırdaksuz değirmene benzer.*” deyiminden de anlaşıldığı üzere düğünlerin her dönemde gösterişli ve zengin olmasına özen gösterilmiştir. Gerek ilkel gerekse gelişmiş toplumlarda evlenmenin amacı, birleşmeyi ve kurulan yuvayı etrafa ilan etmektir. Bu yüzden düğünlerin her çağda alabildiğince yaygın ve duyurucu olması için parlak törenlerle kutlanması önemsenmiştir (Ataman, 1992: 10).

Düğün, evlenme geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Bu sebeple geleneksel değerlere ve kurallara uygun bir şekilde kutlanmasına özen gösterilir. Düğüne mümkün olduğunca çok insan davet edilmek istenir ve yüz yüze bakan toplumlarda, özellikle kırsal alanlarda kimsenin küstürülmemesine ve unutulmamasına oldukça dikkat edilir (Örnek, 2000: 196). Düğünler, bireyin içinde yetiştiği kültürü yansıması açısından da büyük bir öneme sahiptir ve toplumun sosyal çerçevesini çizer. Birçok toplumda düğün merasimleri özel ve anlamlı bulunmuş; yüzyıllardır toplumsal birlikteliğe, insanların kaynaşip yardımlaşmasına ve kültürün yaşatılmasına vesile olmuştur (Erol Çalışkan, 2019: 414).

Özellikle kırsal toplumlarda düğünlerde geleneğin, âdet ve törelerin uygulanışı belirgin bir şekilde karşımıza çıkar. Günümüzde şehirleşmenin de etkisiyle bir gün ayrılan düğünün, geçmişte kırsal kesimlerde yerlerde ise üç veya dört gün sürdüğü bilinmektedir. 1940 yılında Bolu’da bir düğün merasimine bizzat katılan Pertev Naili Boratav, Bolu’da

düğünün cumartesi, pazar, pazartesi günleri olacak şekilde üç gün sürdüğünü ve deneyimlerini detaylı bir şekilde aktarmıştır. Buna göre pazar günü öğlen saatlerinde oğlan evinden kız evine kızın gelinliği de dâhil olmak üzere hediyeler gider. Bu hediyeler içerisinde gelinin annesi, babasına da hediyeler bulunmaktadır. Aynı günün akşamı köy kadınları kız evine toplanır, yatsı zamanında da erkek evinden bir kafile kadın kız evine gelir ve onlara kahve ikram edilir. Sesi güzel olan bir kız, oğlan evinin getirdiği defî alır ve bir türkü söyler; kadınlar oynamaya başlarlar. Burada defî oğlan evinden gelmesi gerekir, eğer getirmezlerse kız evi kendi evinden defî vermez. İlk oyun faslı bitene kadar gelin görünmez, başka bir odada kına faslı için süslendirilir. Gelin kız yanında başka bir kızla gelir, bu kızın elinde üstünde iki mum yanan ve içinde çerezler de olan bir tepsi vardır. Çerezler çocuklara dağıtıldıktan sonra gelinin yüzü bir alla örtülür ve etrafında diğer kızlar türkü söylemeye başlarlar. Daha sonra elinde defle yaşlı bir kadın gelir ve türküyü söylemeye bu kadın devam eder. Bu fasıl, hediyelerin verilme faslıdır. Oğlan evinden bir kadın güveyi hediyesi olarak ilk hediyeği verir. Sonrasında diğer üyelere de hediye verilmeye devam edilir. Bir sonraki aşama kına yakma aşamasıdır. Burada gelinin bir eline kız tarafından, bir eline ise erkek tarafından birileri kına yakarlar. Oğlan evi kadınlarına keşkek ikram edilir ve oynamaya, türküler söylemeye devam ederler. Ertesi gün, yani pazar günü öğleye kadar gelin evinde de damat evinde de yemek yapılmıştır. Öğleden sonrası ise gelin almaya gidecek olan kadınlar ata biner, erkekler ise yürüyerek gelin almaya gitmek için yola koyulurlar. Gelinin sağdııcı erkek evinden bir heybe alır. Bu heybede buğday ve “ana bohçası” denilen ve içinde helva, gözleme, ekmek bulunan bohça vardır. Oğlan mahallesinden bekar bir genç güveyin evinden bir horoz alır. Yol boyu bekar erkekler bu horozu kapmak için uğraşırlar. Horozu kimseye kaptırmadan gelin evine getiren genç, “Alın horozunuzu, verin pilicimizi” diyerek kızın babasından bahşiş alır. Horoz, kız evinde kesilecektir. Kız evinin kapısının önüne nişan tahtası denilen tahta dikilir. Nişanı vurana kızın babası bahşiş verecektir. Oğlan evinden gelen kadınlar bir odaya alınır, bu esnada başka bir odada gelin kız düğün için hazırlanır. Gelin, hazırlanıp oğlan tarafından gelen kadınların durduğu odaya girdiğinde başından aşağıya boyalı şekerler atılır. Görümcenin ağzına bir mendil bağlanır ve güvey gerdeğe girinceye kadar konuşmaz. Bir süre sonra mendili çıkarır ama konuşmamaya devam eder. Konuşursa çocuğun dilsiz olacağına inanılır. Daha sonra gelin, sandığı da ata sarılı olacak şekilde yanında sağdııcıyla ata biner. Gelin alma alayına kız evinden kimse katılmaz. Gelin oğlan evinin kapısına inince önünde bir oğlak kesilir. Sonrasında gelin evde gerdek odasına alınır. Bu odada kimse yoktur. Gelinin kendi evinden getirdiği kül ve mayayla damat

evindeki kül ve maya birbirine karıştırılır, aralarında anlaşmazlık olmasın inancıyla gerdek odasının kapısına sürülür. Gelin eve girdiği esnada güvey ise gelinin indiği ata binerek köyde koşturur. Bu esnada kadınlar gelini gerdek için hazırlarlar. Aynı günün akşamı düğün sahibinin evinin önünde konuklara yemek verilir. Gençler içki içerler. Davul ve zurna eşliğinde oynanır. Ertesi gün yani pazartesi günü ise duvak günüdür. Sabah kız evine el öpmeye gidilir. Sonrasında kadınlar erkek evinde duvak töreni için toplanmaya başlarlar. Bu eğlencede genç kızlar yoktur, yalnızca kadınlar bulunur. Türküler söylenip oyun oynanır (Boratav, 1984: 179-183).

Mengen’de düğün ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- İmam nikâhı kıyılırken kıza mehir verilir (K.1, K.20).
- Mehir parası yoktur (K.8).
- Mehiri damat gelin geldiği gece takar (K.14)
- İmam nikâhı kıyılırken bir adam gelinden vekâlet alır. Başka bir odada vekâlet alan adam ile damada nikâh kıyılır (K.1).
- Gelinin yatağını erkek evi hazırlar (K.1, K.8).
- Gelinin yatağını kız evi hazırlar (K.18, K.20).
- Düğün zamanı komşular düğün evine uzaktan gelen misafirlere evlerini açarlar (K.21).
- Düğün günü sabah damada damat giydirme yapılır (K.1, K.14, K.8, K.7, K.10, K.18, K.20).
- Damat giydirmede ortaya dellal yani anons edecek biri ortaya çıkar. Damadın üzeri yarım giydirilir. Ceketinin bir kolu giydirilir diğer kolu bırakılır. Dellal, “Damadın kolu geçmiyor” diye bağırır. Düğüne gelenler bahşiş verir. Bu toplanan para damat giydirme parasıdır (K.1, K.14, K.8, K.7, K.18, K.20, K.24).
- Damat giydirmede damadın şapkasına bahşiş toplanır. (K.8, K.14, K.18)
- Damat giydirme parası damada kalır. (K.8, K.14, K.24)
- Damadın omzuna kefiye (ferace) takılır (K.7).
- Gelinin ve damadın sağdıçları da birbiriyle evli karı-kocadır. (K.8, K.14, K.18, K.20, K.24, K.25).
- Damadın sağdıcı en yakın akraba veya arkadaşı olur (K.1, K.8, K.14, K.7, K.20).
- Damadın sağdıcı yeni evlenmiş samimi bir arkadaşı olur (K.24).

- Sağdıç düğün boyunca damadın yardımcısı ve destekçisidir (K.14, K.7, K.18).
- Sağdıç evli ya da bekâr olabilir (K.1, K.4).
- Düğün günü kız evinde gelin almaya gelenlere yemek verilir (K.1, K.8, K.7, K.20, K.24, K.25).
- Düğün günü damat evinde yemek çıkar (K.4, K.1, K.14, K.8, K.18, K.20, K.21, K.24, K.25).
- Düğün günü erkek evinin önünde şenlik yapılır, davul çalar (K.14, K.8, K.7, K.12, K.20).
- Düğün günü oğlan evinin önünde çalan davul, gelin eve girdikten sonra gider (K.12, K.20, K.24, K.25).
- Düğün günü damat evinin önünde yapılan şenliğe “*gelin önü*” denir (K.7).
- Gelinle beraber oğlan evine baklava ve tavuk gönderilir (K.1).
- Kız evinde yalnızca gelin almaya gelenlere yemek verilir. Asıl düğün yemeği damat evinde çıkar (K.1, K.4).
- Gelin gerdeğe gireceği zamana kadar odasına girmezdi (K.4).
- Gelinin yüzü duvaklı durur, açınca kadar damat görmez (K.1).
- Geline geldiği gün tavuk yedirilir. Bu tavuğun kemiğiyle gelin kayınpeder ile lades tutuşur (K.14).
- Damat yatsı namazına camiye gider. Buradan cemaatle birlikte eve gelir ve nikâh kıyılır (K.4).
- Düğün gecesi gelin damatla konuşmaz, söyletmelik ister (K.7, K.18, K.24).
- Gelin ailesinin evine el öpmeye giderken elinde helvayla gider (K.14).
- Gelin ailesinin evine el öpmeye en az üç gün sonra gider (K.1, K.4, K.14, K.7, K.18, K.20, K.24).
- Evlendikten sonra gelinin kocası ölürse, gelin babasının evine gitmek isterse gider, istemezse kalır (K.4, K.8).
- Evlendikten sonra gelinin kocası ölürse gelin evdeki kayınıyla evlendirilir (K.12, K.24).
- Evlendikten sonra gelinin takanağı (çocuğu) yoksa babasının evine gider. Eğer çocuğu varsa küçük kayınıyla evlendirilir (K.1).
- Kocası öldükten sonra çocuğu olsun veya olmasın damadın ailesi gelini beğeniyorsa küçük kayınıyla evlendirir (K.4).

- Düğünden sonra el öpmeye akrabalara gidilir. Herkese bohçada hediyeler götürülür (K.12, K.18).
- Düğünden sonra el öpmeye çoğunlukla altın takanlara gidilir. Gelin hediyelerini verip el öptükten sonra bahşiş alır (K.18).
- El öpmeye gidilen akrabalar elöpme parası verirler (K.12).
- Elöpmede iki el birdenöpülür. Çocukların bile eliöpülür (K.18).
- Düğünden sonra gelin bir hafta boyunca büyük küçük herkesin iki elini de öper (K.20).

3.1.2.2.6. Duvak

Düğünün ertesi günü sabahı, “duvak günü” olarak adlandırılır. Duvak töreni düğün töreninin son safhası olup yalnızca kadınların katılımıyla oluşan, geline yeni hayatında huzurlu olması; yapması ve yapmaması gereken davranışlar hakkında bilgi vermek amaçlı erkek evinde yapılan bir kutlamayı da içerisine alan bir törenden ibarettir.

Duvak günü, gelinin bekâretiyle ilgili olumlu sonucu öğrenen kayınvalide gelinine takı veyahut para takar. Kız evine de bu haberin sembolü niteliğinde bir kutu şeker gönderilir. Bunun karşılığında gelin evinden damat evine bir tepsi börek gider (Öğüt Eker, 2010: 27).

Mengen’de duvak günü âdet ve uygulamaları şu şekildedir:

- Duvak günü sabah gelin damat evindeki küçük büyük herkesin elini öper (K.20).
- Duvak sabahı evde gelin ve damat büyüklerin elini öper (K.1, K.8, K.10, K.24).
- Duvak günü sabah gelin uyanıp odasından çıktığından ilk kimi görürse ondan nefret edeceğine inanılır. Bu yüzden kaynana görünmezmiş (K.18).
- Duvak günü sabah gelin üç eteğini, fesini giyer. Başına beyaz baş örtüsünü takar. Beyaz başörtü takması “ben temizim.” demektir (K.20).
- Duvak günü sabah köyün yaşlıları gelinin yatağını kaldırmaya gelirler. Buna ‘*yatak kaldırma*’ denir (K.8, K.20).
- Gelin, oğlan evinde evin erkekleriyle, kayınpederle konuşmaz; söyletmelik ister (K.1, K.8, K.18, K.20, K.25).
- Gelin, duvak günü sabah oğlan evinde herkesle konuşamaz, utanır (K.8).

- Gelin, söyletmelik alana kadar kayınpederle konuşmaz (K.1, K.14, K.8, K.7, K.12, K.20).
- Söyletmelik olarak verilen belli bir şey yoktur. Gönlünden kopan verilir (K.1, K.4).
- Duvak günü sabah gelin oğlan evinde kalır, damat ve sağdıç kız evine el öpmeye gider (K.1, K.14, K.18, K.20, K.24).
- Duvak günü sabah damat el öpmeye gelinin ailesine gittiğinde, kaynanası yumurta yapar ve damada yedirir. Bu yumurtaya “*gaygana (kaygana)*” denir (K.20, K.18).
- Damat duvak günü el öpmeye gittiğinde kayınpederinden söyletmelik alana kadar konuşmaz (K.20, K.24).
- Damat ve sağdıç duvak günü kız evinden duvağa gelecek olan duvakçı kadınları getirir (K.1, K.18, K.24).
- Duvak günü eğlence yapılır. Bu eğlenceye sadece kadınlar katılır (K.14, K.8, K.7, K.12, K.18, K.20, K.25).
- Duvak eğlencesine kız tarafından kadınlar gelir (K.14, K.8, K.20).
- Duvak eğlencesine gelinin annesi gelmez, ayıp sayılır (K.20).
- Duvak günü oğlan evinde yemek yapılır (K.14, K.8, K.24).
- Duvak günü kızın çeyizi sergilenir (K.8, K.12, K.20).
- Duvak günü gelinin ve sağdıçının bel kısmına kuşağına nakışlı havlu koyulur (K.14).
- Duvak günü duvak serpme yapılır (K.1, K.8, K.18, K.20, K.25).
- Duvak töreninde gelinin yanında pala örtmede namaz kıldığı kadınlar olur. Üçü de bugüne özel giydirilirler (K.1).
- Duvak serpmede kullanılan duvak, damadın elinde olur. Duvağı gelin damadın elini öperek alır (K.7).
- Duvak günü gelin ve sağdıç büyük küçük herkesin elini öper (K.25).
- Gelin ve sağdıçın eline buğday verilir. Buğdayı saça saça oynarlar (K.25).
- Duvak serpmede yaşlı bir kadın “*Gelinimin adı Ezme/ Evden ve gezme/ Elden kov götürüp evin dirliğini bozma/ Gelinim gelin olursa işte dip işte bucak/ Gelinim gelin olmazsa işte evi işte nacak/ Çok yaşa gelinim çok yaşa.*” diye bir mâni okur (K.1, K.14, K.8, K.7, K.18, K.25).
- Duvak serpmede gelinin duvağı oklavayla kaldırılıp indirilir (K.8, K.7, K.25).

- Duvak serpmenin sonunda kaç çocuk istediklerine dair duvak serpme yapan kişi örneğin “*Dört kız iki oğlun olsun*” gibi dilekte bulunur (K.8, K.25).
- Duvakta okunan mâni nasihat verme amaçlıdır (K.4, K.14, K.8, K.18, K.20, K.24).
- Duvak, düğünün son günü gibidir (K.4, K.1, K.18, K.20).

3.1.3. ÖLÜM

Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm, vücut organlarının biyolojik fonksiyonlarını tamamen yitirerek insan hayatının sona ermesidir. Dünya üzerindeki bulunan tüm canlı varlıklar için ölüm bir kaçınılmazdır (Şişman, 2002: 460).

Biyolojik bir olay olan ölüm, ilkel insanlar tarafından farklı bir gözle görüşmüştür. İkel toplumlara göre insan, ruh ve vücuttan ibarettir. Beden, ruhun kalıbıdır ve uygu veya baygınlık sırasında kalıbını terk edebilir. İkel insanlar ölümü de tıpkı rüyada olduğu gibi ruhun vücudu terk etmesi olarak yorumlarlar. Öyle ki bazı kavimlerde ruhun ayrılması olduğu vücuda döneceği inancı hâkimdir ve bu sebeple ölüyü uzun süre bulunduğu yerden kaldırmazlar. Buradan anlaşıldığı üzere ölüm, ilkel toplumlar için hayatın sonu değildir. Aksine kalıbından, yani bedeninden ayrılan ruh yaşamaya devam etmektedir. İnsanlar gibi ruh da yer, içer ve acı çeker. Bu ruh anlayışı ilkel toplumlarda ölüm üzerine sayısız âdet ve inancın doğmasına sebep olmuştur. Ruh yaşayan bir varlıktır ve onun arzularını yerine getirmek, sevmediği hususlardan mümkün olduğunca kaçınmak bir ilkel için mecburiyet ve vazifedir (Acıpayamlı, 1962: 245).

İlkelerde olduğu gibi Müslüman toplumlarda ve dolayısıyla geleneksel halk kültüründe de ölümün kaçınılmaz bir son oluşu, birtakım uygulama ve ritüelleri beraberinde getirmiştir. Günümüzde ölüm haberleri camilerde salâ verilerek, belediye ya da muhtarlık hoparlörlerinden anons ettirilerek, teknolojinin de gelişmesiyle beraber telefonla veya kitle iletişim araçlarından yararlanılarak çevreye duyurulur. Ölümden hemen sonra yapılması en yaygın işlemler şunlardır: ölünün başının kibleye çevrilmesi ve gözlerinin kapatılması, ayaklarının yan yana getirilmesi, karnına bakır, bıçak, makas, demir vb. koyulması, bulunduğu odanın pencereleri açık bir şekilde aydınlatılması, ellerinin yanlara veya göbeğinin üstüne konulması ve başucunda Kur’an okunması (Aydın ve Atay, 2009: 15).

Anadolu Türklerinde ölümle ilgili inanç ve uygulamalar, değişen coğrafya ve kültür ortamından dolayı şüphesiz ağırlıklı olarak İslam dini çizgisinde şekillenmiştir. Ölümle ilgili deyim ve kavramlar İslamleştirilerek ruh, ecel, vade, ahiret, cennet, cehennem, defin, sırat köprüsü, Azrail, Mürker-Nekir vb. ad ve kavramlardan oluşmuştur (Artun, 2011: 200).

3.1.3.1. Ölüm Öncesi

Canlı yaşamında kaçınılmaz bir son olarak kabul gören ölüm hadisesi, henüz gerçekleşmeden önce belirli inanışları beraberinde getirmiştir. Bu inanışlar etrafında hem batıl hem de İslam dini etkisiyle ölümü düşündüren hadiseler, halk arasında çeşitli şekillerde yorumlanarak birtakım inanışları meydana getirmiştir.

3.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler

Bilinçaltında ölümün tedirginliğiyle yaşayan insan; hayvanların birtakım hareketlerinde, meteorolojik bazı olaylarda veya rüyalarında gördükleri bazı unsurlarda alışılmışın dışında birtakım durumlar varsa bunları hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişimlerle kaynaştırarak çoğu zaman ölümün bir ön belirtisi olarak yorumlar (Örnek, 1971: 15).

3.1.3.1.1.1. Hayvanlarla İlgili Ölüm Belirtileri

Ölümü önceden haber veren belirtilerle ilgili halk inanmalarında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer tutar. Evcil veya yabani hayvanların alışılmışın dışındaki davranışları, ulumaları, kişnemeleri, ötmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri vb. gibi durumlar yaklaşan bir ölümün ön belirtisi olarak yorumlanır. Hayvanların insanlarda bulunmayan bazı yetenekleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları, sezgileri bu tür inanmaların oluşmasında önemli etkenlerdir (Örnek, 1971: 15).

Örnek, Türk folklorunda ölüm üzerine yaptığı çalışmasında ölümün habercisi olarak görülen hayvanları şu şekilde sınıflandırmıştır:

“Evcil hayvanlar: Köpek, kedi, at, koyun, keçi, inek, öküz.

Yabanıl hayvanlar: Tavşan, tilki, kurt, çakal, yarası, yılan.

Kümes hayvanları: Horoz, tavuk, kaz.

Yabani kuşlar: Baykuş, karga, leylek.'' (1971: 15-16).

Mengen'de hayvanlarla ilgili ölüm belirtileri şu şekildedir:

- Hayvanlar çok hislidir. Kedi ve köpekler ölümü hissederler (K.1).
- Bacanda baykuş öterse evde ölen olur (K.1, K.18, K.11).
- Evin bacasında baykuş öterse bu ocak sönecek, içindekiler ölecek diye yorumlanır (K.1, K.9).
- Köpek çok ulursa ölen olur (K.1, K.17, K.18, K.19, K.11).
- Kedi çok miyavlırsa ölen olur (K.1).
- Tavşan arabanın önünden geçerse bir şey olacağına inanılır, uğursuz sayılır (K.11).

3.1.3.1.1.2. Ev, Ev Eşyası, Araç-Gereç ve Yiyeceklerle İlgili Ölüm Belirtileri

Evde veya ev eşyalarında gıcırta, kütürdeme, kırılma vb. gibi durumlar hem ölüm belirtisi hem de gelebilecek olan başka felaketlerin de habercisi olarak yorumlanmıştır. Bunların dışında gece kapının beklenmedik bir zamanda ve şekilde çalınması, tavanların gıcırdaması, cam eşyaların düşüp kırılması, geceleri evden sirke, turşu, tuz, süt, yoğurt vb. yiyeceklerin verilmesi gibi durumlar da uğursuzluk olarak görülmüş ve akabinde bir ölüm olduysa bu durum uğursuzluğa bağlanmıştır. Acıyı ve ekşiyi sembolize eden bu yiyecekler Anadolu'da "*Acı vermek acı getirir*" şeklinde de yorumlanarak bu konudaki düşünce açık bir şekilde dile getirilmiştir. Bu türden yiyecekler verilmek zorunda kalındığında veya bilinçsizce verildiğinde ise verilen şeyin üzerine kömür veya tezek koyularak uğursuzluğunun önüne geçilmeye çalışılmıştır (Örnek, 1971: 20-23).

Mengen'de ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyeceklerle ilgili ölüm belirtileri şu şekildedir:

- Gece ansızın kapı çalarsa bu hayra yorulmaz (K.1).
- Kapıların kendi kendine çarparak açılıp kapanması şeytan işidir, kötü bir şey olur (K.1).
- Evin tavanları çok çatırdadığında Azrail'in geldiğine inanılır (K.11).
- Akşam evden dışarıya soğan ve sabun verilmez, acı getirir (K.11, K.9).

3.1.3.1.1.3. Rüyayla İlgili Ölüm Belirtileri

Rüyada görülen birçok nesne, olay veya hayvan da ölümle bağdaştırılmıştır. Bu durumu rüya tabircileri, falname, rüya tabiri, yıldızname kitapları da desteklemiştir (Örnek, 1971: 25-26).

Örnek, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden derleyerek ölümle yorumlandığını tespit ettiği motifleri aşağıdaki ana başlıklar altında incelemiştir:

- Ağaç, sebze ve meyve (Soğanın söküldüğünü görmek, kara üzüm görmek, ağacın devrilmesini görmek gibi).
- Diş (Diş çektirdiği görmek, dişlerin dökülmesini görmek, ön dişin çıktığını görmek gibi).
- Hayvan (İnsanın üstüne manda çöktüğünü görmek, karayılan görmek, eve tavşan girdiğini görmek gibi).
- Kutsal kişi, kutsal kitap, ölü (Kutsal biri tarafından öleceğinin bildirilmesi, ölen birinin rüya sahibini yanına çağırması, Azrail görmek gibi).
- Baca yanması, ateş, duman (ateş veya duman görmek, bacanın yanışını görmek gibi).
- Araç-gereç (Evin önünde kazan görmek, kara yün, kara ip görmek, içinde su ısınan kazan görmek gibi).
- Evin, duvarın yıkılması (Kişinin yıkılan duvar ya da ev altında kaldığını görmek, evin orta direğinin yıkıldığını görmek gibi).
- Su (Bulanık, çamurlu su görmek, denizde boğulmak gibi).
- Gelin, düğün, şenlik (Gelin alayı görmek, evin önünde kalabalık görmek, yeniden gelinlik giydiğini görmek gibi). (1971: 26-29)

Mengen yöresinde rüyayla ilgili ölüm belirtileri şu şekildedir:

- Rüyayı iyiye yorumlarsan iyi, kötüye yorumlarsan kötülük getirir (K.9).
- Bir rüya birine anlatılacağı zaman karşındaki hayır olsun demezse o kişiye o rüya anlatılmaz (K.9).
- Rüyada kazma, kürek ve tahtayla uğraşmak ölüme yorumlanır (K.9).

- Rüyada toprakla çok uğraşırsan ölen olur (K.1).
- Rüyada ölenlerden biri görülürse onlardan hayır duası alınacağına inanılır (K.1).
- Rüyada diş çıkması ölüme yorumlanır (K.11, K.9, K.1).
- Rüyada ön dişlerinden birinin çıktığı görülürse yakınından, yan dişlerinden birinin çıktığı görülürse akrabalarından ölen olur (K.1).
- Rüyada tavşan görmek uğursuzluk getirir (K.1).
- Rüyada bulanık su görmek ölüm, hastalık gibi üzücü bir haber getirir (K.1).
- Rüyada ölen biri görülürse rüyayı gören kişiyi çağırdığı düşünülür (K.1, K.19).
- Rüyada denizde yüzdüğünü görmek ölüme yorumlanır (K.9).
- Rüyada üzüm görmek ölüme işarettir (K.9).
- Rüyada yeşil ceviz görmek ölüme yorumlanır (K.9).

3.1.3.1.1.4. Hastadaki Değişimlerle İlgili Ön Belirtiler

Hasta kişinin geçirdiği psikolojik ve fizyolojik birtakım değişimler de Anadolu'da ölümle yorumlanmıştır. Hastanın güvendiği ya da sevdiği birini görme isteği, ayağa kalkıp "Gitmem gerek." demesi, ölümden söz açması, uzaktaki akrabalarını görmek istemesi, aile üyelerinin veya sevdiklerinin başında toplanmalarını istemesi, tuhaf sesler duyduğunu ve birtakım kimseler gördüğünü söylemesi, odanın ışıkları yandığı halde ışıkların açılmasını istemesi gibi psikolojik belirtiler; bedeninin soğumaya başlaması, el ve ayaklarının ve tırnaklarının beyazlaşması, iştahının açılması veya kesilmesi, bedeninin sararması veya morarması, ağızdan köpük ya da kan gelmesi gibi fizyolojik belirtiler de ölümle bağdaştırılmıştır (Örnek, 1971: 30-32).

Mengen yöresinde hastadaki değişimlerle ilgili ölüm belirtileri ve inanışlar şu şekildedir:

- Hasta öleceği zaman nefesi değişmeye başlar (K.1, K.17).
- Hasta öleceği zaman burnunun ucu beyazlar (K.1, K.9, K.11).
- Can çekilirken ayaktan başlar. Ayaklar soğur (K.1, K.9).
- Eğer ölen kişinin içeride bir hastalığı varsa ağızdan kan gelerek veya kusarak ölür (K.1).
- Ölecek olan kişinin burun delikleri büyür (K.9).
- Ölecek olan hasta yatakta kaymaya başlar (K.9, K.11).

3.1.3.2. Ölüm Esnası

Anadolu'da bir kişinin öleceğine dair kesin kanaate varılmışsa kişinin başında Kur'an okunmaya veya okutulmaya başlanır. Hemen sağ tarafına çevrilir. Ağzına sıklıkla zezem suyu verilir. Hastaya tövbe getirilir, tekbir alınır ve ezan okunur. Ölüm gerçekleştiği zaman ölen kişinin çenesi tülbentle sıkılır. Göz kapakları açıksa kapatılır. Baş kible yönüne çevrilerek üzerine temiz bir örtü örtülür. Ölünün karnının üstüne, içine şeytan gireceği inanişıyla bıçak, makas gibi maddeler konur. Azrail ve ruhu çıksın, melekler girsin diye bulunduğu odanın pencereleri açılır. Ayak baş parmakları birbirine bağlanır ve varsa takma dişleri de ağızından alınır (Artun, 1998: 21).

Mengen'de ölüm esnasında yapılan işlemler şu şekildedir:

- Ölüm esnasında ölen kişinin başı batıya doğru çevrilir (K.1).
- Ölmeden önce kişinin başı kibleye çevrilebilir fakat öldükten sonra abdest alınmadan baş kibleye çevrilmez (K.1).
- Ölüm esnasında ölen kişi sağ tarafına çevrilirse ruhunu daha iyi teslim eder (K.1).
- Ölüm esnasında ölen kişinin gözleri açık kalmışsa kapatılmalıdır. Gözün açık kalması, gözünün arkada kaldığına inanılır (K.19)
- Bir kişinin öleceği anlaşıldığı zaman başında beklenir (K.9, K.11).
- Bir kişinin ölümü beklenirken başında Kur'an okunur (K.9, K.11).
- Ölmek üzere olan hastaya su verilir. Varsa zezem suyu verilir (K.9, K.11).

3.1.3.3. Ölüm Sonrası

Geçmiş zamanlardan beri ölüm ritüellerinde her ne kadar geleneksel unsurlar ön plana çıksa da aslında bu törenleri yönetenin dini kurallar ve din adamları olduğu söylenebilir. Ölümü düşündüren ön belirtiler, kaçınmalar, yas tutma şekilleri, ağıt yakma vb. unsurlarda geleneksel unsurların ön planda olduğu görülürken; kefenleme, yıkama, defnetme vb. işlemlerde dini unsurların ve din adamlarının rolü ortaya çıkar (Yeşil, 2014: 134).

Ölünün öteki dünyaya gönderilişine ön hazırlık aşamasındaki bazı işlemlerde ölen kişiden korkmanın tipik belirtileri yatarken, kimilerinde ise hijyenik açıdan ve dinsel geleneklerde

kaynaklı unsurların rol oynadığı görülmektedir. Genel olarak ölümden sonra yapılan işlemler ve bunlar etrafında oluşan birtakım inanmalar şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Ölünün gözleri kapatılır (Bu dünyada gözü kalmasın, çirkin ve korkunç görünmesin, içine şeytan girmesin, yıkanırken canlıymış gibi bakmasın diye).
- Ölünün çenesi bağlanır (Yıkanırken su gitmesin, ruhu yarılmasın, şeytana ifade vermesin diye).
- Baş kible yönüne çevrilir, elleri yan yana veya göbeğinin üstüne konur, ayakları yan yana getirilir (Tabuta kolay girsin, Allah'ın huzuruna düzgün gitsin diye).
- Ölünün üzerindeki kiler çıkarılır
- Yatağı değiştirilir.
- Ölünün karnına bıçak, demir, kayış, makas vb. konulur (Şişmesin, hortlamasın, günahı azalsın diye).
- Ölünün bulunduğu odanın pencereleri açılır (Ölü kokusu çıksın, ruhu çıksın, melekler içeri girsin, Azrail gitsin diye).
- Ölünün bulunduğu oda aydınlatılır.
- Ölünün başında Kur'an okunur (Örnek, 1971: 44-47).

Mengen'de ölüm sonrası uygulamalar ve inanmalar şu şekildedir:

- Ölenin başında Yasin suresi okunursa ruhunu teslim edilmesi hafif (zorluk olmadan) geçmiştir (K.1).
- Ölen kişiye abdest aldırılmadan başında Kur'an okunmaz (K.1, K.18, K.19, K.11, K.13).
- Ölen kişi henüz yıkanmamışsa yanında değil başka bir odada Kur'an okunabilir (K.9, K.13).
- Ölen kişi yıkanmadan başında Kur'an okunur ancak ruhuna bağışlanmaz (K.11).
- Ölen kişinin başı sağ tarafına çevrilir (K.1).
- Ölen kişinin çenesi bağlanır (K.1, K.19, K.18, K.11).
- Ölen kişinin ağzı sıcakken kapatılmalı, çenesi bağlanmalıdır. Beden soğuyunca kapatması zor olur (K.19).
- Ölen kişinin gözler açıksa kapatılır (K.1).
- Ölen kişinin gözleri yıkarken su kaçmasın diye kapatılır (K.1).

- Ölen kişinin gözleri açık kalmışsa gittiği yeri gördüğüne inanılır (K.1).
- Ölen kişinin gözü açık gitmişse birine hasret kaldığındandır (K.9).
- Ölen kişinin birine hasret öldüğü düşünülürse o kişinin kıyafet vb. bir eşyası ölen kişinin üstüne okuyarak koyulur. Ondan sonra gözleri kapatılır. (K.9).
- Ölen kişinin uzakta yaşayan bir yakını varsa gözü açık kalır (K.1).
- Ölen kişi gittiği yerden memnunsa gülümser (K.1).
- Ölen kişinin ayakları yan yana getirilir ve bağlanır (K.1, K.18).
- Kişinin vefat ettiği sırada başının altında yastık varsa alınır, dümdüz yatırılır (K.19).
- Ölen kişinin ellerine kına yakılır (K.9).
- Ölümün hemen ardından kişinin üzerindeki çıkarılır (K.19, K.9, K.13).
- Ölen kişinin vücudu soğumadan kıyafetleri çıkarılır ve ayakları doğu tarafına, bacakları batı tarafına gelecek şekilde yere yatırılır (K.13).
- Ölümün hemen ardından kişinin üzerindeki çıkarılmaz, yıkayıcı bu kıyafetleri keserek çıkarır (K.19, K.11, K.9, K.22).

3.1.3.3.1. Ölünün Bekletilmesi

Ölen biri mümkün olduğunca bekletilmeden, hızlı bir şekilde gömülmeye çalışılır. Kişi sabah veya gece ölmüşse aynı günün öğle namazına, öğlen ölmüşse aynı günün ikindi namazına gömülmelidir. İkindiden sonra ölenler ise akşam gömülmeyip o gece bekletilerek sabah gömülmelidir. Ancak cenaze törenine uzaktan gelip katılacak olanlar varsa böyle durumlarda ölünün bekletildiği zamanlar da vardır (Aydın ve Atay, 2009: 15). Anadolu’da ölünün bekletilme süresi ne kadar artarsa azap süresi de o kadar artacağı düşünülür. Bu sebeple mümkün olduğunca bekletilmez, vücudu iyice kokmaya başlamadan gömmeye gayret edilir. Beklediği süre ise başında Kur’an okunarak geçirilir.

Ölen kişiden ayrılan ruh henüz öbür dünyada cesetlenmediği inancıyla ölen kişinin cesedi yalnız bırakılmaz. Ceset, ruh itibariyle boş ve sahipsiz olduğu için istenilmeyen bir güç tarafından sahiplenilebilir. Bu sebeple bedeni toprağa kavuşuncaya kadar ölen kişinin yanında sürekli birisi durur ve odanın ışığı kapatılmaz (Kalafat, 2010: 374).

Ölüm olayı Türk kültür coğrafyasında çeşitli şekillerde duyurulmaktadır. Bunlardan biri, ölen kişinin ayakkabılarının kapı eşiğine koyulmasıdır. Bunları ihtiyaç sahibi birinin hayrına alıp götürmesi beklenir (Kalafat, 2010: 373).

Mengen’de ölünün bekletilmesiyle ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- Cenaze akşam olur ve sabaha kadar bekletilmesi gerekirse karnın üzerine şişmesin diye bıçak, makas vb. bir şey konur (K.1, K.19, K.11, K.9, K.13).
- Sabaha kadar cenaze evde bekletilirse camlar açılır (K.1, K.11).
- Cenaze evinde tüm evin ışıkları yanar (K.1, K.18, K.11).
- Cenaze evinde ölen kişinin ruhu dolaşır, gelir gider diye yedi gün ışıklar yanar, kapatılmaz (K.11).
- Ölünün yanında lamba yanar (K.1).
- Ölünün yanında bekleyen olur (K.1, K.19, K.18, K.11, K.9, K.13, K.22, K.23).
- Ölen kişinin bulunduğu oda soğuk, serin olmalıdır (K.18, K.19, K.13).
- Ölenin yattığı odada yere battaniye serilir ve ölen kişi bu battaniyeye yatırılır. Dümdüz olsun diye yastık vb. başka herhangi bir şey konulmaz (K.11).
- Eğer ölen kişi kalp krizinden ölürsa bekletilmesi gerekir. Çünkü kalp krizi geçirip canlananlar olur. Bu yüzden hemen gömülmez (K.1).
- Eğer uzaktan gelecek olan olursa cenaze morgda 2-3 gün bekletilir (K.1).
- Kışın ölen kişi karın içinde bekletilir (K.1).
- Ölen kişi morgda bekletilir (K.19).
- Ölen kişinin uzaktan gelecek olan yakınları varsa bir gün bekletilir (K.13).
- Ölen kişi suallerine kolay cevap verebilsin diye beyni soğumadan gömülmelidir (K.9, K.11, K.13).
- Ölü bir an önce gömülmek, toprağa kavuşmak istermiş. Bu yüzden çok bekletmek iyi değildir (K.1, K.19, K.22).
- Ölen insan ölüm esnasında gideceği yeri görmüş. Eğer iyi bir yere gidecekse ölü çabuk gömülmek istermiş. Eğer gideceği yer kötüyse gitmek istemezmiş. Tabut taşınmaz, ağırlaşmış (K.11).
- Ölü bekletildiği yerden kaldırıldıktan sonra yattığı yere bir çuval veya bir teneke buğday koyulur. Bu buğday fakir birine verilir (K.9, K.11).
- Ölü bekletildiği yerden kaldırıldıktan sonra yerine acı soğan konur (K.11).

3.1.3.3.2. Ölümün Duyurulması

Ölümün en doğal yollarla duyurulması, ölenin yakınlarının ağlaması ve ağıt yakmasıyla olur. Bunu duyan çevre komşular acıyı paylaşmaya, ilk hazırlıkları yapmak için yardımcı olmaya cenaze evine giderler. Ölüm olayının duyurulması küçük yerlerde “haber okutmak” ve eşe dosta haber vermekle yapılır. Bunun dışında camilerde salâ okutarak, gazete ilanlarıyla, belediye veya muhtarlık hoparlörleriyle de ölüm haberi duyurulmaktadır. (Örnek, 1971: 41). Günümüzde ise teknolojik gelişmelerle beraber ölüm haberi arayarak veya mesaj yoluyla doğrudan kişilere duyurulur. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla ise haber sayfalarında, sosyal medya hesaplarında paylaşılarak daha büyük kitlelere duyurulur.

Cenazenin nereye ve ne zaman defnedileceği gibi bilgiler aile üyeleri tarafından kararlaştırılır. Ölenin uzakta bulunan yakınları varsa onlara haber verilir. Ayrıca günümüzde özellikle birçok kırsal yörede cenazeye katılım sağlamak isteyenler için köy dernekleri vb. tarafından otobüs kaldırılır.

- Ölüm duyurmaya köylere haberci gider (K.1).
- Ölüm duyurma işini köyde bulunan korucular ev ev gezerek yaparlar (K.13).

3.1.3.3.3. Ölünün Yıkanması

Genellikle ölünün yıkanma esnasında çok kimse bulunmaz. Kadınları kadın yıkayıcı, erkekleri ise erkek yıkayıcı yıkar. Yıkanan alana karşı cinsten herhangi biri girmez. Yıkayan kişi meslekten yıkayıcı, hoca veya dini bütün bir kişi olmasına özen gösterilir. Meslekten biri bulunamazsa evden ya da komşulardan biri bu işi yapabilir. Büyük şehirlerde belediyeye ait Cenaze İşleri Müdürlüğüne bağlı kimseler para karşılığında yıkama işlemini yapmaktadır. Bu işlem, mezarlıkların gasilhane bölümlerinde yapılır. Küçük yerlerde ise bu iş para karşılığında da sevabına da yapılır. Ölüye gusül abdesti aldırılır ve yıkanan su ılık olur. Burun, kulak vb. delikleri abdesti bozulmasın, su kaçmasın, pislik veya akıntı çıkmasın diye pamuk ile tikanır. Bunun dışında hasta eğer hastanede vefat etmişse yıkama işlemi çoğunlukla hastanede yapılır. Ölünün gerek yıkama gerekse kefenleniş aşamasında çeşitli kokulu maddelerin yakıldığı görülür. Cesede ve kefenine çeşitli esanslar, yağlar sürülür. Ölüyü yıkamak için ihtiyaç duyulan araç-gereçler ise genel

olarak Şu Şekildedir: Kazan, maŐrapa, sabun, gülsuyu, leğen, kova, kese, havlu, terlik, tlbent, eldiven, l lifi, sır örtüsü (rnek, 1971: 49-52).

Tekirdağ'da l yıkama esnasında birtakım farklı âdetler vardır. l yıkanırken ayak ucuna bir tas unla bir fincan tuz koyulur. EĞer len kişi yaralanıp öldüyse yıkandıktan sonra yanına 40 adet rekotu konur. Gözlerine, parmak aralarına pamuk ve buhur koyulur. Kefen bıçakla biŐilir. Ölünün yıkandığı yere ibrik ve ışık koyulur. Bazı köylerde ise ölen kişi erkekse Şapkası, kadınsa eŐarby ocakta yakılır. Yakılan bu eşyanın kl yıkama suyuna atılır (Artun, 1998: 21).

l, teneŐir tahtasına kible yönünde yerleştirilir. nce taharet sonra abdest aldırılır. Ölünün vücudunda kuru yer kalmamasına zen gösterilir. Sağdan baŐlanıp sona doğru yıkanır. Ensedden baŐlanarak ölünün karnına bastırılarak l eğilip doğrultulur. Bu işlem abdest tutsun diye uygulanır. l bu Şekilde toplamda üç kez yıkanır, başı sabunlanır. Bir kaba su alınıp suya Ayete'l Kürsi, İhlas, Fatiha sureleri okunur. Bu suyla ölüye üç kere boy abdesti aldırılır ve l kurulandır. l yıkanırken takma diş, yüzük vb. ziyet eşyaları, vücudundan çıkarılacak herhangi bir cihaz varsa hepsi çıkarılır. Bazı yörelerde ölüye kına yakıldığı da olmaktadır (Köktan, 2008: 229).

Mengen'de ölen kişinin yıkanmasıyla ilgili inanış ve uygulamalar Şu Şekildedir:

- Cenazeyi yıkayıcılar yıkar (K.1, K.19, K.22).
- Cenaze yıkanırken su selası verilir (K.11, K.13).
- Erkek cenazeyi gasilhanede imamlar yıkar (K.19, K.13, K.22).
- Cenazeyi tecrübeli birisi yıkar (K.19, K.11, K.13).
- Cenaze teneŐir tahtasında yıkanır (K.1, K.13).
- Ölen kişiler eskiden evlerde yıkanırdı (K.1).
- Ölen kişiler eskiden evlerin siyatında yıkanırdı (K.19).
- Ölen kişinin yıkayıcının yanında bir kişi daha yardımcı olarak gelir (K.1, K.11, K.9).
- Yıkayıcı su tutarken yanındaki kişi ölen kişiyi döndürmeye yardım eder (K.1, K.19).
- Yıkayıcıya yardım eden kişi, ölenin yakınıdır (K.1).

- Önce ölen kişinin belden aşağısı temizlenir (K.1).
- Ölenin yıkama suyu artarsa bir yere kullanılmaz, dökülür (K.1).
- Yıkama suyu ılık olur (K.9, K.11, K.13, K.22).
- Eskiden öleni yıkamak için sular kazanlarda kaynatılırdı (K.1, K.19, K.13, K.21, K.22).
- İki tane kazan olur, birinde sıcak birinde soğuk su vardır. Bu sular ılıştırılarak ölü yıkanır (K.1, K.19, K.18).
- Abdest aldırılan suya el değmez (K.1, K.18, K.11).
- Abdest aldırılan suya el değmemesi için saplı bir kap veya ibrik kullanılır (K.1, K.18, K.13).
- Cenazenin yıkandığı yere ölen kişinin ruhu gelir su içermiş diye bir tas su konulur (K.11).
- Cenazenin yıkandığı yere ışık konur (K.9).

3.1.3.3.4. Ölünün Kefenlenmesi

Kefenleme işlemi İslâm geleneği çerçevesinde gerçekleşmektedir. Halk arasında, kişi henüz sağlıklıyken özellikle de yaşlıysa kefenini alıp bir köşeye koyar ya da bunun için kenara para ayırır (Aydın ve Atay, 2009: 15). Kefenlik bez beyaz renkte olmalıdır. Erkek kefeni gömlek, izâr, lifafe denile üç parça bezden; kadın kefeni himâr, dir, lifafe, izâr ve hırka denilen beş parça bezden oluşur (Örnek, 1971: 52-53).

“Kefenlemede ölünün boyu ölçülür, bir karış fazla olmak üzere parçalar kesilir. Boy ölçerken en uzun parça olan izar çıkartılır, bir uzun parça daha çıkarılır Sonra gömlek çıkarılmaktadır. Bezin fazlalık kısmı baş tarafa katlanır. Bas ve ayaklar komple, kefenin dışından bağlanmaktadır. Bezin kenarından alınan şeritlerle, baş, bel ve ayak taraflarına kabire koyarken kolay olması için tutulacak yer yapılmaktadır.” (Köktan, 2008: 232).

Kefenleme işleminin bitmesiyle beraber ölü gömülmeye hazırlanmış bir biçimde tabuta konulur ve cenaze namazı kılınması için musalla taşına koyulur. Tabutların üzerine genellikle yeşil renkte ve üzerinde Arapça yazılar bulunan örtüler örtülür. Bu örtüler “tabut örtüsü, cenaze örtüsü, sal örtüsü” gibi adlarla anılır. Bunun dışında ölen kişinin cinsiyetine göre tabutun üzerine giyim eşyaları konulur. Kadınsa yemeni, hırka, al renkli

örtü; erkekse şapka, sarık, ceket, havlu gibi eşyalar konur. Ölen kişinin mesleğini belirtmek içinse askerse şapka, madalya; din adamıysa sarık konur. Ölen kişi genç yaşta vefat etmiş bir kızsaa tel duvak veya çeyizinden birkaç parça konur (Örnek, 1971: 55-56).

Mengen’de kefenleme işlemleri şu şekildedir:

- Mevta kefenlenirken tekbir alınarak sarılır (K.1).
- Kefenleme yıkadıktan sonra yapılır (K.1).
- Ölen kişi yıkandığı yerde kefenlenir (K.13).
- Kefenlerken ölen kişi namaz kılan biri olduğu ve abdest aldığı için alınına, el ve ayak parmaklarının arasına pamuk konur (K.1).
- Ölen kişi gittiği yeri görecekt diye gözlerine pamuk konmaz (K.1).
- Ölen kişinin kefeninin içine çörekotu dökülür (K.1, K.9).
- Hacdan veya umreden gelmiş zenzem varsa kefene zenzem dökülür (K.1).
- Kişi ölmeden önce kefen parasını hazırlar (K.1, K.19, K.11).
- Kişi ölmeden önce kefen parasının yanında mezar kazan kişinin, onu yıkayan kişinin vb. parasını hazırlar (K.1, K.19, K.21, K.22).
- Kişi ölmeden önce yıkayan kişiye, mezar kazan kişiye, talgın (telkin) veren vb. ölüm sürecinde hakkı geçen kimselere çorap, havlu vb. hediyelik hazırlar (K.1, K.18, K.19, K.11, K.13).
- Kadınlar kefenlenirken daha fazla parça kullanılır (K.19, K.9).
- Erkek kefeni daha az parçadan oluşur (K.19).
- Kefene bıçak, makas vb. kesici aletler değildir (K.13).
- Kefen, elle yırtılarak parçalara ayrılır (K.18, K.19, K.11, K.9).
- Eğer ölen kişi doğum yaptıran bir ebeysse kefenlenirken sağ eline eldiven takılır (K.9).

3.1.3.3.5. Cenaze Namazı

İslam dini gereğince vefat eden Müslümanların cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı dört tekbirden meydana gelir. İmam, musalla taşının üzerine konulan cenazenin hemen önünde durur. Cenaze için oluşmuş olan cemaat ise imamın arkasında sıralanır (Örnek, 1971: 54). Cenazenin kadın, erkek veya çocuk oluşuna göre okunan dualar da değişir. Yalnızca

erkeklerin kıldığı cenaze namazında önemli bir amaç da helalleşmedir. Helalleşme âdeti namazı kıldırın imam tarafından cemaate sorularak yerine getirilir. İmamın cemaate üç kere “Hakkınızı helal ediyor musunuz?” şeklinde soru sorup karşılık almasıyla helalleşme işlemi tamamlanır. Örnek (1971: 55), cenaze törenindeki helalleşmeyi ölüyü aklama olarak yorumlamaktadır.

Mengen’de cenaze namazı ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- Cenaze namazı kılınan kişi erkekse, ‘*Niyet ettim er kişinin cenaze namazını kılmaya.*’ diye niyet edilir. Cenaze namazı kılınan kişi kadınsa ‘*Niyet ettim hatun kişinin namazını kılmaya*’ diye niyet edilir (K.1).
- Eskiden kadınlar cenaze namazı kılmazdı (K.1, K.13).
- Kadınlar da cenaze namazı kılabilir (K.1).
- Cenaze namazına başlanmadan önce imam mevtanın yakınlarına borcu, alacak vereceği var mı diye sorar. Borcu varsa da yoksa da haklarını helal etmeleri istenir (K.13).

3.1.3.3.6. Cenazenin Taşınması

Cenaze namazının bitirilmesinden sonra tabut omuzlara alınarak cemaatle birlikte mezarlığa götürülür. Cenaze alayına çocuklar hariç herkes katılabilir. Küçük kırsal yerleşim yerlerinde kadınların cenaze alayına katılmaları hoş karşılanmaz. Ancak büyük kentlerde artık bu geleneğin dışına çıkıldığı, kadınların da cenaze alayına katılarak mezarlığa kadar gittikleri görülmektedir (Örnek, 1971: 58). Anadolu’da bazı kimselerin cenazeyi kapıdan değil de pencereden çıkardığı görülmektedir. Cenaze mezarlığa götürülürken omuzlarda sokak sokak dolaştırılarak götürülür. Cemaat, defin işlemi bitip mezarlıktan dönerken başka bir yol izler. Bunun yapılmasındaki amaç, ölünün ruhu kabirde kalsın, gözü evinde kalmasın inanışıdır. Ayrıca ölü evine dönmek isterse yolu bulamasın, hortlamasın gibi inanışlar sebebiyle de böyle bir yol izlenmektedir (Kalafat, 2002: 94-95).

Mezarlık alanı olarak genelde yerleşim yerlerinin dışı tercih edilmiştir. Ancak köy veya ilçe gibi kimi küçük yerlerde eğer mezarlık yürüme mesafesindeyse mevtanın tabutu mezarlığa kadar omuzlarda taşınır.

Mengen’de cenaze taşınması ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- Cenaze taşınırken ölen kişinin kadın olduğunu göstermek için tabutun baş kısmına poğ, eşarp örtülür (K.1, K.18, K.11, K.13, K.21, K.22).
- Ölen kişi kızsaa tabutunun üzerine gelinlik konur (K.11).
- Ölen kişi erkekse tabutun üzerine bunu belirtmek için örtü dışında herhangi bir şey kullanılmaz (K.1).
- Cenaze taşınırken tabutun üzerine yeşil örtü örtülür (K.1, K.19, K.13, K.22).
- Cenaze mezarlığa sal ile omuzlarda götürülür (K.1, K.19, K.13, K.21).
- Tabutu komşular, akrabalar, yakınlar, sağlığı iyi olanlar taşır (K.13).

3.1.3.3.7. Gömme ve Mezarlık İşlemleri

Ölü, mezara kible doğrultusunda olacak şekilde yerleştirilerek sağ tarafı üzerine kibleye döndürülür. İmam ve cemaat oldukları yere otururlar. Ölünün ruhuna armağan etmek amacıyla Kur’an’dan sureler okunur (Aydın ve Atay, 2009: 15). Sonrasında imam mezarın başına oturur ve ölen kişinin sorgusunda cevaplarını kolaylaştırmada ona yardımcı olmak için halk deyiimiyle “tövbe talkın” okur (Örnek, 1971: 59).

Kabre konulan bir Müslüman hakkında telkin verilmesi meşru görülür. Kabre defnedilmesinden hemen sonra salih bir kimse ölünün yüzünün karşısında durur ve ona hitaben üç kere seslenir. Sonra da aşağıda Türkçe tercümesi verilen şu telkini okur:

‘Ey Osman, Ey Aişe oğlu! Hayatında inanıp devam ettirdiğin şekilde <Eşhedü en la ilahe illAllah ve enne Muhammeden resulüllah> kelime-i şahadetini zikret, şüphesiz cennet haktır, yani sabittir, cehennem haktır, öldükten sonra dirilmek haktır; kıyamet haktır, bunda şüphe yoktur. Aallah Teâlâ kabirlerde bulunanları muhakkak diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. Ve sen hatırla ki Allah Teâlâ’nın rabliğine, İslâm’ın din oluşuna, Muhammed aleyhisselâtü vesselam’ın peygamberliğine, İslam’ın din oluşuna, Muhammed aleyhisselâtü vesselam’ın peygamberliğine, Kur’an’ın rehber, Kabe’nin kible ve müminlerin kardeşler oluşuna razı bulunmuş idin. Rabbim Allah’tır. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Ona tevekkül ettim ve O büyük arş’in rabbisidir.’ (Bilmen, 2019: 307-308).

Cenazenin mezara indirilmesi esnasında ölen kişinin kadın ya da erkek oluşuna göre farklı hareket edilmektedir. Cenaze kadın olduğu takdirde dinen nikâh düşmeyen kişiler tercih edilir. Burada zaruri durumlar olmadığı sürece ölen kadının eşi dahi olsa öldüğü andan itibaren nikâhı düşmesi sebebiyle cenazeyi mezara indirme işleminde yer almamalıdır. Mezara indirilen cenazenin yüzü kibleye döndürülür. Baş ve ayaklarına bağlanan ipler çözülür. Mezara cenaze özenle yerleştirilir. Önceden hazırlanmış olan tahtalar cesedi kapatacak biçimde mezara çapraz olarak konulur (Saraç, 2017: 192). Ölünün toprağa gömüldüğü yerde ya tabuta koyulur ya da toprakla bağını kesecek battaniye vb. bir şeye sarılır (Örnek, 2020: 111). Ancak tabutla ölü gömme geleneği halk kültürümüzde parçalanarak ölme, bulaşıcı bir hastalıktan ölme vb. zaruri durumlar olmadığı sürece yoktur.

Mengen’de gömme ve mezarlık işlemleri şu şekildedir:

- Kişi sabah ölmüşse öğlen namazına defnedilir (K.1, K.11).
- Kişi öğlen ölmüşse ikindi namazına defnedilir (K.1).
- Zorunlu durumlar olmadığı sürece akşam vakitlerinde cenaze gömülmez (K.19).
- Eğer cenaze başka bir yerden geldiyse ve çok bekleyip kokmuşsa, salgın bir hastalıktan ölmüşse sabah beklenmeden gece de gömülebilir (K.1, K.19).
- Vefat eden kişi biraz soğusun, geleni gideni de görsün diye biraz bekletirler (K.19).
- Cenaze gömüldükten sonra imam cenazenin başında talgın (telkin) verir (K.1, K.19).
- Mezarı kazmacı kazar (K.1).
- Cenaze mezara tabutla konulmaz. Bulaşıcı hastalık vb. gibi bir durumdan vefat etmişse tabutla koyulur (K.13).
- Mezara koyulurken ölenin başı kibleye çevrilir (K.19, K.11, K.9).
- Ölen kişinin mezarında çok toprağı varsa arkadan ölen olacağına inanılır (K.1).
- Kadınların mezarı göğüs hizasında, erkeklerin mezarı göbek hizasında kazılmalıdır (K.1, K.19)
- Bir kişi ölümünün üzerinden 15-20 sene geçtikten sonra aynı mezarda ölen kişinin üstüne çocuğu, karısı, torunu vb. bir akrabası gömülebilir (K.1).
- Ölen kişi sağına yatırılarak gömülür (K.19, K.13).

- Ölen kişi gömülürken bütün bağlanan kuşakları çözülür (K.19)
- Mezar başları eskiden ağaçtan yapılırdı. Kadının tahtası dişli, erkeğin tahtası düz olurdu (K.13).
- Cenaze alayına kadın ve çocuklar katılmaz (K.13).

3.1.3.3.8. Cenaze Evi ve Ölü Yemeği

Cenazenin defnedilmesinin ardından cemaat, komşu, akraba vb. ölen kişinin veya ailesinin yakınları baş sağlığı dilemek, acıyı paylaşmak, ölünün yakınlarını yalnız bırakmamak amacıyla cenaze evine gelir. Anadolu'nun kimi bölgelerinde cenaze günü evde yemek verilirken kimi yerlerinde birkaç gün o evde yemek pişmez, komşular, akrabalar vb. tarafından cenaze evine yemek getirilir. Cenazenin olduğu akşam evde Kur'an okunur.

Defin töreniyle bağlantılı en eski geleneklerden biri de "ölü aşısı" geleneğidir. Aş törenini en eski dönemlerden beri din ayırımına bakılmaksızın bütün Türk toplulukları devam ettirmişlerdir. (Kalafat, 1986: 189-192). Ölü yemeği ölen kişi için tertip edilen belirli günlerde verilmektedir. Sedat Veyis Örnek ölü yemeği geleneğini öleni kişinin öbür dünyada da hayatını sürdürdüğü için yemeye ve içmeye de gereksinim duyduğu inancını açığa vuran bir âdet olarak değerlendirir. Ölü yemeği hem ölünün canı çektiği için hem de cemaatin üyeleri arasındaki kaynaşmayı, dayanışmayı sağlamak için verilmektedir. Komşuların ölü evine yemek yollamasının iki sebebi vardır: Birincisi toplumsal dayanışmanın ve komşuluk ilişkilerinin gereğidir. İkincisi ise ölen kişinin evindeki yiyecek ve içeceği bozduğu ve zehirlediği inancından ötürüdür. (Örnek, 1971: 106).

Mengen'de cenaze evindeki uygulamalar ve ölü yemeği uygulaması şu şekildedir:

- Ölü evden gittikten sonra evinde Kur'an okunur (K.1, K.18).
- Ölü evinde helva veya şeker dağıtılır (K.1, K.9, K.13).
- Ölü evinde uzaktan gelenlere mutlaka yemek verilir (K.1).
- Ölü evinde verilen yemeği yakın akrabalar veya komşular getirir (K.1, K.19, K.21, K.22).
- Ölü evinde yemek pişmez (K.19).

- Cenaze yemeği köy dernekleri tarafından düzenlenir. Köy konağında yemek verilir (K.19, K.21, K.22).
- Mezar kazanlara yemek verilir (K.1).
- Ölenin evine yedi gün yemek taşınır (K.1, K.11).
- Ölen kişi için câmide Kur'an okunur (K.1, K.18)
- Ölen kişinin evine baş sağlığına gelen kişiler şeker, çay, pirinç vb. erzak getirir (K.1).

3.1.3.3.9. Ölünün Belli Günleri Yapılan Uygulamalar

Anadolu'da ölen kişinin yemekle ve dinsel törenle anıldığı belirli günler bulunur. Bu günler genel olarak; üçüncü, yedinci, kırkıncı, elli ikinci günlerdir. Aslında bu tarz belli sayıların karşıladığı bu günler, söz konusu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel nitelikler ve onlara yüklenen anlamlardan dolayı önemsenmişlerdir (Örnek, 1971: 78).

Genellikle akşam namazı ile yatsı arasındaki süre içerisinde Kur'an okunur, ölen kişi için dualar edilir ve mevlit okutulur. Bu gecede ölü evi sahipleri genellikle yemek hazırlamaz, bu işi komşuları üstlenir. Bu gece aynı zamanda taziyeleri kabul etme zamanıdır (Artun, 2011: 208). Ölünün 3. ve 7. günlerinde de benzer uygulamalar görülür. Yemek verilir, dua edilir, helva dağıtılır. Ölünün kırkıncı günü, ölen kişi için ev sahipleri tarafından yemek verilir, mevlit okutulur ve dualar edilip kırk duası okunur.

“Ölümün elli ikinci günü yapılan işlemler, ölünün kemiklerinin etinden bugün ayrıldığı tasarımıda temellenen yaygın bir inanmaya dayanmaktadır. Halkın yaygın olan inanmasına göre, özellikle burun kemiğinin düşmesi ölüye büyük acı vermektedir.” Örneğin bir kaynak kişi bu durumu, o gün verilen yemeğin nedenini şöyle açıklamaktadır: *<Elli ikinci günü cesedin el ve burun kemikleri düşer. Burun kemiği düşerken ceset acı çeker. O gün halka verilen yemekleri, melekler, altın tabaklar içinde ölünün önüne koyarlar. Ölü, bunun sevinci ile burun kemiği düşerken verdiği acıyı duymaz. İşte bundan dolaydır ki, elli ikinci gün mevlid okutularak yemek verilir>*” (Örnek, 1971: 79). Ölünün 52. günü yapılan işlemler yine mevlit okuma, dua etme, helva dağıtma, yemek verme gibi işlemler olarak karşımıza çıkar.

Mengen’de ölümün ardından yapılan belirli gün uygulamaları şu şekildedir:

- Ölen kişinin yedisi yapılır, Kur’an okunur (K.1, K.11, K.13).
- Ölen kişinin senesi yapılır, Kur’an okunur (K.1).
- Ölen kişinin kırkı yapılır, Kur’an okutulur (K.11).
- Ölen kişinin elli ikisi yapılır, Kur’an okutulur (K.13).
- Ölen kişiye uygun bir zamanda mevlit okutulur (K.1).
- Ölü evinde ölümün hemen ardında yedi veya üç gün boyunca Kur’an okunur (K.18).

3.1.3.3.10. Yas Tutma ve Ağıt Uygulamaları

Yasla ilgili adetler ve bu adetlere bağlı işlemler, kaçınmalar; yakınına kaybeden kişiyi belli bir süre yeni durumuna alıştırmaya, acısını azaltma ve yavaş yavaş onu bu durumundan çıkarmaya yöneliktir. Dünyanın her yerinde gerek ilkel toplumlar gerekse yüksek medeniyetlerde bu amaçla uygulanan birtakım âdet ve törenler görülmektedir. Anadolu’da yas giyiminin rengi genelde siyah olmakla birlikte nadiren beyaz giyildiği de görülür. Yas belirtisi olarak kıyafetin renkleri haricinde kıyafetleri ters giyme âdetine de rastlanır (Örnek, 1971:81-83).

Türkler, yas tutma âdetlerine çok eski zamanlardan beri sahiptirler. Günümüz görülen uygulamalardan yüksek sesle üst baş yırtarak ağlama, kırk gün veya bir yıl gibi belirli bir süre yas tutma, yas döneminde gezip eğlenmeme, süslenmeme, tıraş olmama, düğün ve nişan gibi organizasyonları erteleme Orhun yazıtlarından itibaren süregelen yas geleneğinin devamı niteliğindedir (Ercan, 2002: 215).

Ağıt yakma geleneği içerisinde profesyonel ağıtçıların (eski dönemlerde ‘‘sığıtçılar’’) ağıt ve yas törenlerinde önemli bir yer işgal ettikleri görülmüştür. Ağıtlarda, ölen kişiyi övücü ifadelerle de ölüm ve ayrılık ifadelerine de yer verdiği görülür (Oğuz vd., 2013: 251). Ağıt, genellikle ölü evinde söylenmektedir. Akraba olsun ya da olmasın cenaze evine toplanan kadınlar ölünün başında toplanır. Cenaze evinde ağıt yakmaya genelde ölünün annesi, kız kardeşi ya da hanımıyla başlanır, sonrasında ağıtçı kadının veya kadınların yaktığı ağıtlarla mateme devam edilir (Saraç, 2022: 28). Ancak günümüzde Anadolu’nun kimi bölgelerinde

halen ağıtıcı kadınlar bulunurken kimi bölgelerinde ise ağıt yakma işini aile üyelerinin kendilerinin yaptığı görölmektedir.

3.1.3.3.11. Ölen Kişinin Eşyalarıyla İlgili Uygulamalar

Ölen kişinin geride kalan eşyalarıyla ilgili inanışların şekillenmesinde iki etken vardır: ölünün geri geleceği korkusu, ölünün hatırasını yaşatma isteği. Ölen kişinin özellikle ayakkabı ve kıyafetleri başkalarına verilerek veya yakılarak en kısa sürede kurtulmak istenir. Bunun sebebi ölen kişinin geri geleceği korkusudur. Ölen kişinin kıyafetlerinden özellikle şapkası ya da kuşağının asılarak saklandığı görölr. Saat, bilezik, cüzdan, kalem vb. eşyaları da yine hatıra olarak saklanan eşyaları arasındadır (Örnek, 1971: 75-77).

Mengen’de ölen kişinin eşyalarıyla ilgili yapılan uygulamalar şu şekildedir:

- Ölen kişinin yanına eşyaları gömölmez (K.1).
- Ölen kişinin eşyalarından işe yarayacak ve sağlam olanlar fakirlere dağıtılır (K.1, K.18, K.11, K.13, K.21).
- Ölrken üstünden çıkan kıyafetler yakılır (K.1).
- Kişinin öldüğü esnada üzerinde olan kıyafetleri atılır (K.13).
- Ölen kişinin eşyaları, ölenin ruhu dolandır diye evde tutulmak istenmez (K.11).
- Ölen kişinin eşyalarından eski olanlar yakılır (K.18, K.11, K.13, K.21).
- Ölen kişinin eşyalarından iyi olanları yakınları da alıp giyerler (K.19).
- Ölen kişinin saat, baston vb. eşyaları hatıra olarak saklanır. Bu eşyalar kıymetli görölr ve yüksek yerlere asılır (K.11, K.9, K.13, K.21).

3.1.3.3.12. Mezarlar ve Mezar Taşları

“İki dünya arasındaki kapı” olarak görölen mezarlar daima insanoğlunun ilgisini çekmiştir. Mezarlar, dünyadan geçip giden insanların bıraktıkları işaretlerin en önemlilerindendir. Mezar ve mezarlıklar, ölülerimizi gömdüğümüz çukurlardan ve sınırlarla çevrilmiş belli alanlardan ibaret değildir. Her bir mezar taşı, insanların fani dünyadaki varlığının geride bıraktığı son delildir (Doğan, 1999: 160).

Mengen’de mezar ve mezar taşları ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- Ölen kişinin mezarına ve ayağcuna (ayak ucuna) birer tane tahta kazık çakılır (K.1).
- Ölen kişinin öldüğü ve doğduğu tarih, yaşı, adı, isteğe göre mesleği, ruhuna Fatiha yazısı ile mezar taşında belirtilir (K.1).
- Mezarlar eskiden ağaçtan yapılırdı (K.1).
- Kadınların mezar başına çakılan tahtalar dilimli, erkeklerin ise düzdür (K.1, K.19, K.13).
- Mezarların üzerine veya başucuna bitki dikilir (K.1, K.19, K.11, K.13).
- Mezarların başına veya ayak ucuna ölen kişinin sevdiği bir meyvenin ağacı dikilir (K.13).
- Mezarlara bitkilerin veya ağaçların dikilme sebebi ölen kişinin bu bitkiler döküldükçe günahlarının döküleceği düşüncesindedir (K.1).
- Mezarın üzerine susam dikilir (K.19).
- Mezarın üzerinde çıkan otlar yolunmamalıdır. Bunların ölen kişiye şefaatçi olduğuna inanılır (K.13).

3.1.3.3.13. Mezarlık Ziyaretleri

Mezarlığın ziyaret edilmesi, ölen kişiye saygı ve vefanın bir göstergesidir. Her zaman olmasa da bayram günlerinde yakınları ölen kişilerin mezarlığı ziyarette bulunup mezarın çevresini temizlemeleri, varsa ağaç ve çiçekleri sulamaları beklenir. Bu durum aynı zamanda aile ve toplum içerisinde kaynaşma ve bir araya gelmeye de vesile olur. Mezar ziyareti için toplanan insanlar birbiriyle konuşur ve bayramlaşırlar (Doğaner, 2006: 280). Ölen kişiye ilk mezarlık ziyaretinin ne zaman ve hangi gün olacağıyla ilgili belli bir ölçüye rastlanılmamakta; ölü sahiplerinin bu konudaki düşünce, yorum ve tutumlarına göre değişmektedir (Örnek, 1971: 80).

- İlk mezar ziyareti ölünün gömüldüğü gün yapılır (K.1).
- İlk mezar ziyareti gömüldükten bir gün sonra yapılır (K.13).
- İlk mezar ziyareti öbür dünyaya varınca ayakta kalıyor diye yedi gün sonra yapılır (K.1).

- Hoca telkin verdikten sonra mezarlık ziyareti yapılmaya başlayabilir (K.19).
- İlk mezar ziyaretinin belirli bir zamanı yoktur (K.19).
- Bayramlardan bir gün önce yani arife gününde mezarlık ziyaretleri yapılır. Kuran okunur, ikram verilir (K.13).

3.2.BAYRAM KUTLAMALARI

“Bayram” kelimesi kavram olarak ilk kez Kaşgarlı Mahmud’un XI. yy.“da yazdığı “Divan”da görülür. Kaşgarlı Mahmud burada kelimenin aslının “bedhrem” olduğunu, Oğuzların kelimeyi “beyrem” olarak çevirdiklerini belirtir. Ona göre bayram, “eğlenme, gülme ve sevinme günüdür.” (Artun, 2011b:1).

Bayram, biçimleri ve kuralları geleneksel olarak belirlenmiş bir dizi gösterilerden oluşur. Bayram kutlamalarında her kültür sanat ve oyun çeşitlerini kendi göreneklerine dayalı olarak içerik, işlev ve biçim özelliklerinde çeşitlenmeler meydana getirerek kullanır. Bayramı törenlerini doğum, evlenme, ölüm gibi dönemlerin vesile olduğu törenlerden ayıran en temel özellik kutlanılmasına tüm toplumun katılması ve vesile olmasıdır. Bayramlar aynı zamanda bir toplumun ulusal kimliğini oluşturma ve sürdürmesinde kullandığı en önemli güçlerdendir. Milli ve dini duyguların, inanışların pekiştirilmesi, diri tutulması gibi işlevsel yanlarının yanı sıra topluluğun birlik ve beraberliğini sağlaması hususunda da önemli bir rol oynamaktadır (Artun, 2011: 249-250).

Günümüzde dinî bayramlarda devam eden ziyaretlerde çoğunlukla bayramlaşma, oyun ve anma kavramlarının hepsi eğlence içeriklidir. Bu bayramlarda gerçekleştirilen eğlenceler oldukça etkilidir. Hatta bazı yörelerde dinî bayramların adı, gerçekleştirilen kutlamayla anılır. Buna en belirgin örnek, Ramazan Bayramı’nın “Şeker Bayramı” olarak adlandırılmasıdır. Bu bayramda çocukların kapı kapı gezerek hep birlikte şeker toplamaları ve eve gelen misafirlere ikramlık olarak şeker ve tatlı verilmesi gibi gelenekler sebebiyle “Şeker Bayramı” ismi bayramın ikinci ismi hâline gelmiştir. Bir diğer örnek ise bayramlar esnasında yapılan kutlamaların da bayram olarak nitelenmesidir. Bu duruma örnek olabilecek bir örnek, Zonguldak Alaplı’da ve diğer pek çok yörede kutlanan “Kızlar Bayramı”dır. Kızlar bayramı, her iki dini bayramın da son günlerinde gerçekleşen bir gelenektir. Zonguldak Alaplı’da Hükümet Caddesi’nde sabah erken saatlerde toplanan kalabalık içinde bekâr kız ve erkekler birbirlerini beğenir, evlenecekleri kişileri seçerler.

Bu örnekte de görüldüğü gibi dinî bayramların İslami pratikler açısından önemi yanında kültürel ve sosyal açıdan da işlevleri bulunmaktadır (Oğuz vd., 2012: 11-12).

İslam dinin kabul eden Türkler, eski dinlerinden kalan pek çok gelenek, ayin ve inançlarını yeni dinlerine sokmayı bir şekilde başarmışlardır (İnan, 1986: 204). Eskiden yapılan tören, şenlik ve ayinler daha sonradan semâvi dinlere de girerek yeni bir nitelik kazanmıştır. Ayların, mevsimlerin, yılların düzenli geçişleri; bunlara bağlı olarak bitkilerin düzenli olarak yeşermesi ve sararması, törenleri belirli bir takvime bağlamıştır (Artun, 2011: 249-250).

Türkiye’de dinî bayramların öncesinde evlerde ve kişilerin kendi öz bakımlarında da bir hazırlık süreci vardır. Bayramdan önce “bayram temizliği” adı altında evin içi genel bir temizlikten geçirilir. Bayramlık elbiseler alınır. Yemekler ve tatlılar hazırlanır. Özellikle arife günü hamama gidilir veya evde yıkanılıp temizlenilir. Bazı yörelerde buna “bayram suyuna girmek” de denilir. Pek çok yörede arife günü arife suyu ile yıkanmanın bereket ve sağlık getireceğine inanılır (Oğuz vd., 2012: 12).

3.2.1.Dinî Bayramlar

Müslüman toplumlar için kutsal görülen, belirli kutlamalara ve ritüellere tâbi tutulan dinî bayramlar, Türk toplumu için de yüzyıllardır oldukça önemsenmiş, geleneksel kültürde yer edinmiştir.

3.2.1.1. Ramazan Bayramı

Yüzyıllardan beri her yıl Ramazan ayının bitmesiyle beraber Kurban Bayramı’ndan önce kutlanan bu dinî bayram, 3 gün sürmektedir. Bu bayrama halk arasında “Şeker Bayramı” adı da verilmektedir. Ramazan ayının son günü olan arife gününde, Anadolu’da genellikle mezarlık ziyaretleri yapılır. Ertesi günü yani bayramın birinci günü ise evde herkes sabah erkenden kalkar, erkekler bayram namazına gider. Dönüldüğünde evde ailecek bayramlaşılır ve kahvaltı yapılır. Büyüklerin elleri öpülür, harçlık alınır. Çocuklar kapı kapı bayram kutlayıp şeker toplamaya çıkar. Bayramın en büyük önemi ise akraba, eş dost ziyaretleridir.

Ramazan Bayramı, Şevval ayının ilk üç gününde kutlanmaktadır. Bu bayramın kutlamalarına günümüzde de önem verilmekte ve halkın geleneklerinde canlılığını korumaktadır. Resmî kurum ve kuruluşlar bayram günleri boyunca tatil edilir. Gençler yaşlıların ellerini öper, onların hayır dualarını alır. Büyükler ise Çocuklara para ya da ufak hediyeler verir, bu durum âdettendir. Çok yaşlılardan ziyaret beklenmez, herkes onların ellerini öpmeye gider. Ziyarete gelenlere misafirlere Ramazan Bayramı'nda şeker ikram edilir (Boratav, 1984: 206).

3.2.1.2. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı'na göre eğlence yönünden daha sönük geçer (Boratav, 1984: 207) Türklerin eski dinlerinde de etkili bir yeri olduğu görülen kurbanın biçimi ve öyküsü aslında Ortadoğu ve İslam kaynaklıdır. İslam kültüründe her yıl Kurban Bayramı'nda dinî kaynakların cins ve özellik bakımından kesilebileceği tanımlanmış hayvanların birinin kurban edilmesi benimsenmiş; böylece kurban kesen herkes dinî bir görevi yerine getirdiğine inanmıştır (Oğuz, 2019: 157).

Oğuz, kurbanı bir aile ritüeli olarak yorumlar. Bu yorumu ise Hz. İbrahim'in evlat kurban etmek üzereyken Cebrail'in yeryüzüne bir koç indirip evladı yerine onu kurban etmesi olayı üzerine yapmıştır. Oğuz'a göre bu olayda Hz. İsmail'in kurban olmaktan kurtulması demek ailenin de kurulması ve kurtulması demektir. Bu yönüyle Kurban Bayramı'nı bir aile bayramı olarak tanımlamaktadır (2019: 157).

Genellikle kurbanın birinci günü olmak üzere koç, koyun, dana vb. gibi kurban etmenin caiz olduğu hayvanlar kurban edilir. İslam dini kuralları gereği bu hayvanlarının etlerinin üçte ikisi ihtiyaç sahiplerine, kurban kesemeyenlere, komşu ve akrabaya pay edilir. Diğer günleri ise tıpkı Ramazan Bayramı'nda olduğu gibi akraba, komşu, eş dost ziyaretleri yapılır, büyüklerin elleri öpülür, harçlıklar alınır. Eğer evde kurban kesilmişse bayramlaşmak için ziyarete gelen misafirlere bu kurbanın etinden yapılan kavurma, tatlı, dolma vb. bayram için hazırlanan yiyecekler ikram edilir. Kurban Bayramı'ndaki tüm bu uygulamaların yanı sıra bazı uygulamaların artık eskide kaldığını, günümüzde yapılmadığını görmekteyiz. Kurban Bayramı'nda kurban edilecek hayvana kına yakılması, koçların kurdele ve gelin telleriyle süslenmesi, kurban kimin adına kesilecekse o kişinin

oruç tutması, kurulan bayram yerlerinde çocukların eğlenmesi gibi uygulamaların giderek zayıflamış; hemen hemen hiç görülmez hâle gelmiştir (Artun, 2011b: 3).

Mengen’de Ramazan ve Kurban Bayramı ile ilgili âdet ve uygulamalar şu şekildedir:

- Arife günlerinde mezarlık ziyareti yapılır (K.10, K.15, K.13).
- Arife günlerinde tüm köy halkı mezarlık ziyaretine gider. Burada helva dağıtılır (K.10, K.13).
- Arife günü mezarlık ziyaretinde helvanın yanında ekmek de dağıtılır. Eskiden tarlalar hep iç içe olduğu için kimsenin hakkı kimseye geçmiş olmasın diye helalleşmek amacıyla herkesin ekmeği birbirine dağıtılır (K.13).
- Arife günleri köyün hocası köydeki her eve gelerek Kur’an okur (K.15).
- Bayram akşamları çocuklara kına yakılır (K.15).
- Bayramdan önce imkân oldukça herkes yeni bir kıyafet almaya çalışır (K.15).
- Bayramlarda insanlar yeni bir şey giyemezse bile yeni bir parçadan kıyafetinin bir yerine bir yama yapar (K.15).
- Bayramlarda erkekler sabah bayram namazına gider (K.10).
- Bayram namazına gelmeyenler not alınır, namaza gelmediği için ceza olarak oluğa atılır veya para cezası verilir (K.10).
- Bayram namazı kılındıktan sonra meydanda bayramlaşma yapılır. Burada köyün en yaşlıları sıranın en başına geçer. Yaş sıralamasına göre sıraya girilir. Herkes bir büyüğünün elini öperek/tokalaşarak bayramlaşmaya başlar. Tüm kendinden büyüklerin eli yaş sırasına göre öpülür/tokalaşılır (K.10, K.15, K.13, K.22, K.23).
- Bayramlaşmada el öpme sırasına 3-4 sıra çemberler oluşturularak girilir (K.10).
- Eskiden çocuklar ve anneler köyde, babalar ise gurbetteydi. Bayram onlar için de kavuşma günü olduğu için hem bayram sevinci hem de babanın eve gelme sevinci bir arada olurdu (K.15).
- Kurban Bayramı sabahı kahvaltı hemen yapılmaz, kurban kesildikten sonra etinden kavurma yapılır. Ev halkı bu kavurmayı beraber yer (K.21).
- Eskiden Kurban Bayramı’nda kurbanı köyün hocası keserdi (K.21).
- Bayramlarda bayram çıkartma yapılır. Bayram çıkartmada yemek verilir (K.10, K.13, K.21, K.22).
- Muhtar bayramda ev ev dolaşarak bayram çıkaracakların listesini yapar (K.21).
- Bayram çıkartma için köy üçe bölünür (K.15, K.21).

- Ramazan Bayramı'nda üç gün yemek çıkar (K.15).
- Kurban Bayramı'nda dört gün bayram çıkartılır (K.15).
- Bayram yemeğini köydeki evler çıkartır. Bayram çıkartan her evde yemek yapılır (K.10).
- Bayram yemeğini herkes çıkartmak zorunda değildir. İsteyen evler çıkartır (K.15).
- Bayram yemeği yalnızca erkeklere çıkar (K.15, K.13).
- Bayram yemeği kadınlara da çıkar. Erkeklerin yemeği bittikten sonra kadınlar da bayram çıkartan evlerde yemeğe gider (K.10, K.15).
- Eskiden kadınlar bayram çıkartmaya katılmazdı (K.13).
- Bayram çıkartılan evlere gidecek olan misafirler köylerin muhtarları tarafından kurayla belirlenir (K.10, K.15, K.13, K.21).
- Bayram yemeği için kura çekileceği zaman köyün erkekleri köy meydanı veya caminin önünde toplanırlar (K.15).
- Bayram saati anons edildiğinde herkes bayram yerinde toplanır. Bayram yeri, yemek hangi mahallede çıkacaksa o mahallenin meydanıdır. Burada çift sıra olunur ve sayı alınır. Her eve eşit sayıda kişi dağıtılır (K.13).
- Eskiden bayram çıkartma kuralarına çocuklar da katılır, evlerde yemek yerlerdi (K.15).
- Eğer kurada bayram çıkaracak olan kişi kendi evine düşerse bu kişiye ceza verilir, oluğa atılır veya para cezası verilir (K.10, K.15, K.21).
- Bayram yemeği bir öğün verilir. Bu öğün genelde öğle veya ikindi öğünüdür (K.10, K.15, K.21, K.22).
- Bayram yemeği sabah ve ikindi olmak üzere iki öğün verilir (K.13).
- Bayram yemeğinde eve yemeğe gelen misafirlerle oturup yemek yemek yasaktır. Belirli cezalar verilir (K.10, K.13).
- Bayram yemeğinde eve gelen misafirlerle oturup yemek yiyen ev sahibine para cezası verilir veya çeşmenin oluğuna atılır (K.10, K.21, K.22).
- Bayram yemeğinin olmazsa olmaz yiyeceği tatlıdır. Tatlı sofraya konduğunda gelen misafirler saklar, tekrar tatlı isterler (K.10).
- Bayram yemeğinde et yemeği olmazsa olmaz yemektir (K.10).
- Bayram yemeği olarak yayla çorbası, etli patates, pilav, dolma, zeytinyağlı bir yemek, börek, tatlı, hoşaf çıkar (K.15).
- Kurbanda yedi pay ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak zorundadır (K.10, K.15).

- Kurban Bayramı'nda bayram çıkartma yemeği mümkün olduğunca kesilen kurbanın etinden yapılmaya çalışılır (K.15, K.13).
- Kurban Bayramı'nda bayram çıkararak kişi ikram olarak sofrada et bulundurursa etini pay edip dağıtmak zorunda değildir (K.13).
- Bayramlaşmaya gelenlere şeker, dolma, tatlı, helva vb. ikramlıklar verilir (K.10).
- Kurban Bayramı'nda bayramlaşmaya gelenlere kesilen kurbandan kavurma ikram edilir (K.10, K.15, K.13).

3.2.2. Millî Bayramlar

30 Ağustos Zafer Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Cumhuriyet Bayramı vb. tüm millî bayramlar şehir ve kasabalarda bir şenlik havasında kutlanır. Askeri geçitler, fener alayları vb. resmi gösterilerde geleneksel olarak karşımıza çıkan tek öge seğmenler, zeybekler vb. gibi temsilcilerinin özel kıyafetleriyle törenlere katılmalarıdır. Bu bayramlar vesilesiyle kimi yerlerde resmi gösteriler bittikten sonra, gece geç vakitlere kadar işçilerin, esnafın kendi aralarında, hükümet ya da belediye meydanında düzenledikleri eğlenceler, bu şenliklere öteki bayramların havasını katar. Eğlenceler, en çok davul zurna takımlarının katılmasıyla gerçekleşir. Anadolu kasabalarında, her yerin kendi yöresel oyunlarının oynanmasına karşın İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde toplantılara yurdun çeşitli bölgelerinden gelmiş kimseler katıldığı için ayrı ayrı kümelerin ayrı ayrı oyun gösterileriyle eğlenceler bir tür “halk oyunları festivali” görüntüsü alır. Ayrıca çayırda güreş, koşu gibi çeşitli yarışmalar düzenlenir. Bu yarışmalar daha ciddiyet gerektiren yarışmalarken bunların yanında daha çok güldürmeye yönelik yumurta yarışı, çuval yarışı, eşek koşusu vb. yarışmalar da düzenlenir (Boratav, 1984: 210). Türkiye'nin birçok ilçesinde olduğu gibi Mengen yöresinde de millî bayramlar tüm okulların saha, kapalı spor salonu vb. alanlarda toplanmasıyla kutlanır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HALK İNANIŞLARI VE BUNA BAĞLI PRATİKLER

Eski inanç sistemlerine ait olup günümüzde de aynı şekilde yaşayan birçok inanç ve pratik vardır. İnsanlar, en erken çağlardan beri her daim yaşamlarında tutunacak, güvenecek gizli bir varlık aramışlardır. Bu arayışlar ve inançlar, gökyüzündeki yıldızlar, ay, güneş, fırtına, gece, gündüz, ağaçlar, nehirler gibi bütün tabiat olgularından, korkulan ya da çekinilen varlık ve olaylardan kaynaklı olmuştur (Artun, 2006: 1).

İnanç kavramı, sözlük anlamı olarak kişi veya toplumca bir düşünce, nesne veya olgunun, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi demektir. Toplum, halk biliminin eski dinlerinden miras alarak kendi çağının şartlarına uygun bir biçimde yaşattığı yeni dininde, yaşam şartları gerektirdiği sürece yeni biçim, içerik veya anlatışlarla yeni inanışlar oluşturur. Halk bilimi konusu olarak inanışların başka bir niteliği ise din ve ahlak gibi olgular kadar kesinlik ve katılık taşımazlar. Toplumdan topluma, yerden yere değişkenlikler gösterirler (Boratav, 1984: 7).

4.1. Yatırlarla ve Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

“Yatır” kelimesi, Türkçe Sözlük’te, “*Belli bir yerde yattığına inanılan mezarı belli ölü, evliya*” (Türkçe Sözlük, 2005: 2146) şeklinde tanımlanmaktadır. Yatır ve türbe kavramlarını birbirinden ayıran belli başlı özellikler mevcuttur. Bunların başında meftunların kimlikleri gelir. Türbede bulunan meftunun kimliği bellidir. Yatırdaki meftunun kimliği ise belirsizdir. Türbede bir yapı mevcutken yatırın üzerinde herhangi bir yapı bulunmaz. Ancak ikisi de maneviyat anlamında paralellik gösterirler (Kaplan, 2021: 41).

Sıkıntıya, dara düşen insanoğlu, çeşitli isteklerde ve dileklerde bulunmak için bu tarz mekânları ziyaret ederek kurbanlar kesip adaklar adamaktadır. İnsanlar bunu yaparken yatırlardan bir şey istememekte olup kendini günahkâr olarak gördüğü için türbe veya yatırda yatan zatlar aracılığıyla Rabbinden istekte bulunmaktadır. Türbeler dinin bir parçasıyken yatırlar ise toplumun bir parçası konumundadır (Kaplan, 2021: 42).

Erman Artun, inanç merkezlerine gidiş nedenlerini şu şekilde sınıflamıştır:

1. *Çocuk sahibi olmak, doğan çocuğun ölmesini önlemek, yaramaz çocukları ıslah etmek, konuşamayan çocukların dilini açtırmak.*
2. *Evlenemeyen kızların kismetini açmak*
3. *Rızık arttırma dileği*
4. *Kayıp eşyayı bulmak*
5. *Kötü alışkanlıklardan kurtulmak*
6. *Şirinlik dileği (kısmet açma)*
7. *Askerden sağ salim dönme dileği*
8. *Yeni bir işe başlamadan kutsal zatın, duasını, rızasını alma*
9. *Doğal afetlerden korunmak (2006: 17).*

Türbe ve yatır gibi ziyaret yerlerinde yukarıda sıralanan sebeplerden dolayı birtakım ritüeller ve pratikler uygulanarak şifa dilenmektedir. Adak kesmek, çaput bağlamak, türbeye para, halı, seccade, başörtüsü vb. eşyalar bırakmak, gece türbede uyumak, belirli hastalıkları sağalttığına inanılan yatırlarda şifa dilemek bu uygulamalardan bazılarıdır (Artun, 2006: 17).

Mengen'de ziyaret yerleriyle ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

- Çocuk sahibi olmak için türbeye gidilir (K.17, K.9).
- Gidilen türbelerde kurban kesilir (K.17).
- Gidilen türbelerde uyunur (K.17).
- Mengen'de gidilen türbe, Babahızır türbesidir (K.17)
- Rahatsız olan çocuklar veya yetişkinler, konuşamayan çocuklar şifa bulmak amacıyla Güneyhisar Köyü'ndeki türbeye götürülür. Bu türbede uyurlarsa şifa bulurlar, uyumazlarsa hastalıkları geçmez (K.16).
- Hastalıklardan kurtulmak, iyileşmek için türbeye gidilir (K.20, K.9).
- Şifa bulmak için şifalı olduğuna inanılan acı sulara gidilir (K.9).

4.2. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar

Tabiat karşısında aciz kalan ve onu tam anlamıyla çözümleyemeyen insanoğlu, tabiatın birtakım mucizevî olaylarına kendince anlamlar yükleyerek doğayı çözümlenmeye çalışmıştır. Doğal doğa olayları olarak görülen ay ve güneş tutulmaları, fırtınalar, gökkuşağı, mevsimlerin değişmesi, yağmur yağması, gök gürültüsü gibi olaylar, insanoğlunda anlam arama çabasıdan dolayı farklı izlenimler uyandırarak zamanla tecrübeye dönmüş ve halk inancı şekli almıştır. Edindiği tecrübeler ve atalarından duydukları sonucu insanoğlu, hangi tabiat olayının hangi diğer olaylara zemin hazırlayacağı ile ilgili pek çok inanmayı günlük yaşamında kullanır hâle gelmiştir. (Abalı, 2011: 126-127).

Mengen'de tabiat olaylarıyla ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Romatizmalı insanların bacakları çok ağrıdığına havanın yağacağı tahmin edilirdi (K.17, K.9, K.16).
- Hava bulutlandığında yağmur yağar (K.17, K.20).
- Gökyüzünde çok yıldız varsa ertesi günü hava açık olur (K.17, K.20).
- Hava çok bunaltıcıysa yağmur yağar (K.9).
- Havalar durdukça soğursa kış çetin geçecek demektir (K.17).
- Yıldız kaydığında birinin öleceğine inanılır (K.17).
- Yıldız kaydığında dilek tutulur, şans dilenir (K.20).
- Yıldız kaydığında birinin öleceği düşünülür (K.9).
- Yağmur yağmadığında Dikmen yatırına gidilir. Kuraklığın gitmesi için yemek yapılır, kurban kesilir, dua edilir (K.17)
- Yağmur yağmadığında yağmur duası edilir (K.17, K.20).
- Şimşek çarptığında Allah korusun diye dua edilir (K.20).
- Çok dolu yağdığına dinsic diye bıçakla dolu kesilir (K.17).
- Çok dolu yağdığına dinsic diye dolu tanesi dişle kırılır (K. 16).
- Dolu kesilsin diye sacayağının tersi dolunun üzerine atılır (K.17, K.9).
- Yaz mevsimi uzun sürerse kış mevsimi de uzun sürer (K.9).

4.3. Hayvanlarla İlgili İnanç ve Uygulamalar

Hayvan kültü, çoğunlukla avcı toplumlarda görülen, hayvanla insan arasında hem dinsel hem de büyüsel anlamda çerçeve oluşturmuş bir kültürdür. Özellikle avcılık, balıkçılık, hayvancılık gibi işlerle uğraşan toplumlarda oldukça büyük bir önem kazanmış ve zaman içerisinde bu önemle beraber bir kutsiyet de kazanmıştır (Örnek, 2020: 93). Kurt, geyik, turna kuşu, at gibi hayvanlar, kutsiyeti olan hayvanlardandır. Halk anlatılarında bu hayvanlara ait birçok efsanevi anlatı da mevcuttur.

Kutsiyeti olan hayvanların yanı sıra, rastlanmasının uğursuzluk getirdiğine, dokunulmasının günah olduğuna inanılan hayvanlar da bulunmaktadır. Örneği İslam dini domuz eti yemeyi günah kılarak kesinlikle yasaklamıştır. Bazı Türk toplumlarında domuzun yanı sıra tavşan etinin de yasaklandığı görülmektedir. Tavşanın aslının kedi olduğuna, tamamen kandan ibaret olduğuna, kadınlar gibi aybaşı gördüğüne, yolda tavşan görmenin uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır (Boratav, 1984: 56-57).

Mengen'de hayvanlarla ilgili inanç ve uygulamalar şu şekildedir:

- Köpeklerin uluması uğursuzluktur. Ölümle, felaketle yorumlanır (K.17, K.20, K.9, K.16).
- Deprem olacağını köpekler hisseder (K.9, K.16).
- Gece inekler çok bağırsa deprem olur (K.17, K.16).
- Bacaya baykuş konması ve ötmesi uğursuzluk sayılır, ölüme yorumlanır (K.17, K.20, K.9, K.16).
- Kedi uğurlu hayvanlardandır. Evde de beslenir (K.17).
- Karga öterse müjdeli haber getirdiğine inanılır (K.20).
- Karganın çok ötmesi kötü haber geleceğine yorumlanır (K.16).
- Atmacanın ötmesi bir yerde leş olduğu habercisidir, iyi değildir (K.20).
- Tavşan görmek uğursuzluk getirir (K.20).
- Yolda tavşan önünü keserse uğursuzluk getirir (K.16).

4.4. Bitkilerle İlgili İnanışlar

Eski Türk inancında ağaç ve ormanın insan hayatı üzerinde etkisi olduğuna inanılırdı ve mukaddes varlıklardı. İnsanların onları memnun edip iyelerini şenlendirdikçe daha mutlu olacaklarına inanılırdı (Kalafat, 1998: 76). Türk mitolojisinde ağacın yaşam kaynağı olduğu şeklinde birçok anlatı mevcuttur. Ağaç; dünyanın, ailenin, devlet ve toplumun birlik ve beraberlik içinde yaşamasının bir sembolü hâlinedir (Sarpkaya, 2022: 72).

Tohumunun toprağa gömülmesiyle hayat bulan bitkiler, insanoğlu için ben bir umut hem de bir örnek olmuştur. Anadolu halk kültüründe bolluk bereket getirdiğine inanılan bitkilerle, ağaçlarla ilgili inanışlardan bazıları şunlardır: Çam ağaçlarındaki kozalağın fazla olduğu sene bereketli ve bolluk içinde geçer. Bereket getirmesi için eve zeytin dalı asılır. Düğünde gelinin üzerine mersin dalı atılırsa çok çocuğu olur. Mekke'den gelen hurma çekirdeği cüzdanlara ve mutfak dolaplarına bereket getirmesi için konur. Eşyaların altına bereketli olsun diye çörek otu konur. (Okuşluk Şenesen, 2011: 215-216).

Mengen'de bitkilerle ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Nazardan korunmak için çörek otu kullanılır (K.9).
- Sarımsağın kökü, nazar değdiğinde diken gibi ayağa kalkar. Bu kök nazar değmesini önler (K.9).

4.5. Eşyalarla İlgili İnanışlar

Tıpkı canlı varlıklarda olduğu gibi cansız varlıklarla ilgili de halk geleneğinde olumlu veya olumsuz varlıklara varılmıştır. Kiminin uğur getirdiği düşünülmüş ve saygı gösterilmiş kimine ise uğursuzluk inancı yüklenmiş ve pis sayılıp tikslenme söz konusu olmuştur (Boratav, 1984: 64). Örneğin bıçak bir elden başka bir ele direkt verilmez. Eğer verilirse bıçağı alan kişi ile veren kişi arasında tartışma çıkacağına inanılır. Cam eşyalar kırıldığında evden nazar çıktığına inanılır. Ayrıca kırık eşyaların evde tutulması bereketsizliğe sebep olur.

Mengen'de eşyalarla ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

- Lohusa kadının başına şeytan yanaşmasın diye süpürge dikilir (K.17).
- Bir cam eşya kırılırsa iyiye yorulur (K.17, K.9).
- Cam bir eşya kırılırsa nazar çıkar (K.20, K.9, K.16).
- Cam bir eşyanın kırılması uğursuzluk getirir (K.20, K.16).
- Seccade açık bırakılırsa üzerinde şeytan namaz kılar (K.9).
- Namaz kılınan yerde kibleye denk gelen fotoğraf olmamalıdır (K.9).
- Giden misafirin arkasından ev süpürülmesi uğursuzluk sayılır (K.20).
- Elden elde bıçak verilmez. Kişiler arasında kavga olacağına inanılır (K.20, K.9, K.16).
- Ayakkabı veya terliğin çıkarırken ters dönmesi ölüme işarettir (K.9).
- Evin eşğine oturulmaz, oturan kişi iftiraya uğrar (K.9).
- Köstekinin (hayvan postunun) üzerine oturulmaz (K.16).

4.6. Rüyalarla İlgili İnanışlar

Bilinçaltının açığa çıkan bir yansıması olarak görülen rüya çerçevesinde, pek çok toplumda insanoğlu eskiden beri birtakım inanışlar meydana çıkarmıştır. Rüyada görülen belirli semboller, hayvanlar, renkler, belirli eşyalar vb. pek çok unsur belirli çerçevelerde iyi veya kötü anlamda yorumlanarak halk arasında çeşitli inanmalara sebep olmuştur.

Mengen’de rüyalar çerçevesinde oluşan belli inanış ve unsurla şu şekildedir:

- Rüyaı iyiye yorumlarsan iyi, kötüye yorumlarsan kötülük getirir (K.9).
- Bir rüya birine anlatılacağı zaman karşındaki hayır olsun demezse o kişiye o rüya anlatılmaz (K.9).
- Rüyada dış çıkması iyi değildir (K.17).
- Rüyada yaşayan birinin ölmesi, ömrü uzayacak demektir (K.17).
- Kötü rüya herkese anlatılmaz (K.17).
- Kötü rüya akıp gitsin diye akan suya anlatılır (K.9).
- Kötü rüya gördüğünde sol tarafına dönüp üç defa tükürülür. Kötü rüya ve şeytanın şerrinden Allah’a sığınılır (K.9).
- Güzel olan rüya herkese söylenmez (K.9).
- Rüyada bulanık su görmek hayra yorulmaz (K.17).

- Rüyada pırıl pırıl akan su görmek hayra yorulur (K.17).
- Rüyada beyaz renk görmek iyiye yorumlanır (K.17).
- Rüyada beyaz renk görmek hayra yorulmaz (K.20, K.16).
- Rüyada beyaz renk görmek ölüme yorumlanır (K.16).
- Rüyada siyah renk görmek kötüye yorumlanır (K.17).
- Sabah namazından sonra görülen rüya şeytan işidir (K.9).
- Rüyada kız çocuğu görmek, hayırlı bir haberdır (K.17).
- Kız çocuğu görmek, kızgın haber gelecek demektir (K.9).
- Rüyada altın görmek, sıkıntı olarak yorumlanır (K.20).
- Rüyada ölü görmek öleceğine yorumlanır (K.20).
- Rüyada ölen birini görmek ömrünün uzayacağına işaret edilir (K.9, K.16).
- Rüyada ölüye bir şey vermek ömründen gideceğine işarettir (K.9).
- Rüyada yaşlı adam görmek hayra yorumlanır (K.20).
- Çifte sürülen hayvanın rüyada görülmesi iyi sayılmaz (K.20).
- Rüyada kan görmek, kavuşuk (birine kavuşacak) demektir (K.16, K.20).
- Rüyada yeşil görmek hayra yorumlanır (K.16, K.20).
- Rüyada yılan görmek düşmana işaret eder (K.16).

4.7. Vakitlerle İlgili İnanışlar

Eski zamanlarda Türkler, göçebe hayatı benimsedikleri için zaman kavramı üzerinde pek durmamışlardır. Bu sebeple şu an kullanmakta olduğumuz haftanın günlerinin isimleri, yabancı milletlerden alınmıştır. İlk dönemlerde Şamanizm etkisinde günler etrafında, günümüzde olduğu gibi uğurlu-uğursuz kavramı oluşmuştur. Bunda Türklerin günlük hayatlarındaki tecrübeleri etkili olmuştur. İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte özellikle cuma günleri kutsal kabul edilmiş, Türk kültüründeki önemini değiştirmiştir (Alptekin vd., 2017: 324).

Mengen'de vakitler etrafında oluşan inanışlar şu şekildedir:

- Cuma günü ev süpürülmez (K.17, K.20, K.9)
- Perşembe günleri ev süpürülmez, melekler yerde olur ve kanatlarını sererler (K.9).
- Cenaze çıkan ev süpürülmez, arkasından başka ölen olur (K.17).

- Cuma günleri mübarek günlerdir (K.17)
- Ramazan aylarının günleri mübarek günlerdir K.17).
- Keraat vakti ikindi ve akşam arası uyunmaz, ömür kısılır (K.9, K.16).
- Geceleri tırnak kesilmez, cuma günleri kesmek sevaptır (K.9, K.16).
- Gece vakti sakız çiğnenmez. Çiğnenirse ölü eti çiğnenmiş gibi yorumlanır (K.16).
- Akşamları ve cuma günleri tırnak kesilmez (K.20).
- Gece vakti dışarı çıkılmaz, üç harfliler olur (K.20, K.9).
- Gece vakti kül dökülmez (K.16).
- Gece vakti çöp atılmaz (K.16).
- Gece vakti dışarıya idrar yapılmaz, kişi üç harfliler tarafından rahatsız edilir (K.16).

4.8. Olağanüstü Varlıklarla İlgili İnanışlar

Halk geleneğinde, birtakım olağanüstü halleriyle insanların yaşamına etki eden esrarlı yaratıkların var olduğuna inanılır. Halk arasında bu varlıkları bütün çeşitleriyle adlandırmak için genellikle “cin” kelimesi tercih edilir. Cinlerin kadın ve erkek cinsleri olduğuna, çeşitli dinlere mensup olduklarına, tıpkı insanlar gibi toplum halinde yaşadıklarına, yönetim altında tutulduklarına inanılır. Halk inancına göre bu varlıklar insanoğlunun aksine tüm işlerini gece yaparlar, sabah ezanı veya horoz sesi duyduklarında dağılıp kendi konaklarına çekilirler. Değirmenler, terk edilmiş evler, hamamlar, mezarlıklar onların oturdukları ve eğlendikleri yerlerdir (Boratav, 1984: 74-75).

Mengen’de olağanüstü varlıklarla ilgili inanmalar şu şekildedir:

- Bazı hastalıklarda cin çarptığına inanılır. Bu hastalıklar yedi kere Felak ve Nas suresi okunarak tedavi edilmeye çalışılır (K.17).
- Geceleri ekmek kırığı dökülmez, üç harfliler musallat olur (K.17).
- Ekmek kırığına basan kişi çarpılır (K.20).
- Evde yemeklerin üstü açık bırakılmaz, şeytan yer (K.20).
- Gece yarısı küle basılmaz, kül dökülmez (K.20, K.9).
- Gece yarısı çalının yanına yaklaşılmaz (K.20).
- Gece vakti dışarı çıkılmaz, üç harfliler olur (K.20, K.9).

- Gece vakti evlerin saçaklarına yanaşılmaz, buralarda üç harfliler olur (K.20).
- Ateşe idrar yapılırsa üç harfliler musallat olur (K.9).

4.9. Nazarla İlgili İnanışlar

Dilimize Arapçadan geçen “bakış” anlamındaki nazar kelimesi, Türkçede kimi insanların bakışlarında zararlı bir gücün bulunması ve bu nitelikleriyle bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir duruma yol açması anlamını almıştır. Herhangi bir zararlı olayla karşılaştığında böyle bir sebebe yüklendiği zaman “nazar değdi” deyimini kullanılır (Artun, 2011: 312).

Mengen’de nazarla ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

- Düğün zamanı nazar değmesin diye damadın cebine çıra veya kahve tanesi konur (K.17).
- Çabuk nazar değen insanın yıldızı düşük olduğuna inanılır (K.16).
- Kötü gözle bakan, maşallah demeyen insanın nazarı değer (K.9).
- Nazardan korunmak için çörek otu kullanılır (K.9).
- Nazar insanı hem öldürür hem diriltir denir (K.16).
- Sarımsağın kökü, nazar değdiğinde diken gibi ayağa kalkar. Bu kök nazar değmesini önler (K.9).
- Nazardan korunmak için kurşun döktürülür (K.16, K.17, K.20).
- Nazar değen kişiye muska yazdırılır (K.9).
- Nazardan korunmak için nazar boncuğu takılır (K.17, K.20, K.9).
- Felak ve Nas sureleri nazardan korunmak için okunur (K.20, K.9, K.16).
- Nazar değen kişi okutulur (K.16).

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALK MUTFAĞI VE AŞÇILIK GELENEĞİ

5.1. HALK MUTFAĞI

Halk kültürünün en önemli ve işlevsel parçalarından biri, şüphesiz ki halk mutfağıdır. Yüzyıllardan beri halkın damak tadı, yörede yetişen yiyecek çeşitliliği, yiyecekleri muhafaza etme ve yetiştirme koşulları vb. unsurlar sebebiyle Türk kültüründe yöreden yöreye çeşitlenen, belirli yörelere has yiyecekler oluşmuştur.

Türk halk mutfağı, eski Türklerden gelen tarım ve hayvancılığa bağlı gelişimini, Anadolu coğrafyasının çeşitliliği ile zenginleştirmiştir. Öte yandan İslâmiyet ve saray mutfaklarının etkisi, Türk mutfağının kendine özgü bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur. Mengen halk mutfağı ise, Batı Karadeniz bölgesinin coğrafi özelliklerini, İslamiyet'in getirdiği dinî yapıyı ve elverdiği ölçüde saray mutfağını da içine alarak eski Türk mutfağının bir devamı olmuştur. Bolu Mengen bölgesinde yemek kültürü, köyden köye komşuluk bağlarının kesintisiz zinciri ile yayılmıştır. Bu durum toplu olarak yenilen yemekleri, kendine has gelenek, töre ve âdetleri de beraberinde getirmiştir. Mengen ve köylerinde, yeme içme kültürü adı altında ne kadar bireysel farklılıklar gözlemlense de temelinde bulunan kültürel benzerlik, bireysel farklılıkları ortadan kaldırır (Yalçın Çelik, 2010: 128-129).

Mengen'de özellikle teknolojinin sınırlı olduğu zamanlarda buzdolabı vb. eşyalara ulaşım sınırlıyken yiyecekleri muhafaza etme şekilleri, beslenme şekilleri, mutfakta kullanılan araç-gereçler vb. şu şekildedir:

- Düğünlerde yemeklerin yapılması için aşçı tutulur (K.10, K.13, K.26).
- Düğünlerde yemekler büyük kazanlarda pişer (K.10, K.26).
- Düğün yemeği yapmak için bir hayvan kesilir (K.26).
- Düğün yemeğine börek yapılır, yufkalar açılır (K.26).
- Düğünlerde öğlen ve akşam olmak üzere iki öğün yemek verilir (K.13).
- Düğünlerde yere büyük köy sofraları kurulur. Bu sofralar minimum 10 kişilik olur (K.10).
- Süzekli, pirinç vb. yiyecekleri yıkamak için kullanılan âlettir (K.10).

- Dügün yemeklerinin servisi büyük kepçelerle yapılır (K.10).
- Servis yapılan kepçeler eskiden çelik değil, ağaçtandı (K.13).
- Dügün derneklerde içecek olarak ayran yapılır. Bu ayranlar oluklarda muhafaza edilir (K.10).
- Dügünler genelde içkili olduğu için içkilerin yanına meze yapılır (K.10, K.26).
- Dügünlerde arnavut ciğeri, patates kızartması, patlıcan kızartması meze olarak ikram edilir (K.10).
- Eskiden günlük tüketim için yapılan içecek genellikle hoşaftı (K.10).
- Yiyecekler muhafaza edilirken bakır kaplardan boşaltılır. Dolap olmadığı için serin yerlerde muhafaza edilir (K.10).
- Eskiden buzdolabı olmadığı için sıcak havalarda yemekler büyük kapların içine konularak dışarıda suların, olukların içinde muhafaza edilirdi (K.10).
- Eskiden yemekler köy ocaklarında pişirilirdi (K.10).
- Yemekler bakır tencerelerde pişirilir (K.10, K.13).
- Bakır tencerelerin bakımına özen gösterilmelidir. Bakırın kalayı gittiğinde insanı zehirleyebilir. Bu tencerelerde yemek bekletilmez (K.13).
- Yemekler sacayağı üzerinde pişirilir (K.10, K.13, K.26).
- Sacayakları kullanıldıktan sonra ocakların üzerindeki çivilere asılarak ortadan kaldırılır (K.13).
- Eskiden yemek servisleri kişi başı yapılmazdı. Büyük tepsilerde büyük alüminyum tabaklara 3-4 çeşit yemek konur, herkes ortadan yerdi (K.13).
- Eskiden en çok tüketilen ekmek türü bazlamadır. Bazlama ocakta toprak sac üzerinde pişirilir (K.10, K.13, K.26).
- Ocakta çok ateş yandığında kalan külde kül kömeci yapılır (K.26).
- Bazlamayı toprak sac üzerinde kadınlar pişirir (K.10).
- Bazlamalar tüketilmeden bir gün önce pişirilip hazırlanmış olur (K.10).
- Mısır unundan cızlama yapılır. Bu da bir ekmek türü gibi tüketilir (K.26).
- Somun vb. ekmekler köy içindeki ortak fırınlarda pişirilir (K.10, K.13, K.26).
- Fırınlarda içli ekmekler yapılır. Bu ekmeklerin iç harcı ot, peynir olur (K.13).
- Sabah, öğle, akşam olmak üzere günde üç öğün yemek yenir (K.10, K.13, K.26).
- Yemekler günlük olarak pişirilir, çok fazla artacak şekilde yemek yapılmazdı (K.13, K.26).

- Günlük artan yemekler, akama tktlecekse tel dolaplarda muhafaza edilir. Bu tel dolaplar güneş almaz, sinek vb. böcekten yiyecekleri korur (K.13).
- Günlük artan yemekler km dars çok soğuk olduğu için darda muhafaza edilir (K.26).
- Yoğurtlar güneş görmeyen serin yerlerde muhafaza edilir (K.13).
- Sabah kahvaltsnda çorba içilir (K.10, K.13, K.26).
- Ara oğunlerde insanlarda hayvanlarının baını beklerken, tarlada i yaparken peynir ekmek tktir (K.13).
- Oğlen yemeğinde et türü yemek, çorba, pilav gibi yiyecekler tktilir (K.10).
- Oğle yemeğinde sebze ağırlıklı yemekler yapılır (K.26).
- Oğlen yemeğinde çorba, sulu yemek gibi iki çeşit yemek tktilir (K.13).
- Akam yemeğinde oğleden kalan yemek tktilir (K.10).
- Akam yemeğinde kızartma vb. yiyecekler tktilir (K.13).
- Dede, büyükanne, torunlar, gelinler, oğullar vb. büyük aileler halinde yaşanan evlerde kadınlar ayrı erkekler ayrı yemek yer (K.10).
- Büyük aileler halinde yaşanan evlerde yemeği önce erkekler yer (K.26).
- Büyük aileler halinde yaşanan evlerde önce büyükler yemek yer (K.10, K.13).
- Su isteyen iki kiiden ilk önce büyük olana su ikram edilir (K.10, K.13, K.26).
- Sütten peynir, yoğurt gibi ürünler yapılır (K.10, K.13).
- Süt kaynadktan sonra el yakmayacak derecede sıcaklığa ulaşınca içine maya katılır, yoğurt elde edilir (K.10, K.13).
- Yoğurt muhafaza edilirken bozulmaması ve güzel kokmas için saklanan kabın altına örtüyle saman veya kekik koyulur (K.10).
- Yoğurtlar kalaylı bakır tencerelerde muhafaza edilir (K.13).
- Sütten köy peyniri elde edilir. Köy peynirine hayvan mayas katılır. Bu maya süte koyulur. Süt kaynatlmadan hayvandan sağılır sağılmaz scağıyla peynir mayalanr. Peynir sütün içinden çıkarılmadan önce ocağa konur. El dayanacak şekilde ocakta ısıta ısıta peynir elle toplanır (K.10, K.13, K.26).
- Peynir çıktıktan sonra kalan süt kaynatılarak ‘‘nor (lor) peyniri’’ elde edilir (K.13).
- Peynirler salamura şeklinde muhafaza edilir. Peynirden çıkan su tuz ile kartırlır, toprak testilerin içine peynirle birlikte konur (K.13).
- Sütten pirinç orbas yapılır (K.10).

- Sütten tereyağı elde edilir (K.10, K.13, K.26).
- Sütten sütlac ve keşkül tatlıları yapılır (K.13).
- Tereyağı yayıkla dövülerek elde edilir. Yağı alındıktan sonra kalan sulu kısımdan ise keş elde edilir (K.10, K.13, K.26).
- Yağ olarak genellikle ayçiçeği yağı kullanılır (K.10, K.13).
- Yoğurttan yoğurt çorbası elde edilir (K.10, K.13).
- Etten çoğunlukla patatesli kebab yemekleri yapılırdı (K.10).
- Buğday, arpa, yeşil mercimek, mısır, kaplıca yetişen bakliyat ve tahıl ürünleridir (K.10, K.13, K.26).
- Buğday ve mısır öğütülerek un elde edilir (K.26).
- Yetiştirilen sebzeler fasulye, dolmalık kabak, patates, tatlı kabak gibi sebzelerdir (K.13).
- Kaplıca erken ekilir, geç olur. Kabuklu bir tahıl ürünüdür. Kabuğun içinden çıkan taneler buğday tanesine benzer (K.10).
- Kaplıca ve buğdayın karışımından “*garıklı ekmek*” denilen ekmekler elde edilir (K.10).
- Buğdaydan buğday ekmeği, gözleme yapılır (K.10).
- Buğdaydan bulgur elde edilir, pilavı yapılır (K.10).
- Eskiden daha çok ayçiçeği yağı kullanılırdı (K.10).
- Gelineli bitkisi evlerde yeşillik olarak tüketilen bir yabani ottur (K.10).
- Ebegümece, efelek, yağlı mancar, kedi cırmığı, kara sirken, pazı yaprağı, ak sirken tüketilen yabani otlardır (K.26).
- Kaldırık otu, mısır unundan iç yapılarak sarılıp dolma yapılan yabani bir ottur. Genellikle dağlardan toplanır (K.13).
- Eskiden baharat yoktu (K.10, K.13, K.26).
- Baharat olmadığı için yemekler sarımsak, yağ, salça, soğan ile lezzetlendirilir (K.13, K.26).
- Yoğurtlu çorba en çok tüketilen çorbalardandır. Soğuk olarak tüketilir (K.10, K.26).
- Pirinç çorbası, nişasta çorbası, ovmaç çorbası, mısır çorbası en çok tüketilen çorbalardır (K.26).
- Düğünlerde düğün çorbası yapılır (K.13, K.26).
- Hamurdan elde edilen tatlı, tulumba ve lokma tatlısıdır (K.10).

- Hamurdan sarı burma tatlısı yapılır (K.26).
- Revani tatlısı en çok yapılan tatlılardandır (K.10, K.13).
- Un helvası ve irmik tatlısı en çok tüketilen tatlılardır (K.10, K.13).
- Yaz mevsimlerinde sebzelerden kabak, patates, fasulye gibi sebzelerin yemekleri yapılır (K.13).
- Fasulyeden tuzlu suda kaynatılarak salamura yapılır. Bu salamuralar konserve olarak kış için saklanır (K.10, K.13).
- Kuru fasulye, mercimek, bulgur, kabuk bakla gibi yiyecekler kış için saklanır (K.10).
- Domatesler yaz mevsiminde toplanır, kışın tüketmek için suyun içine aspirin atılır, kaplara domateslerle beraber konur. Bu karışım domatesleri bozmaz, muhafaza edilmesini sağlar (K.10).
- Soğan, patates gibi sebzeler kış için kuyularda muhafaza edilerek saklanır (K.13).
- Kış için kaldırık yaprağı kurutulur (K.26).
- Kış için meyveler saman içinde saklanır (K.13).
- Kış için meyveler evin tavan arasında saklanır (K.26).
- Kış için meyve ve sebzeler eğer çok fazlaysa ağaçların üzerine kulübe yapılarak bu ağaçlarda saklanır. Eğrelti otları bu kulübelerin etrafına sarılır (K.26).
- Kış için kuyularda meyve olarak elma saklanır (K.10).
- Kış için “alışka” denilen eriştinin büyüğü olacak şekilde hamur kesilir, makarna olarak hazırlanır (K.13).
- Hamurdan erişte, alışka kesilir (K.26).
- Kedibatmaz ve höşmerim yöresel yemeklerdendir (K.26).
- Armut kış için muhafaza edilmeye uygun olmadığından hoşafı yapılarak tüketilir (K.10).
- Etler kurutulur, kış için evlerde saklanır (K.10).
- Kavurma yapılır, iç yağıyla beraber salamura gibi yapılır ve bu şekilde toprak kaptan geniş ağızlı testilerin içine konur ve ağızları hamurla kapatılır. Kış için muhafaza edilir (K.10, K.13).
- Kış için yemek hazırlıklarında, düğün yemeği hazırlıklarında, bahçeden mahsul toplandığında kadınlar arasında imece yapılırdı (K.10, K.13, K.26).
- Kızamık şekeri ve suyla içmek için şerbet elde edilirdi (K.10, K.26).

- Eskiden pirinç çok fazla bulunamazdı. Bir kilo pirinci bulgur ile karıştırarak “*ala pilav*” denilen pilav elde edilir ve tüketilirdi (K.13).
- Elma, armut, erik gibi meyvelerin hoşafı yapılır. Bu meyveler yıkanır, suya atıp şeker verilerek kaynatılır (K.10).
- Meyveler kurutulur, hoşafı yapılır (K.13, K.26).
- Turşu suyu hastalıkların tedavisi için kullanılır (K.10).
- Mantarlar kızartılarak, çorbası yapılarak tüketilir (K.10, K.26).
- Köyden birinin hayvanı rahatsızlandığında bu hayvan kesilir, yardım olsun diye köy halkı bu hayvanın etinden satın alır. Hayvanın sahibi olan kişi sattığı etin parasıyla kendine yeni bir hayvan alır (K.13)
- İçecekler bakır saplı taslarda içilir (K.13).
- Balık vb. deniz ürünlerine ulaşım çok kısıtlı olduğu için eskiden çok tüketilmemiştir (K.13, K.10).
- Eskiden her evin en az on tane hindisi, kazı olurdu. Bu hayvanlar beslenir, kesilir. Ev halkı kendisi tüketir veya misafiri için keser (K.26).
- Kaz etinden çıkan yağına “*sirit*” denir. Bu yağ ile yufkalar açılır (K.26)

Eskiden Mengen’de halk geçimini daha çok reñberlikle sağladığı için tükettiği ürünler de çoğunlukla tarla mahsulleri olmuştur. Hayvansal gıdalardan en çok süttten yararlanılmış; tatlılar, yoğurtlar, peynirler, çorbalar elde edilerek tüketilmiştir. Yiyecekleri muhafaza etmek zor olduğu için genellikle bir öğünde tüketilecek kadar yemek yapılmaya çalışılmış, yemekler arttırılmamaya özen gösterilmiştir. Saklanmak zorunda olan yiyecekler ise ya tel dolaplarda ya da yaz aylarında ise büyük oluklarda suların içinde muhafaza edilmiştir. Kış için kışlık yemek saklamak da oldukça zor olduğundan çok fazla besin saklanamamıştır. Etler kavurma şekline getirilip salamurası yapılmış ve toprak testilerle muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Meyve ürünleri ya kurutulur ya da evlerin tavan aralarında, kuyularda muhafaza edilerek kışa saklanmıştır. Sebzeler ise daha çok salamura şekline getirilerek muhafaza edilmiştir.

5.2. AŞÇILIK GELENEĞİ

Mengen yöresi için aşçılık, yüzyıllardan beri ata mesleği olarak varlığını sürdüren değerli mesleklerden biridir. Öyle ki Mengen denildiğinde akla ilk gelen aşçılar olmuş, aşçılık

mesleği âdeta Mengen'in simgesi haline gelmiştir. Kentin Türkiye ve dünya çapında kazandırmış olduğu binlerce aşçı günümüzde de bu mesleği icra etmeye devam etmektedir. 1981 yılından bu yana hemen hemen her yıl düzenlenen Aşçılar Festivali ile Mengen kapılarını turizme açmakta, aynı zamanda aşçılık mesleği de tanıtılarak yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Kültürlerin buluşma noktası olan İstanbul, mutfak kültüründe de şüphesiz en zengin kentlerdendir. Eski zamanlardan beri İstanbul saray ve konaklarında Mengenli aşçılar sanatlarını icrâ etmiş; Dersaadet'te çalışırken köylerinden kopup usta-çırak ilişkisi usulüyle aşçı olarak yetişmişlerdir. Padişah ve sadrazamların aşçılığını yapmışlar, sultanların aşçısı olarak nam salmışlardır. Dolayısıyla Mengen aşçılık geleneğinin başlangıç noktası da İstanbul şehridir denilebilir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı devlet arşivlerindeki Mengen aşçılık geleneği vesikaları, aşçılık sanatının önemli belgelerindedir (Tatlı, 2020: 25-27).

Osmanlı döneminin hemen ardından Cumhuriyet dönemine geldiğinde de yine aşçılık sahasından Mengenli aşçılar boy göstermeye devam etmiş, pek çok önemli devlet adamının aşçılığı bilhassa Mengenli aşçılar yapmıştır.

5.2.1. Yöresel Yemekler

Yüzyıllardır mutfağıyla ve aşçılarıyla ünlenen Bolu Mengen yöresine ait yöresel olduğu tespit edilen yemeklerin tarifleri aşağıda sunulmuştur.

5.2.1.1. Kedi Batmaz

Malzemeler

- 3 su bardağı su
- 3 su bardağı un
- 1 kaşık ayçiçeği yağı
- Tavuk ciğeri veya kaz ciğeri
- Yağ
- Biber
- Tercihe göre pekmez

Hazırlanışı

Un, su, yağ ve tuz kulak memesi kıvamına gelene kadar kısık ateşte pişirilir. Elde edilen hamur yemek kaşığı yardımıyla lokma lokma dökülür. Bir kat hamur döküldükten sonra üzerine yağda kavrularak hazırlanan tavuk ciğeri veya kaz ciğeri serpilir. Kat kat tüm malzeme döküldükten sonra son kata tavuk ciğeri üzerine biber koyulur. Tercih edilirse bu malzemelerin arasına pekmez de eklenebilir (K.13).

5.2.1.2. Etli Güveç

Malzemeler

- 1 adet kuru soğan
- 100 gram sarımsak
- 500 gram kuzu eti
- 1 kilogram fasulye
- 1 adet patlıcan
- 1 adet kabak
- 2 adet patates
- 2 adet domates
- Sivri biber
- Yağ
- Tuz
- İsteğe göre pul biber

Hazırlanışı

Toprak güveç içerisinde küp küp doğranmış soğan ve sarımsaklar yağda kavrulur. Üzerine kuzu eti, fasulye ve patates ilave edilerek kavrulmaya devam edilir. Uzun uzun doğranan kabak, patlıcan ve büyük parçalar halinde doğranan domatesler de ilave edilerek pişirmeye devam edilir. Daha sonra güveç fırına alınır ve burada pişirmeye devam edilir (K.13).

Güveç yemekleri yörede genellikle sobaların kuzineleri veya büyük fırınlarda pişirilmekte olup ev tipi fırınlarda da pişirme tercih edilmiştir. Ev tipi fırında 250-300 derece sıcaklıkla yarım saat kadar pişirilir.

5.2.1.3. Kaldırık Dolması

Malzemeler

- Yarım kilogram buğday unu

- 3 veya 4 kaşık mısır unu
- 1 adet soğan
- 1 su bardağı süt
- 1 adet yumurta
- Kabartma tozu
- Tuz

Hazırlanışı

Tüm malzemeler akışkan bir hamur kıvamına gelecek şekilde iç hazırlanır. Hazırlanan iç malzeme dağlardan toplanıp kurutulan, yörede ‘‘*kaldırık/galduruk*’’ adı verilen yaprakların içine sarılır. Bu yapraklar sarılmadan önce suda haşlanarak yumuşatılır. Suyu süzülen yapraklara iç harç eklenerek yaprak sarması şeklinde sarılır. Sarılan dolmalar tencereye yerleştirilerek üzerini biraz geçecek şekilde su ilave edilir ve su çekilene kadar dolmalar pişirilir. Pişirilen dolmalar üzerine soğan kavrularak servis edilir. İsteğe göre soğanların üzerine sarımsaklı yoğurt da ilave edilebilir (K.9).

5.2.1.4. Höşmerim

Malzemeler

- 3 yemek kaşığı buğday unu
- 3 yemek kaşığı mısır unu
- Yarım litre süt
- 1 çay bardağı yağ
- Tereyağı veya tercihe göre süt üzeri
- Tuz
- Şeker

Hazırlanışı

Tüm malzemeler karıştırılarak elde edilen hamur tavaya alınıp alt üst çevrilerek kızartılır. Servis edilirken tercihen üzerine şeker ilave edilir. Şeker ilave edilmeden de tüketilebilir (K.9).

5.2.1.5. Cevizli Kömeç

Malzemeler

- 2 adet yumurta
- 1 kilogram un

- 1 veya 2 bardak süt
- Maya veya kabartma tozu
- 2 adet kuru soğan
- Ceviz içi
- Yağ

Hazırlanışı

Yumurta, un, süt, maya veya kabartma tozu ve tuzun karıştırılmasıyla elde edilen hamur, pazılara ayrılır. Ayrılan pazılar tek tek açılır. En alttaki hamur daha büyük açılır. Her katta hamurun ortasına kuru soğan ve cevizin yağda kavrulmasıyla elde edilen i harç ilave edilir. Her kat yağlanarak en son kata gelindiğinde altta olan büyük boy açılan hamurla tüm hamur kapatılır. Kömeç elle üzeri düzeltilerek fırına koyulur (K.9).

Cevizli kme, yörede genellikle sobaların gzineleri veya büyük fırınlarda pişirilmekte olup ev tipi fırınlarda da pişirme tercih edilmiştir. Ev tipi fırında 180 derece sıcaklıkla 45 dakika kadar pişirilir.

5.2.1.6. Cincile Böreği

Malzemeler

- 1 kilogram yufka
- 1 kilogram cincile
- 1 adet yumurta
- Yeşil soğan
- Süt
- Yağ

Hazırlanışı

Yağda kavrulmuş cincile mantarının üzerine ince kıyılmış yeşil soğan ilave edilerek i malzeme hazırlanır. Kat kat açılan yufkaların her bir katına i harç serpilerek her kata süt, yağ ve yumurtadan elde edilen karışım sürülür. Tepsiyeye hazırlanan börek fırında pişirilir (K.9).

Cincile böreği, yörede genellikle sobaların güzineleri veya büyük fırınlarda pişirilmekte olup ev tipi fırınlarda da pişirme tercih edilmiştir. Ev tipi fırında 180 derece sıcaklıkla yarım saat kadar pişirilir.

5.2.1.7. Mengen Çorbası

Malzemeler

- 1 çay bardağı pirinç
- 1 adet limonun suyu
- 1 buçuk su bardağı un
- 1 su bardağı yoğurt
- 3-4 adet patates
- 1 yemek kaşığı kuru nane veya tercihe göre taze nane
- 3 çay kaşığı tuz
- 1 adet yumurta
- 2 yemek kaşığı tereyağı
- Kemik suyu (daha önceden kaynatılmış ve süzölmüş olmalı)

Hazırlanışı

Daha önceden kaynatılıp süzülen kemik suyu yeniden bir taşım kaynatılarak içersine pirinç ilave edilir. Lapa kıvama gelene kadar pişirilir. Un, limon suyu, yoğurt ve yumurtanın sarısı bir kabın içersinde çırpılır. Kaynamakta olan pirinç ve kemik suyunun içine bu karışım kıvam alana kadar bir süzgecin içersinde süzölerek ilave edilir. Kúp kúp doğranarak yağda kızartılan patatesler bu karışımın içine atılır. Ayrı bir yerde nane tereyağında kavrulur. Kavrulan nane çorbanın servisinde kullanılır (K.27).

5.2.1.8. Taze Bakla Çorbası

Malzemeler

- 250 gram taze bakla
- 1 adet kuru soğan
- 1 su bardağı yoğurt
- 1 adet yumurta
- 3 yemek kaşığı un
- Tuz
- İnce kıyılmış dereotu

- 2 yemek kaşığı tereyağı

Hazırlanışı

Ayıklanıp yıkanan baklalar ince ince doğranır. Ayrı bir kabın içerisinde suya bir miktar un ve limon katılır. Bu suyun içerisine doğranan baklalar atılır. Bu işlem baklaların beklerken kararmaması için yapılır. Baklalar daha sonra sudan çıkarılıp süzdürülür. Ayrı bir tencerede tereyağında soğan kavrulur. Baklalar kuruduktan sonra soğanın içine ilave edilerek hafif renk değiştirene kadar kavrulur. Üzerine bir miktar su katılarak bakla pişmeye bırakılır. Diğer tarafta yoğurt, un ve yumurta çırpılarak içine biraz su eklenir. Bu karışım kaynamakta olan baklanın içine ilave edilir. Kıvam alacak kadar su katılır. Üzerine tuzu serpilir. Kâselere koyulduktan sonra servis yaparken üzerine ince kıyılmış dereotu ilave edilir (K.27).

5.2.1.9. Sütlü Oğmaç Çorbası

Malzemeler

- Yarım kilogram un
- 1 bardak süt veya tercihe göre 1 fincan süzme yoğurt ya da keş
- Tuz
- Su

Hazırlanışı

Un ve sudan elde edilen hamur elde ovularak ince bulgur şeklinde küçük parçalar halinde dökülür. Bir süre bekletilir. Tencerede kaynamakta olan suyun içerisine ince bulgur halini almış olan hamurlar ağır ağır ilave edilir. Üzerine 1 bardak süt veya keş, tuz eklenerek pişirilir (K.9).

5.2.1.10. Halıška

Malzemeler

- 1 kilogram un
- 2 adet yumurta
- Su
- Tuz
- Keş
- Ceviz

Hazırlanışı

Un, su ve yumurtanın karışımında elde edilen hamur pazılar halinde ayrılır. Ayrılan pazılar tek tek unlanarak oklavayla açılır. Kare şeklinde kesilir. Kesilen bu parçalar kaynamakta olan içine tuz atılmış suyun içerisine ilave edilerek haşlanır. Üzerine tercihe göre keş, ceviz veya yoğurtla servis edilir (K.9).

5.2.1.11. Ebegümece

Malzemeler

- 1 demet ebegümece
- Kuru soğan
- Ayçiçek yağı veya zeytinyağı
- 1 buçuk yemek kaşığı pirinç
- 1 yemek kaşığı domates salçası
- Yarım yemek kaşığı biber salçası
- Tuz
- Pul biber
- Su

Hazırlanışı

Tencereye zeytinyağı ve ince ince kıyılmış soğan alınır ve pembe renk alana kadar kavrulur. Kavrulan soğana biber ve domates salçaları ilave edilir. Üzerine bir bardak soğuk su koyulur. Soğuk su yerine et suyu da tercih edilebilir. Bu şekilde kaynamaya bırakılır. Diğer taraftan yıkanmış ebegümece doğranarak kaynamakta olan karışımın içine ilave edilir. Bir taşım kaynadıktan sonra pişmesine yakın pirinç ilave edilir. Baharatlar da eklenerek servis edilmek üzere alınır. Servis edilirken üzerine tercihen yoğurt da eklenebilir (K.27).

5.2.1.12. Mengen Orman Kebabı

Malzemeler

- 1 kilogram kuşbaşı doğranmış kuzu eti
- 1 adet orta boy kuru soğan
- 2-3 adet havuç
- 2-3 adet patates
- 1 su bardağı haşlanmış veya konserve bezelye

- 1 orba kaşığı un
- Su veya tercihen kuzu etinden elde edilmiş et suyu
- Tuz
- Kekik
- Ayçiçek yağı ve tereyağı

Hazırlanışı

Tencerenin içerisine alınan ayçiçeği ve tereyağı içinde yemeklik doğranan soğan kavrulur. Etin pişmesine yakın içerisine un ve su ilave edilerek karıştırılır, tencerenin kapağı kapatılıp altı kısılır. İçerisine kp küp doğranmış havuç atılarak biraz pişirilir. Daha sonra yine kp küp doğranmış patatesler ilave edilir. Bezelye de ilave edilerek bir miktar da su eklenir. Baharatları da eklenir ve altı kapatılarak servise hazırlanır (K.27).

5.2.1.13. Mengen Pilavı

Malzemeler

- 1 adet soğan
- 3 su bardağı pirinç
- 400 gram ince doğranmış kuzu eti
- 1 kâse mantar (kültür mantarı veya mevsimine göre kanlıca ya da cincile mantarı)
- 2-3 adet domates
- 1 avuç ceviz içi
- 1 miktar maydanoz
- Tereyağı
- Zeytinyağı
- Tuz
- Karabiber

Hazırlanışı

Tencerenin içine sıvıyağ ve tereyağı koyulur. Bir adet yemeklik doğranan soğan etle beraber kavrulur. Et pişmeye yakın mantarlar ilave edilir. Ayrı bir tencerede bir miktar sıvıyağ ve tereyağı içerisine pirinç ilave edilerek kavrulur ve suyu verilir. Elde edilen iki karışım birleştirilerek Mengen pilavı elde edilir. zerine servis edilirken maydanoz ve ceviz eklenir. Ancak ceviz tercihe göre kuzu etinin pişimi esnasında da eklenebilir (K.27).

5.2.1.14. Kaşık Sapı

Malzemeler

- 1 buçuk su bardağı un
- 1 adet yumurta
- Tuz
- Su
- 3-4 yemek kaşığı dövülmüş ceviz
- 3-4 yemek kaşığı tereyağı
- Üç çorba kaşığı veya bir su bardağı keş

Hazırlanışı

Mermer tezgâhın üzerine un koyulur. Ortası açılarak yumurta ve tuzu koyulur, kulak memesi kıvamında hamur elde edilir. Hamur pazı şeklinde hazırlanır. Nemli bir bezde bu hazırlanan pazılar yarım saat kadar dinlendirilir. Pazılar üzerine un serpilerek teker teker açılır. Açılan hamurlar iri kareler halinde kesilir ve kaşığın sapıyla bastırılarak şekil verilir ve dolanır, bir tepsiye tek tek ayrılır. Geniş bir tencereye su, tuz ve yapışmaması için sıvıyağ koyularak basılan bu hamurlar pişirmek üzere suya ilave edilir. Su içerisinde pişen hamurlar süzülerek geniş bir tepsiye veya tabağa alınır. Üzerine ceviz ve keşi yağda kavrulur, bir miktar pul biber dökülür ve biraz maydanozla servis edilir (K.27).

5.2.1.15. Ekmek Aşısı

Malzemeler

- Birkaç dilim bayat ekmek
- Yoğurt
- Sarımsak
- Tereyağı
- Pul biber
- Su

Hazırlanışı

Sarımsak dövülerek yoğurt ile karıştırılır. Ekmekler küp küp doğranır. Doğranan bu ekmekler süzgeç içerisinde önceden kaynatılan suya atılarak biraz tutulur. Çıkarılıp suyu süzülerek tabaklara alınır. Üzerine sarımsaklı yoğurt ilave edilir. Tereyağında pul biber yakılarak servis edilir (K.27).

5.2.1.16. Paluze

- 3 su bardağı su
- 1 çay bardağı şeker
- 2 yemek kaşığı nişasta
- Ceviz veya fındık içi
- Tarçın

Hazırlanışı

Bir miktar suyun içine nişasta alınır ve tencerede kısık ateşte pişirilir. Şeker ilave edilerek muhallebi kıvamını aldıktan sonra altı kapatılır. Servis kâselerinde soğumaya bırakılır. Servis yapılırken üzerine tarçın, çekilmiş ceviz veya fındık ilave edilir (K.27).

5.2.1.17. Revani

Malzemeler

- 15 adet yumurta
- 7 bardak un
- 1 paket vanilya
- Margarin
- 2 litre su
- 4 su bardağı irmik
- 1 buçuk kilogram şeker
- Çeyrek limonun suyu

Hazırlanışı

Bir kap içerisine alınan yumurtalar iyice köpürene kadar çırpılarak kabartılır. Un, vanilya ve irmik karıştırılarak azar azar çırpılan yumurtaya ilave edilir. Margarin ile yağlanmış tepsi içine düzgünce döküldükten sonra 200 derece sıcaklıkta yarım saat kadar fırında pişmeye bırakılır. Hamur pişerken 2 litre su içerisine 1 buçuk kilogram şeker ve çeyrek limon suyu ilave edilerek şerbet kaynatılır. Soğuyunca fırından çıkan sıcak hamurun üzerine dökülerek revani tatlısı elde edilir (K.13).

ALTINCI BÖLÜM HALK HEKİMLİĞİ

Geçmiş toplumlardan bugüne değin tıbbî imkânların kısıtlı olduğu toplumlarda insanoğlu hastalıkları birtakım büyüsel uygulamalar veya kendi imkânlarınca doğadan elde ettikleri bitki özleri, çeşitli otlar veya yağlarla tedavi etmeye çalışmışlardır.

Sağlık ve hastalık, her kültürde bulunan ve kültürden kültüre farklı şekillerde algılanan iki kavramdır. Toplumun bir hastalığa bakış açısı ve hastalık hakkındaki değer yargıları, seçilen tedavi şekli aynı zamanda o toplumun kültürünün özelliklerini de yansıtmaktadır. Bu bakış açısıyla sağlık ve hastalığın en azından bir yönüyle kültürün bir ürünü olduğu söylenebilir (Kaplan, 2010: 227).

Halk hekimliğinin kapsadığı unsurlar büyüsel işlemler ve gerçekçi/ akılcı işlemler olarak iki kısımda incelenebilir. Hastalıkları tedavi etme amacıyla ocaklara, türbe ve yatır gibi dini alanlara veya hocaya gitmek büyüsel işlemler olarak ifade edilebilir. Gerçekçi/akılcı işlemler kapsamına ise doğanın gücünden faydalanarak elde edilen bitki özlerinden yapılan birtakım ilaçlar, otlar, kırık- çıkıkçıkların tedavi yöntemleri, hayvanlardan elde edilen birtakım yağlar vb. dâhil edilebilir.

Araştırma sahamız olan Mengen yöresinde hastalığı tedavi etme yöntemleri şu şekildedir:

- Hasta olduğunda hastalığın ne olduğuna bağlı olacak şekilde ilk olarak doktora veya yatıra gidilir (K.9).
- Hastalıkları gidermek için muska yazdırılmaz (K.11, K.9).
- Nazarı gidermek için muska yazdırılır (K.9, K.11).
- Hastalığı tedavi etmek için türbeye gidilir (K.17).
- Hastalığın geçmesi için adak adanır, kurban kesilir (K.17).
- Nazarı gidermek için kurşun döktürülür (K.11, K.17).
- Kurşun ocakta eritilir, leğene su koyulur. Hasta oturtulur, başına bir şey örtülür, kurşun suya dökülür (K.17).
- Kurşunu eli olan ocaklı birisi dökmelidir (K.11, K.17).

- Eli olan biri bir başkasına el verirken, el vereceği kişinin parmağına iplik bağlar. El veren kişi, ‘‘Benim elim artık senin de elin oldu, artık yaptığımı sen de yapabilirsin.’’ der (K.11, K.17).
- Eli olan kişilere karın ağrısı vb. birçok hastalık için gelinir (K.17).
- Dalak büyümesi ve al basması için çay kenarındaki çimenlikten yuvarlak bir biçimde çim kestirilir. Bu çim dörde bölünür ve üzerine tuz koyulur. Bu çim bir ocak kenarına konulur. Kurudukça dalak küçülür (K.9).
- Uyuyamayan çocukların uyuması için uyku muskası yazdırılır (K.11).
- Çocuk hasta olduğunda hocaya muska yazdırılır (K.17).
- Hastalıkları tedavi etmek için sülük yapıştırılır (K.9, K.11, K.17).
- Bacak ağrılarını ve yaraları tedavi etmek için göle gidilir, bu gölde sülükler vardır. Bacaklar suya sokulur ve burada sülükler bacağı tedavi ederler. Yara varsa üzerine sülük konur (K.17).
- Sırt ağrıları, baş ağrıları, bel ağrıları vb. hastalıklar için hacamat yapılır (K.11).
- Su bardağının içine pamuğa ispirto damlatarak konulur. Bu pamuk kibritle tutuşturulur. Bu bardak ağrıyan yere yapıştırılarak ağrı tedavi edilir (K.11).
- Hastalığı tedavi etmek için ocaklara gidilir (K.9).
- Temra, üç günlük hastalıklarını tedavi etmek için ocaklara gidilir (K.9, K.11).
- Temra ve üç günlük, siğil gibi hastalıkları eli olan bir ocaklı yazar (K.9, K.11).
- Siğil hastalığı dua okunarak tedavi edilir (K.9).
- Siğil hastalığını tedavi etmek için beze tuz bağlanarak akan suya atılır. Bu bezi kim alırsa siğilin ona geçeceğine inanılır (K.9).
- Kaç tane siğil varsa o kadar buğday haşlanır. Haşlanan buğdaylar ipe dizilir. Bu buğdaylara Ayet-el Kürsi, Felak ve Nas sureleri, nazar duaları okunur. Buğdaylar kurudukça siğiller de kurur (K.9).
- Yol üzerinde giderken eşek dikenini bitkisi kökünden çıkarılır. Kök yukarıda kalacak şekilde alt üst çevrilir. 7 tane Ayet’el Kürsi okunur. Arkana bakmadan gidilir. Eşek dikenini kururken elindeki siğiller de kurur (K.11).
- Mengen yöresinde en çok görülen hastalık tiroid bezidir. Yörenin çam havasından kaynaklı olduğuna inanılır (K.11).
- Tiroit hastalığı sabahları aç karna dereotu yiyerek tedavi edilir (K.11).
- Tiroit hastalığı için ceviz henüz yetişirken, nohut büyüklüğündeyken 40 gün boyunca 40 tane yutulur (K.9, K.11).

- Kırık-çıkıkları tedavi etmek için kırık-çıkıkçılara gidilir (K.9, K.11, K.17).
- Kırıkçı kırık olan yeri eliyle ovar, kırığı yerine getirir. “Söykü” denilen tahtayla kolun altını üstünü bağlar (K.17).
- Enjektörler yokken demir ve cam şırıngalar kaynatılırdı. Aynı şırıngayla herkese iğne vurulur. Ucunun iğneleri de değiştirilmez. Kaynatılarak dezenfekte edilirler (K.11, K.17).
- Kesikleri tedavi etmek için bir beze bal sürülür ve kesi üzerine sarılır (K.11).
- Kan durması için tuzsuz tereyağı kullanılır (K.9).
- Kan durması için bez yakılır ve koyulur (K.9).
- Doğumu kolaylaştırmak için sancılandığında meryemana otu bir suyun içine konur. Bu ot suyun içinde açıldıkça rahim de açılır (K.9).
- Grip tedavisi ihlamurla tedavi edilir (K.11, K.17).
- Grip tedavisinde ayva yaprağı kaynatılır, suyu içilir (K.17).
- Ateş tedavisinde sirke, aspirin ve su karıştırılır. Bir çarşaf yayılır ve bu çarşafa çıplak bir şekilde hasta sarılır. Bu şekilde ter atılarak ateş düşürülür (K.17).
- Öksürük için gazete delinir, üzerine bal sürülür ve balın üzerine karabiber atılır. Bu gazete, arka ve öne olacak şekilde vücuda konulur (K.9).
- Bademcik hastalıkları için zeytin çekirdeğiyle dövülür ve boğaza sarılır (K.11).
- Bademcik hastalıkları için elma dilimlenerek pişirilir ve boğaza sarılır (K.9).
- Al basması vücudun kızamık gibi kabarmasıdır. Bu hastalık ocaklarda tedavi edilir (K.9).
- Bulgur püskürmesi hastalığında her yer sivilce gibi kızarır. Bu hastalığın nazardan olduğuna inanılır. Tedavi etmek için ocaklı kişi ağzına bulgur alır ve bu bulguru tükürür (K.9).
- Şifalı olduğuna inanılan acı sular vardır. Bu sular inanılarak içilirse tedavi edilir (K.11).
- Kıl kurtlarını dökmek için acı su ile banyo olunur (K.9).
- Yaraları gidermek için acı sular kullanılır (K.9).
- Döküntü hastalıkları tedavi etmek için İncedere’de bulunan acı suya gidilir. Bu su içirilir veya bu suyla yıkanılır (K.17).
- Şifalı suların etrafında yatır, türbe vb. yoktur (K.9, K.11, K.17).
- Çocuğu durmayanlar acı sulara gider (K.9).

- Mayasur otu toplanır ve kaynatıp suyu içilir. Bu ot, mayasuru yani ishali tedavi eder (K.17).
- Karın ağrısı eşek nanesi ile tedavi edilir (K.11, K.9).
- Karnı ağrıyan çocuk için kara lahana ısıtılır ve çocuğun karnına sarılır (K.9).
- Baş ağrısını gidermek için gripin veya aspirin içilir (K.17).
- Baş ağrısını gidermek için muska yazdırılır (K.17).

Mengen yöresine hastalıkları tedavi etmek için türbeye, yatıra gitme, ocaklara gitme gibi yöntemler seyrek olarak tercih edilmiş; hastalıklar daha çok bitkilerden yararlanılarak tedavi edilmeye çalışılmıştır. Tıbbi imkânların gelişmesiyle beraber hastalıklar için daha çok hastanelere danışılmış olsa da yine de yer yer bu yöntemlerinde uygulandığı, hastalıklarda şifa bulunduğu düşünülmektedir. Özellikle acı sular ve nazar için kurşun döktürme yöntemleri hâlen kullanılan yöntemlerdendir.

DEĞERLENDİRME

Kültür; bir milletin veya toplumun nesilden nesile aktarılan, o millete veya topluma mensup kişilerin kişisel kimliklerini oluşturan maddi ve manevi birikimlerin tamamını kapsayan yegâne olgudur. Bir toplumun varlığını inşa etme ve inşa ettiği varlığı sürdürme sürecinde kültürel faktörleri baştan sona rol oynamaktadır. Her toplum kendi kültürünü oluşturmakla birlikte benzer şekillerde muhafaza etmeye çalışmaktadır. Toplumdan topluma değişkenlik gösteren gelenek, görenek, âdet ve töre gibi unsurlar kültür içinde şekillenen birer olgu olmakla birlikte kültürün devamlılığını sağlayan önemli etkenlerdir.

Araştırma sahamız olan Bolu ili Mengen ilçesi, kendisine bağlı köylerle birlikte yüzyıllardır kültürel unsurlarla kuşatılarak şekillenmiş önemli ilçelerimizden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahada geçiş törenleri, bayram kutlamaları, yeme- içme kültürü, halk inanışları vb. halk bilgisi üzerine yapılan bu çalışmada yörenin kültürel unsurlar bakımından oldukça zengin olduğu saptanmıştır. Her ne kadar unutulmuş gelenek ve görenekler olsa da hâlen geçerliliğini koruyan uygulama ve inanışlar bulunduğu, bazı uygulamaların birtakım değişimler geçirseler de muhafaza edilerek günümüze dek gelmeyi başarabildiği görülmektedir.

İnsan hayatı için önem arz eden ve önemli bir dönüm noktası niteliğinde olan doğum, evlenme, ölüm gibi geçiş törenleri yüzyıllardır her toplumda belirli kutlama veya uygulama ve inanışları beraberinde getiren önemli kültürel değerlerdendir. İnsan yaşamının başlangıcı kabul edilen doğum, oldukça kutsal olmakla birlikte gelenek ve uygulamaları da ardı sıra getiren en önemli geçiş dönemlerindedir. Mengen’de doğum öncesi başlayan bu uygulamaların, doğum esnası ve doğum sonrasında da devam ettiği görülmüştür. Tıbbî imkânların yetersiz olduğu dönemlerde yapılan uygulamalar özellikle dikkate değerdir. Mengen her ne kadar 1948 yılında ilçe olmuş olsa da belirli imkânlar dâhilinde gelişmesi uzun yıllar almıştır. Özellikle hastane imkânlarının oldukça kısıtlı olması hastane işleri için yörede yaşayan halkın Gerede ilçesine başvurmasına sebep olmuştur. Geçmiş dönemlerde sınırlı da olsa hastanede yapılabilen uygulamalar olmuş fakat Gerede ile Mengen arasındaki mesafeden ve toplu taşıma, araba vb. ulaşım araçlarının kısıtlılığından dolayı pek çok kadın gerek doğum gerekse kadın hastalıkları için hastanelere danışmamış, kendi buldukları yöntemler, birtakım tedavi ve uygulamalarla içerisinde buldukları durumların üstesinden gelmeye çalışmıştır. Türk toplumunun hemen her yöresinde olduğu gibi

Mengen’de de ‘‘kısırlık’’ deyince akla ilk gelen kadınlar olmuş; bu çerçevede yapılan uygulamalar daha çok kadınlar arasında kendini göstermiştir. Batıl inanışlar çerçevesinde yörede çocuğu olan evlerden kırk ev gezilerek kırk parça kumaş toplanmış, toplanan bu kumaştan kadına ‘‘kırkpâre’’ adı verilen bir elbise dikilmiş ve bu elbiseyi bir süre giyen kadının çocuk sahibi olabileceğine inanılmıştır. Dinsel- büyüsel nitelikte ise özellikle Mengen Babahızır köyünde bulunan Babahızır Türbesi çocuğu olmayan kadınlar için bir uğrak yeri olmuş, burada adaklar adanmış, uykuya dalıp dualar ederek medet umulmuştur. Halk hekimliği kapsamında hacamat yaptırma, bele yakı vurdurarak bel çekirme, saman vb. otların buğularının üzerinde belirli bir süre çocuğu olmayan kadını oturtma gibi uygulamalara başvurulmuştur. Sürekli çocuk düşüren yani halk deyiimiyle çocuğu durmayan kadınlar için yine türbeye götürmek, kırkpâre giydirmek gibi benzer uygulamalar yapılmış; istenmeyen çocuğun düşmesi için ise saman teneke kutunun içerisinde yakılarak kadın dumanı üzerine oturtulmuştur. Ancak bu uygulama çoğu zaman ölümlerle sonuçlanmış, zamanla bırakılmıştır. Birtakım uygulamalar sonucu veya doğal yollarla gebe kalan kadının bebeğini düşürmemesi için dinlendirmeye özen gösterilmiş ancak bölgede tarım, hayvancılık vb. faaliyetlerin aktif olması ve kadınların bu alanlarında çalışmasından dolayı bebeği yaşatmak için birtakım kaçınmalar uygulaması pek mümkün olmamıştır. Gebeliği devam eden kadının bebeğinin cinsiyetini anlamak için en çok uygulanan yöntem, altında bıçak ve makas bulunan minderlerin üzerine kadını oturttürak cinsiyet tahmininde bulunma olmuştur. Buna göre kadın makasın üzerine doğacak olan bebek kız, bıçağın üzerine oturursa oğlan olacaktır. Kadının karnının şekli, aşerdiği yiyecekler veya tiksindiği yiyecekler de yine cinsiyet tayininde belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gebeliğin doğum esnasına gelindiğinde doğumu her ne kadar ebeler yaptırrsa da çoğu zaman pek çok kadın kendi başına evde doğum yapmak veya yanında bir yakını tarafından doğurtulmak zorunda kalmıştır. Doğumda yardımcı olan kişiler veya tek başına doğurmak zorunda kalan kadın, doğumu kolay olsun diye karnına süpürge den destek alır veya yanında yardımcı biri varsa kadının sırtından göbeğine doğru baskı yaparak doğumunu kolaylaştırmaya çalışır. Doğum olayı çoğunlukla evin bir odasında veya banyo olarak kullanılan alanında gerçekteleşmiştir. Çocuk doğduktan sonra eşi genelde kendiliğinden düşer ancak gelmesi zorlaşmışsa yine kadın süpürge den destek alarak ıkındırılmış ve eşin gelmesi kolaylaştırılmıştır. Göbek bağını kesmek için çoğunlukla ip, jilet ve makas gibi steril aletlerin kullanımını tercih edilse de ayakkabı kösteği üzerinde göbek bağı kesmek gibi

steril olmayan bir yöntem de yaygındır. Göbek bağı kesildikten sonra bebek tuzlama işlemi yapılması hemen hemen hiç ihmal edilmeyen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Tuzlama işlemi yapıldığında çocuğun ağzının kokmayacağına ve vücudunda ter kokusu olmayacağına inanılmıştır. Sıra çocuğun adını koymaya geldiğinde söz sahibi çoğunlukla babaanne, dede gibi büyükler olmuş; genellikle çocuklara kendi adlarının konmasını uygun görmüşlerdir. Kendi adları dışında da yine istedikleri başka bir isim varsa o konulmuş ve anne-babaya bu konuda çok fazla söz hakkı tanınmamıştır. Doğan çocuğun yaşaması için çocuklara Yaşar, Durdu gibi isimler konulmuştur. Eğer doğan bebek kızsız ve bir sonraki doğacak olan çocuğun cinsiyeti erkek olsun isteniyorsa doğan son kız çocuğuna Songül, Döndü, Yeter gibi isimler konulmuştur. Yörede bir sonraki doğacak çocuğun cinsiyetinin değişmesi için yapılan en dikkat çekici uygulamalardan biri, doğan çocuğun eşinin ters çevrilmesidir. Buna göre eğer doğan çocuk erkekse ve aile bir sonraki çocuğu kız olsun istiyorsa doğan bebeğin eşi ters çevrilir. Böylece sıradaki çocuğun cinsiyetinin de değişeceğine inanılır.

Doğum sonrası lohusalık dönemine gelindiğinde ise yeni doğum yapmış kadın ve çocuğunun kırk gün boyunca çeşitli tehlikelerden korunmasına oldukça özen gösterilmiş ve bu amaçla hem annenin hem de bebeğin kırkı çikana kadar evden dışarı çıkarılmamasına özen gösterilmiştir. Özellikle kırklı iki çocuğun karşılaşmasından kaçınılmış, karşılaştıklarında çocuklardan birinin öleceğine veya gelişemeyeceğine inanılmıştır. Bunu önlemek için de batıl bir inanış olarak bebeklerin anneleri iğne değiştirme işlemine başvurmuşlardır. Ayrıca anne ve bebek evde tek başına bırakılmamaya çalışılmış, bırakıldıkları durumlarda yanlarına yoldaş olsun diye bebeğin beşiğine veya odada herhangi bir yere süpürgeyi ters çevirip dikme gibi batıl inanışlara başvurulmuştur. Süpürgeyin bebeği veya anneyi kötü ruhlardan koruduğuna inanılmıştır. Albasması veya diğer adıyla alkarısı inancı yörede bilinmemekle beraber albasması adı sivilceye benzer ciltte çıkan küçük kırmızı döküntülere verilen bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Alkarısı inancı yerine ise bebek uyumadığında veya huysuzlandığında ağır bastığına inanılmıştır. Yörede ağır basması ile cinler ifade edilmiştir. Bebeğin dünyaya gelişinin üzerinden kırk gün geçmesiyle beraber yapılan kırklama işleminde hem bebek hem anne için lohusalık döneminin bittiği inancıyla birtakım ritüeller uygulanarak artık tehlikeli bir dönemin bittiğine inanılmıştır. Bu amaçla yapılan kırk uçurma töreni, Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi Mengen'de de ehemmiyetle yapılan bir törendir. Kırk uçurmayla

birlikte kötü ruhların uzaklaşacağına inanılır ve anne ve bebek kırk gün boyunca yapılan birtakım kısıtlamalardan artık kurtulur.

Doğum sürecinin ve nihayet lohusalık döneminin sona ermesiyle beraber, bebek belli bir çağa gelene kadar yapılan uygulamalar devam etmektedir. Çocuğun çıkan ilk dişi, kesilen ilk tırnağı veya kesilen ilk saçını belirli kutlamalara ve uygulamalara tâbi tutulmuştur. Bebeğin çıkan ilk dişinin kim görürse o kişi bebek için bir iç çamaşırı, çorap vb. hediye alır. Çıkan diş için diş bulguru yapılır. Pişirilen bulgur misafirlerle beraber yenir. Erkek çocuğunun kesilen ilk saç tartıda tartılarak kaç gram geliyorsa çocuğa o kadar altın alınır veya para takılır. Yürüme çağı gelmesine rağmen yürüyemeyen veya yürüse de düzgün yürüyemeyen çocuklar için “köstek kesme” adı verilen uygulama yapılmıştır. Buna göre çocuğun ayaklarına bir ip bağlanır. Bu ipi düzgün yürüyen biri keser veya cami hocası eşliğinde bu ip okunarak kesilir. Konuşamayan çocuklar için ise yörede sıklıkla şifalı olduğuna inanılan değirmen suyundan su içirilir. Bu su sayesinde çocukların dilinin çözüleceğine inanılır.

Teknolojik gelişmeler ve tıbbî alandaki ilerlemelerle beraber hastanelerin ulaşılabilirliği sayesinde zaman içinde kadınlar doğum hadisesi için hastanelere başvurabilir duruma gelmiştir. Eski doğum gelenekleri ise çoğunlukla unutulmuş, pek çok uygulama yerine getirilmez duruma gelmiştir. Bunda çoğunlukla tıbbi gelişmeler etkili olmuştur. Bu bağlamda tüp bebek merkezleri vb. gelişmeler sayesinde artık kısırlık tedavileri doktor kontrolünde uygulanan tedavilerden olmuş; bu da halk hekimliği kapsamında uygulanan geleneksel metotların ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Ancak halen dinsel-büyüsel anlamda çocuk sahibi olamayan kadın veya erkekler yörede bulunan türbelere giderek dua etmeye, çocuk dilemeye devam etmektedir. Çocuğun kırkını uçurma âdeti Türkiye'nin kırsal veya şehir hemen her şehrinde uygulanmaya devam ettiği gibi Mengen'de de devam etmektedir. Lohusalık dönemi ile ilgili pek çok uygulama neredeyse tamamıyla unutulmuştur. Artık kırklı çocukların birbiriyle karşılaştırılması, anne ve bebeğin kırk gün dışarı çıkmaması gibi inanışlar tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Konuşamayan veya yürüyemeyen çocuklar çoğunlukla hastanelerde tedavi edilmekte olup özellikle hala değirmen suyunun şifalı olduğu düşüncesiyle konuşamayan çocuğa buradan su içirilmeye devam edilmektedir.

Geçiş törenlerinin ikinci aşaması olan evlenme, aslında bir nevi doğum olayının da meşru kılınması için gerçekleştirilen ve temelinde aile müessesinin kurulması hedeflenen yaşamın önemli evrelerinden biridir. Tıpkı doğumda olduğu gibi evlenmede de uyulması gereken birtakım toplumsal kurallar ve ritüeller bulunur. Evlilik yaşı yörede genel olarak hem erkek hem kadında 18 olmakla beraber daha küçük evlendirilen kadınlar da olmuştur. Kısmet açma ile ilgili uygulamalara çok fazla gerek duyulmamış, evlendirilmek isteyen gençler toplum içine düğün vb. ortamlara götürülerek göz önünde tutulmuş ve hemen hemen herkesin mutlaka bir kısmeti çıkmış, evlendirilmiştir. Evlilik kararı gençlere çok fazla bırakılmamış olup bu konuda daha çok anne ve babalar, büyükler söz sahibi olmuştur. Bir erkek çocuğun evlilik isteği varsa bunu babasının ayakkabılarına çivi çakma gibi belli davranışlarla belli etmiş ancak aynı durum kız çocuk için söz konusu olduğunda ayıp karşılanmıştır. Evlilik zamanıyla ilgili karar çoğunlukla büyüklere bırakıldığı gibi evlenilecek kişinin seçiminde de karar çoğunlukla büyüklere bırakılmış, onlar kimi uygun görmüşse erkek veya kadın bu uygun görülen kişiyle evlendirilmiştir. Gelin alınacak kişi için temizlik, saygı, büyüklerine, eşine ve evine hizmet edebilecek marifete sahip olması aranan önemli kriterlerdendir. Damat seçiminde ise aileler için en önemli kriter maddi durumdur. Bir eve kız istemeye gelen aile araştırılır, damlarının önündeki gübreden maddi durumları hakkında çıkarımlar yapılırdı. Buna göre eğer gübresi çoksa hayvanı çok demektir. Hayvanı çok olan aile de gerekli maddi imkanlara sahip demektir. Maddi durum dışında kız verilecek erkekte saygı, içki, kumar vb. kötü alışkanlıklar da aranan önemli kriterlerdendir.

Mengen'de evlilik yolunda atılan ilk adım, görücülüktür. Buna göre erkeğin annesi veya büyükleri oğullarına uygun bir kız beğenirler. Bu kızın kendilerine uygun olup olmadığını anlamak için yapılan ilk uygulama, annenin yanına komşularından veya akrabalarından kadınlar alarak kızın evine görmeye gitmektir. Kızın evine yapılan bu ziyarette niyet açık değildir. Kadınların gerçekleştirmiş olduğu bu ziyarette ev sahiplerine ve genç kıza sezdirilmeden evin veya kızın belli başlı özelliklerine ve durumlarına bakılır. Kızın giyimi ve kuşamı, güler yüzü, özellikle evinin temizliği ve hizmeti bakılan başlıca özelliklerdir. Yapılan birkaç uygulama ile evin temizliğine, dolaylı olarak kızın temizliğine bakılır. Görücü gelen kadınlardan biri gizlice veya bir şey düşürme gibi çeşitli bahanelerle halıların ve koltukların altına bakar. Bu alanlarda toz ve pislik bulunmuyorsa bu ev düzenli olarak temiz tutuluyor, bu evin kızı iş yapıyor demektir. Günün sonunda belirli kriterlerle kızı gözden geçiren anne eğer kızı kendilerine uygun bulmuşsa bu konuyu eşine ve oğluna açar.

Onay aldıktan sonra bir sonraki adım, kız istemedir. Görücü gidilen aynı günün akşamı için veya birkaç gün sonrası için dünürlüğe gelineceği haberi verilir. Kız istemeye köyden sözü geçen biri, akrabalar ve aile büyükleri beraber giderler. Bu esnada çoğu zaman damat bulunmasa da bulunduğu zamanlar da olur. Ancak çoğu zaman evlenene kadar gelin ve damadın birbirlerini görmedikleri bilinmektedir. Dünürlüğü sözü geçen ve saygı duyulan biri açar. Fakat her kim olursa olsun kız evinin kızı vermeye niyeti olsa bile en az üç veya dört sefer gelmeden tek seferde kız verilmez; ayıp karşılanır. Sonunda nihayet ailelerin karşılıklı olarak anlaşmasıyla beraber evlilik hadisesini resmîleştirmek için söz kesme tarihi belirlenir. Söz kesmede kıza yüzük takılır ancak bu yüzüğü takan kişi genellikle kaynanadır. Bu aşamada henüz damat yoktur. Söz kesme ve nişan çoğu zaman beraber yapılırsa da ayrı ayrı yapıldığı zamanlar da olmuştur. Nişan töreninde kız evine gelen çeyizlik kumaşlar sergilenerek çeyiz serme yapılır. Ayrıca “kumaş çiğnetme” adı verilen tören, yine evliliğin nişanlılık sürecinde yapılır. Buna göre yere serilen bir kumaşın uç kısmına kaynana oturur. Kumaşın iki tarafına takı, para vb. konur. İlahi ve def eşliğinde gelin kız bu kumaş üzerinde sağdıç tarafından yürütülür ve kaynanasının eli öptürülür. Nişanlılık süreci yörede genel olarak çok uzun tutulmamış, genelde aynı sene için de düğün de yapılmıştır.

Nişanlılık sürecinin tamamlanmasıyla beraber nihayet düğün vakti gelmiştir. Mengen’de geleneksel köy düğünleri oldukça renkli bir tablo çizmekle birlikte içinde pek çok âdet ve uygulamayı da barındırması bakımından dikkat çekmektedir. Düğün aşamasına gelene kadar kızın çeyizi, ev eşyaları, erkek çeyizi vb. tamamlanmış; evlilik için hazır hale gelmiştir. Düğünün birinci adımı, düğün duyurmadır. Eskiden düğün duyurma düğün sahipleri tarafından evleri gezerek yapılırdı. Henüz düğün davetiyesinin olmadığı dönemlerde düğün sahipleri evleri dolaşır, helva ve gözleme ikram ederek düğünü duyururlardı. Davet edilen ev, helva ve gözleme karşılığında düğün sahibine işini görecektir. pirinç, buğday, bulgur vb. gönlünden kopan bir şey verirdi. Düğün törenleri Mengen’de toplam üç gün sürerdi. Birinci gün sabah yörede ‘pala örtme’ adı verilen tören gerçekleştirilir. Pala örtmede gelinin başına beyaz bir örtü konularak bu örtü üç defa başından arkaya doğru geçirilir. Sonradan bu örtü gelinin kuşağına sarılır. Gelinin başı taranır, iki tane örgü örülür ve yöresel kıyafetler giydirilir. Kız evinde yapılan bu törende gelin olacak kız ve yanında biri bekar diğeri evli iki sağdıç namaz kılarlar. Ayrıca pala örtmede gelinin anne evindeki çeyizleri de sergilenir. Aynı günün akşamı kadınlar kendi aralarında kız evinde kız kınası yapar, bu kınaya erkek tarafından kadınlar da katılır. Tef

eşliğinde türküler söylenir, oyunlar oynanırdı. Tef çalan kişi ücretli olarak tutulmakla beraber ücretsiz olarak da tef çalan kişiler olurdu. Kınayı kızın eline genelde iki kişi yakar. Bu iki kişi pala örtme töreninde gelinle namaz kılan biri evli diğeri bekar sağdıçlarıdır. İki sağdıç gelinin birer eline kına yakarlar. Kına yakma merasimi erkek tarafının kadınları gelmeden başlamaz. Geline yakılacak olan kına, daha önceden damat evinden gelin evine gönderilen “yokluk” adı verilen çeyiz sandığının içerisinde kız evine gelir. Kınada gelinin başında nakışlı poğ, ellerinde eldiven, üzerinde köy biçimi kıyafeti olur. Aynı gün erkekler de damat evinde toplanır ve “oda şenliği” adı verilen davullu zurnalı, içkili ve yemekli şenlik gerçekleştirilir. Bu törene de kız evinden erkekler katılarak damat evi tarafından güzel bir şekilde ağırlandırılır. Karşılama davul ile yapılır. Oda şenliğinin önemli bir âdeti, damada işkence etmektir. Kız tarafının erkekleri damadın sırtına biner, kendilerini taşıtır. Yere gömülü büyük bir taş parçası bularak üstüne basarlar ve damada kazma kürekle bu taşı çıkartırlar. Tüm bu aşamalarda damadın yanında sağdıç da bulunarak ona yardımcı olur veya damadın eziyetini tamamen üstlenir. Düğün merasimi boyunca hem gelin hem de damadın sağdıçına önemli görevler düşer. Sağdıç damadın yakın bir arkadaşı olmakla birlikte bir akrabası da olabilir. Gelinin sağdıçı ise genelde damadın sağdıçı olan kişi ile evlidir ancak bu bir kaide değildir.

Kına gecesi sona erdikten sonra ertesi gün gelin almanın olacağı düğün günüdür. Düğün günü hem erkek hem kız evinde tatlı bir telaş vardır. Gelin evinde kendi taraflarından gelen misafirler için bir yemek hazırlanır. Damat evinden çıkan yemek ise büyük düğün yemeğidir. Düğün için gelen her misafir burada yemek yer. Yörede düğün merasimi uygulamalarıyla ilgili diğer yörelere bakarak belki de en dikkat çekici fark, gelinin gelinliğindedir. Eskiden gelinlikle beyaz değil tamamen kırmızıdır. Geline iki çeşit kumaş giydirilir. İlk olarak içine düz kırmızı bir elbise giyer. Üzerine ise yine kırmızı pullu bir kumaştan salta giyer. Başına kartondan uzun bir külah geçirilir ve üzerine yine kırmızı yüzünün görünmesini tamamen engelleyen bir kumaştan al örtülür. Beline ise kuşak bağlanır. Gelinin hazırlığı sağdıçı tarafından yapılır. Bazı yerlerde ise gelin almaya gelen kadınlar gelini hazırlar. Gelin alma merasiminde yine çoğunlukla damat bulunmaz. Araba, otobüs vb. ulaşım araçlarının olmadığı veya kısıtlı olduğu dönemlerde gelin almaya atla geldiği görülmüştür. Bu törene erkekler, kadınlar, çocuklar beraber giderler. Burada en dikkat çeken unsurlardan biri, gelin alma törenine katılan “dünürşü kadınlar” denilen kadınlar olmuştur. Bu kadınların özel olarak giydikleri bir kıyafet vardır. Bu kıyafet beyaz örtme, yaşmak ve peçedir. Kadınlar bu şekilde düğün gününe özel giyinerek atlar üzerinde

gelin almaya gelirler. Önlerinde ise sağdıçın kullandığı gelin almaya özel süslenmiş gelin atı ve davullar vardır. Nihayet gelin evine vardıklarında burada da birtakım geleneksel uygulamaların yapılarak gelin evden çıkarılır. Yapılan geleneksel uygulamalardan en dikkat çeken ayna tutmaktır. Gelinin sağdıçı kaynana, görünce veya eltiye ayna tutup birtakım sözlerde bulunarak bahşiş almaya çalışır. Kızın çeyizi evden kızla beraber yokluk sandığında çıkar. Sandığın üzerine çocuklar oturarak kayınbabadan bahşiş isterler. Bir başka dikkat çeken âdet ise gelin evinden tencere, tava vb. bir eşya veya tavuk, horoz gibi bir hayvan çalarak bu eşya veya hayvanı damada satmaktır. Burada da maksat yine bahşiş almaktır.

Gelin alma töreninde gelinin ata bindirilmesiyle beraber damat evine ve yeni hayatına yolculuğu başlar. Düğün aşamasına kadar bulunmayan damat, gelin alma günü yarı yolda veya kendi köyünün, mahallesinin girişinde gelini karşılar. Eve gelini damat çıkarır. Gelin, bu aşamada da birtakım âdet ve uygulamalara tâbi tutulur. Eline bir testi su verilir, bu suyu serpe serpe odasına kadar çıkar. Testiyi odasının önünde bırakır. Eve girerken bereketli olsun diye başından aşağı buğday, para dökülür. Evde yeri daim olsun, evliliği devamlı olsun diye kapıya girerken çivi çaktırırlar. Gelin eve çıkana kadar kapının önünde çalan davullar gelinin eve çıkmasıyla gider.

Düğünün üçüncü günü olarak sayılan son günü, duvak günüdür. Sabah erkenden kalkan gelin ve damat ev halkının ellerini öperler. Burada gelinlik söyletmelik alana kadar kayınpeder ile konuşmaz. Söyletmelik para, hayvan, tarla vb. kayınpederinin gönlünden kopan herhangi bir şey olabilir. El öpmenin ardından damat gelini evde bırakarak yanına sağdıçını da alır ve gelinin ailesinin evine el öpmeye gider. Kaynanası damada “gaygana” adı verilen yumurtayı pişirerek kahvaltı hazırlar. Kahvaltı sonrası damat ve sağdıç duvakçı kadınları alarak evine gelir. Öğlen saatlerinde “duvak töreni” adı verilen tören başlar. Bu tören, düğünün bitişi, bir nevi uğurlama gibidir. Törenin yapılmasındaki temel amaç ise yeni geline nasihatte bulunmaktır. Yalnızca kadınlar arasında yapılan bu törende gelinin başına bir al örtülür. Köyden yaşlı bir kadın eline bir oklava alır ve gelinin başındaki duvağı kaldırıp indirerek birtakım nasihatlerde bulunur. Sonunda kaç çocuk beklendiğini söylerler ve tören çalgılı oyunlarla devam eder. Yine duvak aşamasında da sağdıç gelinin yanında durmaktadır.

Evlenme törenlerinde modernleşmeyle ve teknolojinin getirdikleriyle beraber zaman içinde değişiklikler kaçınılmaz olmuştur. Eskiden evlenilecek kişiye büyüklerin karar vermesi yaygın bir durumken zamanla gençler kendi rızalarıyla istedikleri yaşta evlenmeye başlamışlardır. Kına merasimleri yörede halen devam etmekte olup her ne kadar modernize olsa da bu törenlerde özellikle eski köy biçimi kıyafetler hem gelin hem de kınaya katılanlar tarafından giyilerek gelenek bu törenler aracılığıyla bir şekilde yaşatılmaya çalışılmaktadır. Oda şenliği ise eskisi kadar uygulanmasa da hâlâ çok sayıda bu töreni yapanlar bulunmaktadır ve damada eziyet etme, gelin evden çıkarken bahşiş isteme gibi geleneksel uygulamalar da yaşatılmaya devam etmektedir. Taşıtların yaygınlaşmasıyla beraber ilk önce kamyonlarla gelin almaya gidilmiş, zamanla servis ve arabalarla bu iş yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise gelin alma tamamen arabalarla gerçekleşir. Düğünün başından sonuna kadar yapılan tüm uygulamaları yeniden gün yüzüne çıkarmak ve gelecek nesillere de aktarmak, unutulmasını engellemek amacıyla son yıllarda yörede şenlikler yapılmaya başlanmış, bu şenliklerde isteme töreninden nişanlılık, kumaş çiğnetme, gelin almaya varana kadar uygulanan pek çok gelenek canlandırılmaktadır. Bu durum Mengen yöresinde kültürel mirasın yaşatılması adına atılmış oldukça büyük bir adımdır.

Geçiş törenlerinin sonuncusu olarak karşımıza çıkan yaşamın başlangıcı olduğu kadar bir sonu da olduğu gerçeğini gözler önüne seren cenaze törenleri, yörede çok fazla geleneksel uygulamaya maruz kalmayıp daha çok İslam dininin gerektirdiği şekillerde gömme ve yıkama işlemleri gerçekleştirilmiştir. Ölümün ön belirtileri ile ilgili çok fazla bir inanişaya yer verilmemiş, daha çok hayvanların çok uluması, evin bacasında baykuş ötmesi gibi hayvanlardan gelen ön belirtiler ölümün habercisi olarak görülmüştür.

Bayram törenleri hem İslami anlam taşıma sebebiyle hem de kutlama mahiyetli oldukça önemli görülen ve değer verilen özel günlerdir. Her iki bayramda da arife günleri mezarlık ziyaretleri olur. Tüm köy halkı mezarlıkta toplanır, Kur'an okunur ve mezarlığa gelen her ev bir helva ve ekmek getirir. Bu helva ve ekmekler toplanarak karıştırılır. Mezarlık ziyaretine gelen herkese pay edilerek dağıtılır. Yine köylerin meydanlarında veya cami önlerinde sabah namazı sonrası el öpme törenleri yapılır. Burada yaşa göre sıralanma önemlidir. Köyün en büyüğü sıranın en başına geçer. Devamında ise yaş büyüklüğüne göre sıralama devam eder. Herkes büyüğünün elini öper veya tokalaşır. Bu tören erkekler arasında gerçekleşmektedir. Sabah namazından sonra eve gelindiğinde aile boyu kahvaltı

yapılır. Bayramlarda yine yöreye özgü görülen bayram çıkarma merasimleri her bayram yapılır. Bazı köylerde bayramın her günü bazı köylerde ise bayramın bir günü evlerde yemek çıkar. Köydeki hemen her ev yemek çıkarır. Bu yemeğe genellikle köyün erkekleri katılır. Hangi eve yemeğe kimin gideceğine muhtar eşliğinde kura çekilerek karar verilir. Burada da yine eğlence mahiyetli birtakım uygulamalar karşımıza çıkar. Ev sahibinin oturup misafirlerle yemek yemesi yasaktır. Onlara hizmet etmek zorundadır. Misafiriyle beraber yemek yiyen ev sahibi çeşmenin oluşuna atılır veya para cezası verilir. Kurada kendi evine yemek için adı çıkan kişi yine benzer şekilde cezalandırılır. Bu şekilde bayramlar eğlence ve şenliğin uygulandığı özel günler olarak kutlanır.

Bayram törenlerinde yapılan bayram çıkarma, son üç yıla kadar yani koronavirüs salgını öncesine kadar pek çok köyde aynı şekilde uygulanmaya devam edilmeye çalışmış; adeta yok olmaması için direnilmiştir. Ancak salgınla beraber alınması gereken tedbirler dolayısıyla bu uygulama üç sene içerisinde unutulmaya yüz tutmuş veya köy konaklarında toplu olarak yemek çıkararak yine bir şekilde yaşatılmaya devam edilmiştir. Bununla birlikte sayısı az da olsa bayram çıkaran köyler vardır. Ancak katılım eskisi kadar yoğun değildir.

Çalışma sahamız olan Mengen’de halk inanmalarıyla ilgili çok olmamakla birlikte önemli inanmalar da keşfedilmiştir. Ancak bu inanmalara sıkı sıkıya bir bağlılık söz konusu değildir. En çok inanmanın rüyalar etrafında şekillendiği tespit edilmiştir.

Halk mutfağı, Mengen’de yıllardan beri ata mesleği olan aşçılıktan dolayı oldukça önemlidir. Mengen, yıllarca pek çok önemli aşçı yetiştirerek özellikle turizm ve otelcilik sektörüne oldukça büyük katkılarda bulunmuştur. Günümüzde bir aşçılık lisesi, aşçılık meslek yüksekokulu ve gastronomi bölümlerinin fakültelerini de bulduran Mengen, halen Türkiye’ye değerli aşçılar kazandırmaya devam etmektedir. İlki 1981 yılında yapılan ve günümüzde de hemen hemen her yıl yapılmaya devam edilen Aşçılık festivalleri hem ilçeyi turizm açısından kalkındırma hem de bu geleneği sürdürme ve Türkiye’ye tanıtmaya çabasıyla atılan önemli bir adımdır. Festival zamanlarda ilçede büyük bir kutlama havası hakimdir. Türkiye’nin pek çok yerinden gelen aşçıların da katılım sağladığı bu festivalde sokaklarda yöresel giyimli kadınlar ve aşçı önlüklü büyük küçük, kadın erkek pek çok kişi görmek mümkündür. Geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan Mengen’de özellikle festival zamanlarında yöresel giyim-kuşamlı olmak oldukça önemlidir.

Aşçılık festivallerinin yanı sıra son yıllarda başlatılan ve her sene tekrarı yapılan giyim-kuşam festivalleri de geleneğin yaşatılması adına atılan önemli bir adımdır. Bu festivallerde yine erkek ve kadınlar, çocuklar yöresel kıyafetlerini giyerler. Burada kumaş çiğneme, pala örtme, gelin alma, kız isteme, kına gecesi, nişan gibi geçiş dönemlerinden düğüne özgü birtakım canlandırmalar yapılır. Yapılan bu canlandırmalardaki asıl amaç giyim kuşamından eski âdet ve gelenek- göreneklere varana kadar tamamıyla kültürel unsurları unutulmaktan kurtarma, gelecek kuşaklara aktarmadır.

Çalışma sahamız olan Bolu iline bağlı Mengen yöresinde halk kültür adı altında genel bir değerlendirme yapıldığında özellikle bayram kutlamaları, geleneksel kıyafetler, el işleri ve düğün törenlerinde gerçekleştirilen birtakım ritüellerle her ne kadar eskisi kadar olmasa, dejenerasyona uğramış dahi olsa geleneği diri tutma çabasının hâkim olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle Mengen'e bağlı Gökçesu beldesi bu anlamda dikkat çeken bir beldedir. Mengen merkez veya köylerine nazaran en çok geleneği diri tutma çabası Gökçesu'da verilmekte olup beldede kültürel şenlikler düzenlenmekte, günümüzde hâlen cumartesi günleri pazar meydanına yöresel kıyafetleriyle alışveriş yapmaya gelen kadınlar görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abdurrazzak A. O. ve Kalafat, Y. (2018). Halk kültüründe “satmak-satıp almak” inancının mitolojik boyutu. *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Gelenek, Görenek ve İnançlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 15-24.
- Acıpayamlı, O. (1962). İptidailerde Ölü Gömme ile İlgili Bazı Pratikler ve İzahları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 20(3-4), 245-254.
- Acıpayamlı, O. (1974), *Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Aça, M. (2013) Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalardan Bir Örnek: Tuzlama. *Milli Folklor*,52,93-100.
- Aça, M. (2019). Halk bilgisinin inanış temelli temsilleri. *Halk bilimi El Kitabı*, Ed: Aça, M. Nobel, Ankara, s. 345-439.
- Alptekin, M., Kaplan, T., Koyuncu, T. (2017). Adana- Yumurtalık Sugözü Köyünde Günler Etrafında Oluşan Halk İnanışlarına Yönelik Bir Araştırma. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences* , 3 (2) , 323-334
- Altun I. (2004), *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Yayıncı Yayınları, Kocaeli.
- Artun, E. (1998). Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri-Doğum Evlenme Ölüm. *Bir Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, İstanbul.
- Artun, E. (2000). Adana’da asker uğurlama-karşılama törenleri, asker ağıtları, türküleri, şiirleri, manileri. *Milli Folklor*, c.6, S. 47.
- Artun, Erman (2006). Çukurova Konar-Göçer Türkmenlerinin Halk Kültürlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri. *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Şölen Konuşması*. Kayseri: 10-12 Nisan, s. 1-22
- Artun, E. (2011), *Türk Halkbilimi*. Karahan Yayınları, Adana.
- Artun, E. (2011b). Çukurova Halk Kültüründe Törenler, Bayramlar, Şenlikler. *Fethiye III. Uluslararası Türk Kültürü Kurultayı*, Muğla, 1-10.
- Aşkan, Y. (1992). Mengen’in Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Ataman, S. Y. (1992). *Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit’leri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Aydın S., Atay T. (2009). *Halk Bilimi Toplumsal Uygulamalar Törenler ve Ritüelleri Geçiş Törenleri*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara.

- Balıkçı, G. (2001). Artvin'in Bazı Yörelerinde Doğumla İlgili Âdet ve Uygulamalar. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, s. 36-98.
- Başçetinçelik, A. (2009). *Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm*. Altınkoza, Adana.
- Bilmen, Ö.N. (2019) *Büyük İslam İlmihali*. Çelik Yayınevi, İstanbul.
- Boratav, P. N. (1984), *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Çetin, H. (2021). Türkiye ve Kazakistan'da geçiş dönemlerinin (doğum-evlenme-ölüm) karşılaştırmalı incelemesi. *Doktora Tezi (yayımlanmamış)*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Doğan, İ. (1999). Günümüz Türkiye'sinde Mezar Taşlarının Dili. *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu 18-20 Aralık 1998*. Mezarlık Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Doğan, M. (2011). *Mengen Havzası'nın Beşerî ve İktisadi Coğrafyası*. Erbain Yayınları, Ankara.
- Doğaner, A. (2006). Osmaniye Yöresi'nde Yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin Geçiş Törenleri. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekici, M. (2019). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara
- Ercan, Aktan Müge (2002), Gelibolu Yarımadası'nın Geçiş Dönemi Adetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm), *Doktora Tezi (yayımlanmamış)*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erçelik, A. (2013). *Geçmişten Günümüze Mengen ve Aşçılık*, Milsan Basın San. A.S.: Mengen Aşçılık ve Turizm Derneği
- Erdentuğ, N. (1969). Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri-II. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 5, 231-266.
- Erdentuğ, N. (1971). Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri-III. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 6, 1-27.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları, sayı: 169. Ankara.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut Kitabı- I (Giriş Metin-Faksimile)*, Ankara 1997.
- Erol Çalışkan, Ş.S., Oral Ş. (2016). Safranbolu'da Evlilik Adetleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, S:43, s. 227-240.
- Erol Çalışkan, Ş. S. (2019). Bartın'da Düğün Geleneklerinin Dünü ve Bugünü, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 413-445.

- Güven, F. (2020). Sinop halk kültüründe doğum etrafında gelişen uygulamalar. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(25), 302-316.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür*, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Hotun N. (1990). İstanbul İli Halkalı Yöresindeki Kadınların Gebelik ve Doğuma İlişkin Geleneksel İnanç ve Uygulamaları. *Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Kadın Hastalıkları ve Doğum Hemşireliği Bilim Dalı, İstanbul.*
- İhtiyar Büyüктаş, T. (2019). Türk Halk Kültüründe Gelin. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.*
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kalafat, Y.(1998), *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak 'ta Eski Türk Dini İzleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kalafat, Y. (2002). *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-I*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Kalafat, Y. (2010). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İncancının Ayak İzleri*. Berikan Yayınevi, Ankara.
- Kaplan, M. (2010). Sağlık ve Kültürün Buluştuğu Alan: Tıbbî Antropoloji. *Folklor/Edebiyat*, 16 (64), s. 225-235.
- Karakaş, A. (2005). Feke halk kültürü araştırması. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış). Çukurova Üniversitesi, Adana.*
- Karakaş, A. G. A. (2006). Osmaniye'de “Durmuyan Çocuk” İçin Yapılan Uygulamalar ve Bunlarda Eski Türk Kültürü İzleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, s. 317-326.
- Kasimoğlu, S. (2022). Türk Kültüründe Doğumla İlgili Tabular ve İşlevleri. *Folklor Akademi Dergisi*, 5 (2), s. 483-495.
- Koca, S. K. (2017). Türk Kültürünün Gelecek Kuşaklara Aktarılmasında Sembollerin Önemi (Doğum Geçiş Dönemi Örneği). *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (11), 530 – 554.
- Köktan, Y. (2008). Gilan Halk Kültüründe Geçiş Törenleri /Doğum-Evlenme-Ölüm). *Doktora Tezi (Yayımlanmamış), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- Oğuz, M. Ö., Kösemek, M., Çiçekoğlu, N. & Yıldız, T. (2012). *Türkiye'de 2011 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER), Ankara.
- Oğuz, M.Ö. vd. (2013). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Oğuz, M.Ö. (2019). *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*. Akçağ Yayınları, Ankara.

- Okuşluk Şenesen (2011). Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri. *Folklor/Edebiyat*, 11 (66), s. 209-228.
- Öğüt Eker, G. (1998). Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Adetlerinin Yeri, *Millî Folklor*, S:40, s. 15-30.
- Örnek S.V. (1966). Sivas ve Çevresinde Hayatın Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, DTCF Yayınları.
- Örnek S.V. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Atatürk Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Örnek, S. V. (1973). *Budunbilin Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Örnek, S.V. (1975). Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma. *Boğaziçi Üniversitesi Halkbilim Yıllığı*, Taş Matbaası, İstanbul, 101-112.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Örnek, S.V. (2020) *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. BilgeSu, Ankara.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*. PDREM Yayınları, Ankara.
- Özkan, M. & Erçetin, H. K. & Güneş, E. (2019). Türk mutfak kültürüne ait kaynar (lohusa) şerbeti üzerine bir değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (3), 2310-2320.
- Sakarya C. I. (2006). Türk Kültüründe Hediyeleşme Geleneği ve Hediyeler. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Saraç, Ö. (2017) Geçmişten Günümüze Boyabat Ölüm Âdetleri. *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, 7 (13), 185-198.
- Saraç, Ö. (2022). Sığıtçılık Geleneğinden Cenaze Ağlama Derneğine Bir Değişimin Anatomisi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7, 20-35.
- Şişman, B. (2002). Samsun yöresinde geçiş dönemleriyle (doğum, sünnet, evlilik ve ölümle) ilgili yaşayan halk inançları ve bunlara ait uygulamalar. *Erdem, Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III*, 13(39), 445-469.
- Tarhan, E. (2023). Geleneğin Sosyal Medya Yolculuğuna Bir Örnek: Diş Hediği. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10, 355-366.
- Taş, K.Z. (1993). Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı. *Doktora Tezi (yayımlanmamış)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.
- Tatlı, T. (2021). *Kent ve Mekân Bağlamında Mengen Aşçılık Geleneği / Memleketimize İnsan ve Kültür Penceresinden Bakmak*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Türbedar, Ö. (2011) Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm). *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- Tütüncü Aydın, Z. (2017) *Geçmişten Günümüze Bolu Halk Kültürü*, T.C. Bolu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Bolu.
- Vardar, M. (2010). Çankırı'da Kına, Nişan ve Düğün Geleneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara.
- Yalçın Çelik, D. (2010). Mengen'de Özel Gün Yemekleri. *Millî Folklor Dergisi*, 11(86), s.127-139.
- Yalçın, H. & Koçak, N. (2013). Gebelikle İlgili Geleneksel İnanç ve Uygulamalar ve Karaman Örneği, *Kent Akademisi*, 6 (13), 18-34.
- Yeşil, Y. (2014) Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3 (9), 117-136.
- Yılmaz, M. Ali (2005), Aladağ Halk Kültürü Araştırması. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Yolcu, F. (2008) Adana İli Ceyhan İlçesi Halk Kültürü Araştırması. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

İnternet Kaynakları

URL-1 (2023) <http://www.mengen.gov.tr/ekonomi>

Kaynak Kişiler

- K.1:** Şahıs 1, 1926, ilkokul 3. sınıf mezunu, ev hanımı ile 14 Haziran 2023 tarihinde Mengen Çubuk Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.2:** Şahıs 2, 1948, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 14 Haziran 2023 tarihinde Mengen Çubuk Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.3:** Şahıs 3, 1948, lise mezunu, din görevlisi ile 14 Haziran 2023 tarihinde Mengen Çubuk Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.4:** Şahıs 4, 1952, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 14 Haziran 2023 tarihinde Mengen Çubuk Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.5:** Şahıs 5, 1947, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 14 Temmuz 2023 ve 15 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Hocalar Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.6:** Şahıs 6, 1948, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 14 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Hocalar Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.7:** Şahıs 7, 1951, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 15 Temmuz 2022 tarihinde Mengen Hocalar Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.8:** Şahıs 8, 1959, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 7 Temmuz 2023 ve 17 Temmuz 2023 tarihlerinde Mengen Bürnük Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.9:** Şahıs 9, 1954, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 18 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Bürnük Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.10:** Şahıs 10, 1944, ilkokul mezunu, aşçı ile 22 Kasım 2021 ve 17 Mart 2022 tarihlerinde Mengen merkezde yapılan görüşme.
- K.11:** Şahıs 11, 1960, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 18 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Bürnük Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.12:** Şahıs 12, 1949, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 22 Kasım 2021 tarihinde Mengen merkezde yapılan görüşme.
- K.13:** Şahıs 13, 1953, ilkokul mezunu, aşçı ile 22 Nisan 2022 ve 22 Temmuz 2023 tarihlerinde Mengen Bürnük Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.14:** Şahıs 14, 1941, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 19 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Kıyaslar Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.15:** Şahıs 15, 1951, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 19 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Kıyaslar Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.16:** Şahıs 16, 1953, ilkokul 4. sınıf mezunu, ev hanımı ile 19 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Düzköy'de yapılan görüşme.

- K.17:** Şahıs 17, 1937, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 19 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Bürnük Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.18:** Şahıs 18, 1962, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 20 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Kavacık Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.19:** Şahıs 19, 1956, lise mezunu ile 20 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Kavacık Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.20:** Şahıs 20, 1965, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 20 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Bürnük Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.21:** Şahıs 21, 1953, ortaokul terk, işçi ile 21 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Kıyaslar Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.22:** Şahıs 22, 1953, ortaokul terk, aşçı ile 21 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Kıyaslar Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.23:** Şahıs 23, 1954, ilkokul 4. sınıf mezunu, ev hanımı ile 21 Temmuz 2023 tarihinde Mengen Kıyaslar Köyü'nde yapılan görüşme.
- K.24:** Şahıs 24, 1949, ortaokul mezunu, polis ile 21 Temmuz 2023 tarihinde Kıyaslar'da yapılan görüşme.
- K.25:** Şahıs 25, 1951, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 21 Temmuz 2023 tarihinde Kıyaslar'da yapılan görüşme.
- K.26:** Şahıs 26, 1948, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 23 Temmuz 2023 tarihinde Bürnük'te yapılan görüşme.
- K.27:** Şahıs 27, 1969, lise mezunu, aşçı ile 11 Eylül 2023 tarihinde Mengen Teberikler'de yapılan görüşme.

ŞEKİLLER

Şekil 1.1: At üzerinde gelin ve gelin alma merasimi

Şekil 1.2: Düğün şenliği

Şekil 1.3: Gelin alma töreni

Şekil 1.4: Gelin alma alayı

Şekil 1.5: At üzerinde elinde çocukla gelin ve arkada dünürşü kadınlarla gelin alma

Şekil 1.6: Büyük kazanlarda pişirilerek hazırlanan düğün yemekleri

Şekil 1.7: Düğün eğlencesi

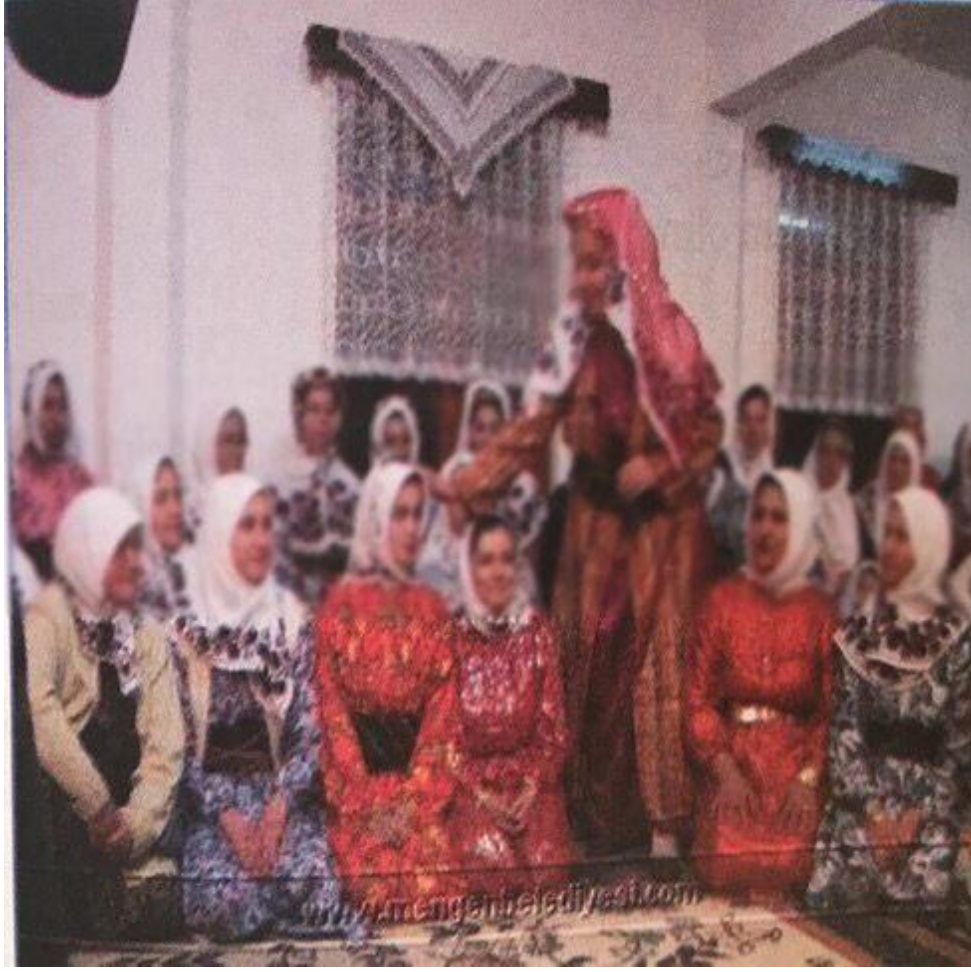
Şekil 1.8: Köçek ekibi

Şekil 1.9: Kumaş çiğnetme merasimi

Şekil 1.10: Kumaş çiğnetme merasimi dua kısmı

Şekil 1.11: Duvak serpmeye

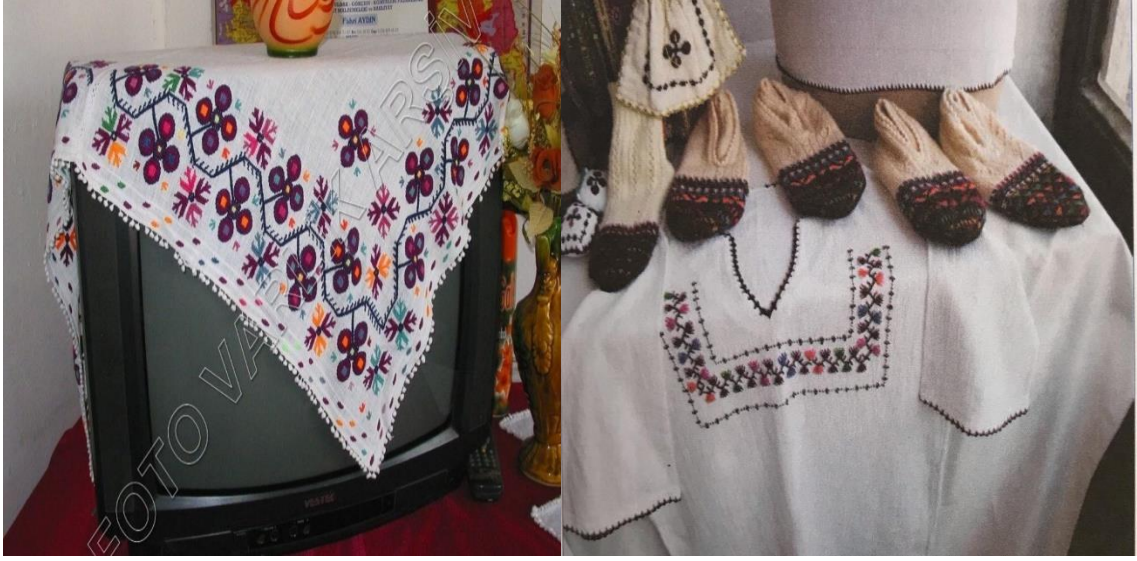
Şekil 1.12: Kıya gecesi töreni

Şekil 1.13: Pala örtme merasimi

Şekil 1.14: Kına merasiminden yöresel giyimli kadınlar

Şekil 1.15: Yöresel el işçiliği

Şekil 1.16: Telli poğ

Şekil 1.17: Nakışlı poğ ve fes

Şekil 1.18: Telli poğ ve nakışlı poğ

Şekil 1.19: Çeyiz sergisi el işleri

Şekil 1.20: Yöresel giyim-kuşam

Şekil 1.21: Yöresel erkek giyim-kuşam

Şekil 1.22: Yöresel giyim-kuşam erkek ve kadın

Şekil 1.23: Yöresel yemekler

Şekil 1.24: Sosyal yaşamdan kesitler-1

Şekil 1.25: Sosyal yaşamdan kesitler-2

Şekil 1.26: Sosyal yaşamdan kesitler-3

Şekil 1.27: Sosyal yaşamdan kesitler-4

Şekil 1.28: Öküzle çift süren kadın

Şekil 1.29: Öküz nallama işlemi

Şekil 1.30: Mengen çarşısında sosyal yaşam

Şekil 1.31: Sosyal yaşamdan kesitler-5

Şekil 1.32: Şirinyazı Göleti

Şekil 1.33: Mengen

Şekil 1.34: El işleri ve giyim- kuşam

Şekil 1.35: Köy eşmesi

Şekil 1.36: Samanlıklar

Şekil 1.37: Sosyal yaşamdan kesitler-6

Şekil 1.38: Araç- gereç-1

Şekil 1.39: Araç-gereç-2

Şekil 1.40: Terazi

Şekil 1.41: Dokuma makinesi

Şekil 1.42: Cenaze merasimi-1

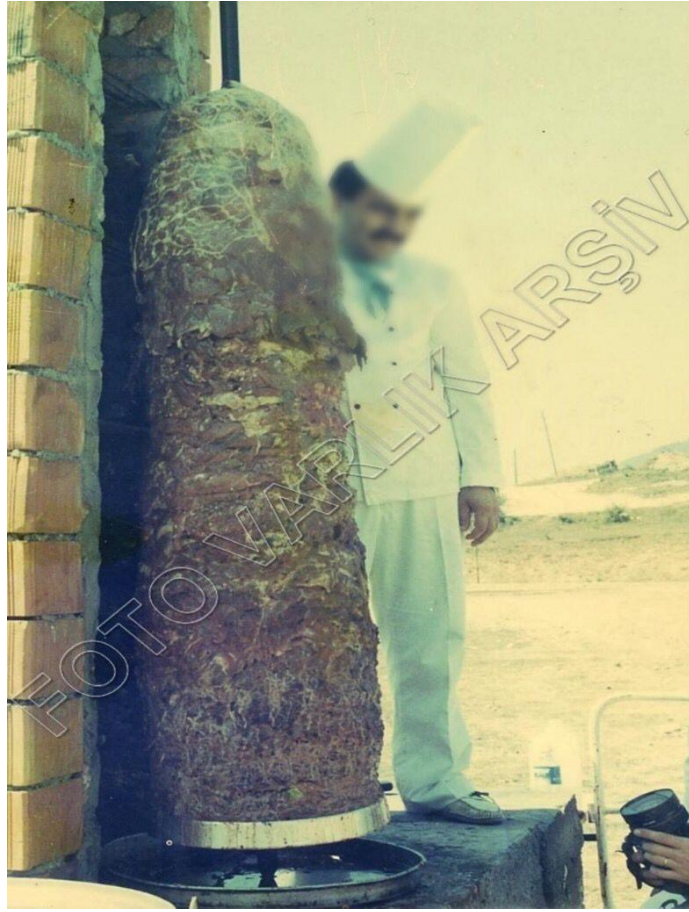
Şekil 1.43: Cenaze merasimi-2

Şekil 1.44: Aşçılar Festivali keşkek dövme

Şekil 1.45: Aşçılar Festivali dev tencerede birçok aşçının çalışmasıyla yapılan yemek

Şekil 1.46: Aşçılar Festivali için takılan dev döner

Şekil 1.47: Aşçılar Festivali'nde yemek yapılan dev tencere

Şekil 1.48: Geçmişte yapılan Aşçılar Festivali'nden bir kare

Şekil 1.49: Aşçılar Festivali'ne özel takılan ve birçok aşçının elbirliğiyle yapılan kebab

Şekil 1.50: Geçmiş dönem festivallerinden

Şekil 1.51: Üzerinde Mengen yöresel giyimli kadınlar baskılı Türk lirası

Şekil 1.52: Bayram namazı çıkışı cami önünde bayramlaşma

Şekil 1.53: Geçmiş dönemlerden bayram hatırası

Şekil 1.54: Çamaşırhane (Dere damı)

Şekil 1.55: Mengen Bürnük köyünden bir açığı

Şekil 1.56: Mengen Konak Mahallesi'nden Atatürk'ün açıklarından biri

Şekil 1.57: Köy biçimi kıyafetli kadın

Şekil 1.58: Eski Mengen evleri-1

Şekil 1.59: Eski Mengen evleri-2

Şekil 1.60: Eski Mengen evleri-3

Şekil 1.61: Eski Mengen evleri-4

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı :

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Bildiği Yabancı Diller :

Bilimsel Faaliyet/Yayımlar :

İş Deneyimi

Stajlar :

Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih :